

S V E U Č I L I Š T E U Z A G R E B U
EKONOMSKI FAKULTET

Snježana Andrijević
PLANIRANJE UMIROVLJENJA I OBRATNA HIPOTEKA
(magistarski rad)

Zagreb, 2010.

1. UVOD.....	4
1.1. CILJEVI ISTRAŽIVANJA I OBRAZLOŽENJE TEME	4
1.2. METODE ISTRAŽIVANJA.....	5
1.3. KRATKE NAZNAKE SADRŽAJA.....	6
2. PLANIRANJE UMIROVLJENJA U KONTEKSTU OSOBNIH FINANCIJA.....	8
2.1. UMIROVLJENJE KAO KRAJNJI CILJ.....	9
2.1.2. Važnost planiranja umirovljenja.....	11
2.1.4. Financijski aspekt planiranja umirovljenja.....	12
2.2. OSNOVE PLANIRANJA UMIROVLJENJA.....	13
2.2.1. Analiza tekuće imovne i obveza.....	13
2.2.2. Analiza izdataka i potreba nakon umirovljenja.....	15
2.3. OBLASTI PLANIRANJA UMIROVLJENJA.....	16
2.3.1. Planiranje stanovanja.....	16
2.3.2. Planiranje troškova života.....	18
2.3.3. Planiranje prihoda.....	21
2.4. MIROVINSKI PLANOVI	21
2.4.1. Plan socijalnog osiguranja	22
2.4.2. Plan ostalih državnih mirovina	23
2.4.3. Poslovni mirovinski plan	24
2.4.3.1. Vesting ili pravo pridržaja.....	28
2.4.4. Plan osobnog mirovinskog računa - Ira –.....	29
2.4.4.1. Rollover strategija.....	32
2.4.5. Mirovinski plan za samostalna zanimanja	33
2.5. SNAGA I VELIČINA PRIVATNIH MIROVINSKIH PLANOV A U SAD	34
2.6. POTENCIJALNI MIROVINSKI PRIHODI.....	35
2.7. DEFINIRANJE I DISTRIBUCIJA MIROVINSKIH BENEFICIJA.....	36
2.7.1. Jednokratna isplata.....	36
2.7.2. Anuiteti.....	38
3. OBRATNA HIPOTEKA KAO IZVOR MIROVINSKOG PRIHODA.....	42
3.1. OPĆE KARAKTERISTIKE	42
3.1.1. Sličnosti i razlike s konvencionalnom hipotekom.....	43
3.2. POVIJEST I RAZVOJ OBRATNE HIPOTEKE.....	46
3.2.1. Razvoj obratne hipoteke	47
3.2.2. Prihvaćanje i razvitak proizvoda	49
3.2.2. Pozitivni utjecaj države na dinamiku rasta.....	51
3.3. MOGUĆNOSTI ISPLATE I VISINA IZNOSA	52
3.3.1. Modaliteti isplate	53
3.3.2. Primjeri utjecaja osnovnih parametara na iznos glavnice.....	54
3.3.2.1. Regulatorni limiti visine iznosa	57
3.3.2.2. Pravni okvir i ostale značajne činjenice.....	58
3.3.3. Uloga savjetnika i uobičajene zablude.....	59

3.4. KARAKTERISTIKE DUGA I KAMATNA STOPA.....	60
3.4.1. Karakteristike duga.....	60
3.4.2. Kamatna stopa.....	61
3.4.3. Ostali troškovi obratne hipoteke.....	62
3.5. UDRUGA ZAJMODAVACA I LJUDI U INDUSTRIJI.....	63
3.5.1. Stručnjaci angažirani u poslovima obratne hipoteke.....	64
3.6. VRSTE I TIPOVI OBRATNE HIPOTEKE	65
3.6.1. Tipovi obratne hipoteke.....	66
3.6.2. Vrste obratne hipoteke	67
3.7. MOGUĆNOSTI FINANCIRANJA PUTEM SEKURITIZACIJSKIH TEHNIKA.....	68
3.8. UTJECAJ PROMJENE CIJENA STANA ILI KUĆE NA KRETANJE DUGA.....	69
3.9 OSTALE ČINJENICE NA BAZI ISTRAŽIVANJA PROIZVODA	73
4. MIROVINSKO OSIGURANJE I UMIROVLJENICI U HRVATSKOJ	76
4.1. STVARNOST NAKON MIROVINSKE REFORME.....	76
4.1.1. Deficit sustava javnog mirovinskog osiguranja.....	77
4.1.2. Realnost mirovinskog osiguranja.....	80
4.2. MIROVINSKI PLANOVI	82
4.2.1. Imovina mirovinskih planova kapitalizirane štednje.....	88
4.3. VREMENSKA VRIJEDNOST NOVCA I MIROVINSKO OSIGURANJE.....	91
4.3.1. Parametri izračuna i visina mirovine.....	94
4.3.2. Nasljedivanje mirovina II stupa.....	99
4.3.3. Prosječna plaća i obvezna mirovina II stupa.....	101
4.3.4. Državni poticaji za ulaganja u DMF.....	104
4.4. DISTRIBUCIJA MIROVINSKIH BENEFICIJA II STUPA	111
4.4.1. Mirovinska osiguravajuća društva.....	112
4.5. MATERIJALNI POLOŽAJ UMIROVLJENIKA.....	115
4.5.1. Procijenjeni iznos buduće mirovine	117
4.6. ŠTEDNJA - ODGOVORNOST ZA VLASTITU STAROST	120
4.7. PROCES STARENJA STANOVNÍŠTVA I NJEGOVE POSLJEDICE	121
4.7.2. Depopulacija i starenje stanovništva.....	122
4.7.2. Depopulacijski trend nakon 2001. godine.....	123
4.7.2.1. Promjene u dobnoj strukturi stanovništva	124
4.7.3. Starenje građana grada zagreba.....	127
4.8. ANALIZA STATUSA SAMACA U POPULACIJI SREDNJE ŽIVOTNE DOBI.....	129
4.9. STAMBENA POLITIKA I STAMBENI STATUS UMIROVLJENIKA.....	131
4.9.1. Stambeno zbrinjavanje starijih osoba u Hrvatskoj.....	135
5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	138
POPIS OZNAKA I KRATICA	148
POPIS SLIKA	150
POPIS TABLICA	151
LITERATURA	152
SAŽETAK	159
SUMMARY	160
KLJUČNE RIJEČI/ KEY WORDS	161
ŽIVOTOPIS	162

1. UVOD

Ideju za temu magistarskog rada dobila sam polažući ispit kod Profesora Silvija Orsaga na odabranom kolegiju „Osobne financije“ PDS studija – Financije poduzeća.

Tada sam za potrebe navedenog kolegija, prilikom istraživanja jednog od segmenata osobnih financija koji se odnosi na mirovinsko osiguranje, došla do zaključka da ova oblast nije dovoljno istražena i prezentirana u hrvatskoj znanstvenoj literaturi, što je bio dovoljan izazov i motivacija za dalja izražavanja i obradu teme magistarskog rada.

Također, istraživanjem planiranja umirovljenja u kontekstu osobnih financija otkrila sam jedan potpuno nepoznati termin „reverse mortgage“¹ te sam počela istraživanje znanstvenih radova, brošura, članaka i svega što se moglo prikupiti preko mnogobrojnih internetskih izvora kako bih povezivanjem različitih činjenica mogla dobiti jednu cjelokupnu sliku proizvoda i njegove uloge u planiranju umirovljenja.

Planiranje umirovljenja kao jedan od najznačajnijih aspekata osobnih financija je tema kojoj se u suvremenoj hrvatskoj teoriji, a i praksi nezasluženo daje vrlo mala pozornost.

Iako je poznato da postojeći mirovinski sustav teško na dulji rok može umirovljeničkoj populaciji osigurati dostojne uvjete za život, vrlo malo se radi na tome da se podigne svijest budućih umirovljenika o neophodnosti planiranja umirovljenja i iznalaženju „alternativnih“ modela osiguranja kvalitetnog života u starosti.

1.1. CILJEVI ISTRAŽIVANJA I OBRAZLOŽENJE TEME

Osnovni cilj ovog rada je da iz perspektive osobnih financija pristupi problematici mirovinskog osiguranja i ukaže na neophodnost sustavnog pristupa planiranju umirovljenja te da doprinese znanstvenoj teoriji u smislu inicijalnog poticaja budućih znanstvenih i empirijskih istraživanjima pri obradi ove problematike kako u teoretskom tako i u praktičnom smislu, a na način da pozitivna svjetska iskustva iz ove oblasti usporedi s hrvatskom praksom i ukaže na nove pravce u kojima bi se ova oblast u Hrvatskoj mogla razvijati doprinoseći povećanju socijalne sigurnosti i životnog standarda starijih građana i ukupnom ekonomskom razvoju društva.

¹ obratna hipoteka - prijevod engl. naziva „reverse mortage“ na hrvatski jezik analogno prijevodu HNB engleskog „reverse repo“ u hrvatski „obratni repo“

- Osnovna hipoteza:

Stanje mirovinskog sustava u korelaciji s demografskim trendovima determinira planiranje umirovljenja kao jedan od najvažnijih segmenta osobnih financija.

- Izvedene hipoteze:

1. nekonzistentnost u provedbi mirovinske reforme
2. koncept vremenske vrijednosti novca neophodan je alat u osnovama izračuna finansijske podloge umirovljeničkog života
3. povećanje budućih novčanih tokova temeljenih na mirovinskim prihodima zahtijevat će dogradnju postojećih modela mirovinskih planova u Republici Hrvatskoj
4. generalni preduvjet razmatranja koncepta obratne hipoteke je stambeni status i materijalni položaj starije populacije u Republici Hrvatskoj

1.2. METODE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje ove materije pretežno je kabinetske naravi i temelji se većinom na sekundarnim izvorima. Za potrebe ovog rada korišteni su uglavnom sekundarni izvori podataka: raspoloživa opća literatura, knjige, članci, podaci sa interneta, stručni časopisi, javno objavljeni podaci, pravna i ekonomska regulativa, statistički podaci, publikacije i izvješća te ostali raspoloživi i dostupni izvori.

Utemeljenost postavljenih hipoteza, u smislu istraživanja područja planiranja umirovljenja i koncepta obratne hipoteke provjeravala se istraživanjem putem internet izvora i dostupne relevantne strane znanstvene i stručne literature obzirom na neistraženost teme i nepostojanje literature na hrvatskom jeziku.

Osim strane literature dokazivanje hipoteza testiralo se također preko dostupnih domaćih statističkih pokazatelja, znanstvenih radova i knjiga koje tretiraju problematiku starenja stanovništva u RH, referirajući se na očekivane trendove materijalnog i stambenog statusa umirovljenika u postojećem sustavu mirovinskog osiguranja. Također se za dokazivanje hipoteza koristila i relevantna zakonodavna regulativa te domaći internetski izvori koji pružaju neophodne podatke potrebne za dokazivanje hipoteza u ovom radu.

U istraživanju je korištena kombinacija znanstvenih metoda s primarnim osloncem na induktivnu i deduktivnu metodu. Pri objašnjavanju sveobuhvatnosti i kompleksnosti segmenta osobnih financija, a koji se odnosi na planiranje umirovljenja će se koristit i ostale metode kao što su analiza, apstrakcija, deskripcija klasifikacija i sistematizacija.

Također u istraživanju relevantnih podataka kojima se dokazuje nekonzistentnost provedbe mirovinske reforme će se koristili metode komparacije i analogijske indukcije uz oslanjanje na kvantitativne metode analize statističkih pokazatelja te matematičke metode.

Znanstvene metode sinteze i kompilacije korištene su pri objedinjavanju rezultata istraživanja karakteristika obratne hipoteke. Kao bi se preko pojedinačnih činjenica došlo do općeg zaključka o nepoznatom proizvodu korištena je metoda induktivne analize. Za dokazivanje hipoteza i određenih zakonomjernosti pri analizi statističkih pokazatelja korištene su također metode komparacije i analogije te kvantitativne metode analize numeričkih statističkih nizova. Zaključna razmatranja bit će rezultat primjene kombinacije induktivne i deduktivno logičke metode.

1.3. KRATKE NAZNAKE SADRŽAJA

U prvom uvodnom dijelu rada uz obrazloženje teme prikazani su razlozi pristupa istraživanja, definirane su hipoteze, određeni ciljevi i metode istraživanja te je sažeto objašnjen sadržaj pojedinih poglavlja.

Drugo poglavlje detaljno obrađuje teorijski pristup segmentu planiranja umirovljenja u kontekstu osobnih financija uz obrazloženje određenih pojmova i detalja koji su bitni za prikaz i bolje razumijevanje koncepta. Planiranju umirovljenja se u suvremenoj hrvatskoj teoriji, a i praksi nezasluženo daje vrlo mala pozornost i istraživanje teme je bazirano na stranoj literaturi budući je neobrađena u relevantnoj domaćoj literaturi.

Aktualni problemi mirovinskog sustava i svijest o sve lošijem očekivanom životnom standardu starije populacije povećat će osobnu odgovornost pojedinca za svoju mirovinu. Zbog toga će jedan od bitnih segmenta osobnih financija biti segment planiranja umirovljenja.

Planiranje umirovljenja je osiguravanje finansijske podloge umirovljeničkog života u cilju zaštite rizika dugovječnosti uz pomoć restrukturiranja osobnog finansijskog portfelja. Planiranje umirovljenja se ne povezuje isključivo sa štednjom u novcu. Stoga je pristup planiranju umirovljenja širi od pristupa finansijske prirode te uključuje strukturiran pristup osnovama planiranja u skladu sa vlastitom percepcijom budućeg života u mirovini.

U ovom poglavlju će biti objašnjeno koje oblasti obuhvaća, koji su modaliteti izrade i kojim se alatima služi jedan plan umirovljenja odnosno što treba sadržavati, koji su njegovi elementi, na koje oblasti treba obratiti pažnju, koji su potencijalni izvori prihoda i kakva je uloga države. Budući se planiraju izdaci i prihodi za neka buduća vremena, vremenska vrijednost novca je neophodna komponenta u osnovama izračuna finansijskog plana umirovljenja.

Zbog toga će se u poglavlju o planiranju umirovljenja referirati i na značaj koncepta vremenske vrijednosti novca u financijskim alatima planiranja umirovljenja.

U sklopu pojašnjenja planiranja budućih izvora mirovinskih prihoda će biti opisane najznačajnije karakteristike i pozitivna iskustva američkih mirovinskih planova, naročito planova sponzoriranih od strane poduzeća, pozitivna iskustva u razrađenosti modela isplate mirovina, a posebno pozitivna iskustva strukturirane porezne politike. Također je u drugom poglavlju za shvaćanje smisla pojedinog mirovinskog plana bilo neophodno razjasniti i neke od relativno nepoznatih pojmove vezanih za mirovinske planove.

Treće poglavlje ima zadatak upoznavanja s inovativnim i kod nas potpuno nepoznatim i neistraženim financijskim proizvodom koji se može povezati s dvije oblasti planiranja umirovljenja: planiranje prihoda i planiranje stanovanja u mirovini.

Planiranje umirovljenja u oblasti stanovanja može uključivati i obratnu hipoteku kao alternativni financijski alat za oslobođanje dodatnog financijskog izvora u mirovini.

U SAD je 80-tih godina kreiran, a proširio se i na druge države financijski proizvod „Reverse Mortgage“, skraćeno RM, koji je sasvim nepoznat i neistražen u domaćoj znanstvenoj i stručnoj literaturi, a ne postoji niti njegov prijevod na hrvatski jezik. U poglavlju se objašnjavaju opće značajke proizvoda, generalni preduvjeti za uvođenje, karakteristike duga, mogućnosti isplate, navode primjeri kalkulacija, porijeklo i iskustva u razvoju, rizici, porezni i institucionalni okvir kao i ostale značajne činjenice i detalji vezani uz proizvod. U nastavku ovog rada će se osim termina reverse mortagage koristiti i termin obratna hipoteka.

Osim navedenog, u poglavlju će se, također, referirati i na značaj koncepta vremenske vrijednosti novca prilikom odabira isplate obratne hipoteke.

Četvrto poglavlje obrađuje hrvatsku stvarnost mirovinskog osiguranja, materijalni položaj sadašnjih i procijenjene očekivane projekcije materijalnog položaja budućih umirovljenika kao generalnu prepostavku nužnosti i značaja sustavnog pristupa planiranju umirovljenja. U poglavlju će se, osim kratkog prikaza sadašnjeg stupnja razvoja mirovinskih planova u RH, putem statističkih podataka i relevantnih znanstvenih radova analizirati bitni uzroci prikazanog stanja koji povećavaju važnost i nužnost osobne brige svakog pojedinca za kvalitetu njegovog života u mirovini.

Također će se u poglavlju obraditi i utjecaj koncepta vremenske vrijednosti novca na mirovinsko osiguranje te ukazati na neophodnost promjene i dogradnje postavljenih regulatornih pravila u segmentu distribucije mirovinskih beneficija II stupa.

Detaljnije će se obraditi egzaktni statistički podaci kao faktori koji negativno djeluju na stanje mirovinskog sustava, a to su demografski trendovi tj. depopulacija stanovništva, promjene u dobroj strukturi stanovništva koje uzrokuju starenje i smanjenje radno aktivnog stanovništva te povećanje broja samaca u populaciji srednje životne dobi. Također će se ukratko, referirajući se na dostupne podatke, analizirati stambeni status staračkih domaćinstava i samaca srednje životne dobi koji spadaju u populacijsku skupinu koja ima osnovne preduvjete za obratnu hipoteku. Cilj istraživanja u ovom poglavlju je da adekvatnim statističkim podacima i pokazateljima kao i analizom stanja i trendova osigura podloge sa dokazivanje hipoteza koje nameću prethodna dva poglavlja, a u smjeru neophodnosti značaja pristupa planiranja umirovljenja s aspekta vođenja osobnih financija.

2. PLANIRANJE UMIROVLJENJA U KONTEKSTU OSOBNIH FINANCIJA

„Sve što netko radi tijekom radnog vijeka po pitanju regularne štednje preko adekvatnog osiguranja do mudrog investiranja direktno određuje najvažniju svrhu tog djelovanja - finansijsku sigurnost u mirovini.“² Prijevod engl. riječi retirement osim što znači mirovina i odlazak u mirovinu doslovno se prevodi i kao: uzmicanje, povlačenje, povučenost, starenje, osamljenost.³

Međutim, umirovljenje može biti i faza života za koju je potreban pothvat, planiranje i stalno vrednovanje. Financijski plan umirovljenja je plan osiguranja vlastite finansijske podloge umirovljeničkom životu.⁴

„Pitanja koja svakako treba postaviti pri planiranju udobne mirovine su:

- Kada planirati otići u mirovinu?
- Kako urediti život u mirovini?
- Koliki prihodi će biti potrebni u mirovini?
- Kakvi se rashodi planiraju u mirovini?
- Koji izvori prihoda se očekuju u mirovini?
- Koju vrijednost osobne imovine do tada osigurati?

² Jonathan D. Pond, (1993), *The ABCs of Managing Your Money*, Denver p.125.

³ engelsko-hrvatski on line rječnik, <http://www.design-ers.net/eh-rjecnik.asp>, dostupno [10. ožujka 2009.]

⁴ Kapoor, J.R. i Dlabay, L.R. i Hughes, R.J.(1994) *Personal Finance*, Burr Ridge p. 613.

- Koliko štedjeti svake godine ili mjeseca?,,⁵

Ciljevi se tijekom životne dobi mijenjanju. Međutim, već je od razdoblja zarađivanja nužno početi s adekvatnim planiranjem umirovljenja. Pokušaj da se na hrvatskom jeziku na internet tražilici potraži termin „planiranje umirovljenja“ nameće zaključak da se radi o nepoznatom terminu koji se pojavljuje samo kao podnaslov u sklopu jedne katedre za osobne financije Ekonomskog fakulteta, zatim u kontekstu opisa poslova jednog trgovačkog društva koje se bavilo tzv. dokupom mirovine, te u kontekstu malobrojnih udruga koje se bave pitanjem vođenja osobnih financija. Međutim, pretraživanje istog termina na engleskom jeziku nudi ukupno 50 web stranica od kojih svaka ima po 20-tak aktivnih linkova na svakoj stranici, a u istima su imena specijalista i stručnjaka koji se bave isključivo pitanjem planiranja umirovljenja. Nije teško procijeniti da je samo putem interneta dostupno oko 1.000 stručnjaka, većinom iz SAD, koji se mogu kontaktirati vezano za pitanja i problematiku umirovljenja.

2.1. UMIROVLJENJE KAO KRAJNJI CILJ

Svaki čovjek ima svoj cilj, viziju svoje budućnosti i treba je slijediti. Bitna stvar za postizanje ciljeva u životu je kontrolirati finansijsku situaciju i planirati finansijsku budućnost.

Prema nekim shvaćanjima (Ando & Modigliani, 1963) finansijski se mogu izdvojiti tri životna razdoblja:⁶

- razdoblje učenja
- razdoblje zarađivanja
- razdoblje umirovljenja ili zlatno razdoblje

„Životna razdoblja se razlikuju po prioritetima i trenutnim preokupacijama u kojima dominira određeno finansijsko žarište. Ipak, bez obzira na podjelu životnih razdoblja na razdoblje učenja, zarađivanja i umirovljenja, uspješni ljudi pronalaze način da svakodnevno uče, zarađuju i služe. Glavna karakteristika zadnjeg razdoblja je služenje. Ili se služi samima sebi radeći sve ono za što su ljudi bili uskraćeni u razdoblju zarađivanja, ili se služi drugim ljudima pridonoseći još više nego prije. Nažalost, većina ljudi nikada ne iskusi ovo velikodušno razdoblje u životu. Umjesto

⁵ Barnhart, T. (2000) *Pet rituala bogatstva*, Zagreb, p. 125.

⁶ Neki modeli životnih ciklusa razdvajaju razdoblje štednje i potrošnje te predviđaju akumuliranje imovine prije umirovljenja i potrošnju nakon umirovljenja (Keynes: *Prošnja je linearna funkcija tekućeg prihoda. "Life Cycle" modeli proriču zaduživanje u mladosti, akumuliranje u srednjim godinama i potrošnju- disseving- u starosti.*)

toga ispunjeni brigama trpe financijsku oskudicu. Preživljavanje je jedino o čemu još mogu razmišljati;⁷

Gore navedene pretpostavke otvaraju pitanje planiranja umirovljenja i hodogram važnih koraka koje treba poduzimati u određenim godinama (Jonathan D. Pont, 1993).

„ Prije dobi od 40 godina:

- ako do sada nismo obavezno se uključiti u mirovinsko osiguranje
- kupiti svoju kuću ili stan koji će biti otplaćen do mirovine
- napraviti plan mirovine
- napisati oporuku

U dobi od 40-49 godina

- periodično provjeravati uplate na svom računu za mirovinu i pripremati plan mirovine
- analizirati svoju osobnu imovinu i shodno tome planirati prihode u mirovini
- aktivno upravljati svojim financijskim ulaganjima
- napisati oporuku ili je svake tri godine revidirati

U dobi od 50-59 godina

- periodično zahtijevati provjera i izračun budućih mirovinskih primanja
- regulirati svoj status u poduzeću u kojem radimo
- revidirati svoj plan mirovine i potrošnje uvažavajući faktor inflacije
- potvrditi korisnika police osiguranja
- učlaniti se u neku udrugu ili sličnu organizaciju za buduće umirovljenike zbog potrebnih pravovremenih informacija

U dobi od 60-64 godina

- informirati se o prednostima i nedostacima prijevremenog umirovljenja
- prikupljati sve potrebne dokumente koji su potrebni za mirovinu
- prije eventualne odluke o prodaji kuće sačekati 65 godina zbog poreznih olakšica
- determinirati status i trajanje preostalih financijskih obveza i kreditnih zaduženja
- pripremiti projekciju novčanog toka sa procjenom života do 90 godina uvažavajući inflaciju
- provesti pokuse života od mjesecnih prihoda planiranih za mirovinu
- razmotriti i druge povoljnije lokacije za stanovanje
- odrediti aktivnosti i željene hobije u mirovini i proširiti krug prijatelja⁸

⁷ Barnhart,T. (2000) *Pet rituala bogatstva*, Zagreb, p. 118.

⁸ Jonathan D. Pond (1993) *The ABCs of Managing Your Money*, Planning for Financial Freedom in Retirement, Denver, p. 151-152.

Već od drugog životnog razdoblja, nakon 40- te godine, umirovljenje postaje krajnji cilj pa je većina koraka iz hodograma usmjerena upravo prema ostvarenju želenog života u mirovini.

2.1.2. Važnost planiranja umirovljenja

Planiranje umirovljenja se ne povezuje isključivo sa štednjom u novcu nego i planiranjem emocionalnog života i aktivnosti u mirovini. Stoga je pristup planiranju umirovljenja širi od pristupa finansijske prirode te uključuje strukturiran pristup osnovama i oblastima planiranja umirovljenja u skladu sa vlastitom očekivanom percepcijom života u mirovini.

„Planiranje umirovljenja ne znači samo finansijsku štednju nego predstavlja razvijanje osobnog intelektualnog kapitala u obliku vještina i sposobnosti izgrađivanja stavova kao i sposobnosti komunikacije, nagovaranja i surađivanja. Stoga je prednost planiranja umirovljenja ne samo da se zadovolje potrebe finansijske prirode nego i intelektualne i psihološke potrebe. Najvažnija vještina je učiti kako se uči (learning to learn). Vrijeme provedeno u mirovini može biti vrijeme u kojem se može prakticirati umjetnost ponovnog upoznavanja samog sebe. Stoga je bitno redefinirati riječ važno. Postignuća i nagrade koje su se činile važne u vrijeme dok se gradi karijera će se zamijeniti ostalim aktivnostima i vrijednostima i brže nego što se može zamisliti“⁹

U najkraćim crtama slikovito se veže jedan budući period života i njegovo trajanje upravo sa činjenicom velikog značaja planiranja umirovljenja u smislu sistemskog pristupa razvijanja navika, vještina i stavova koji se podređuju budućem životu u mirovini.

„Pretpostavka očekivanog vijeka života znači puno godina da bi se dosađivali, bili usamljeni ili siromašni. Svi bi željeli da godine mirovine budu nagrada koju će provesti aktivno obogaćeni novim iskustvima.“¹⁰

„Mnogi stručnjaci koji se bave segmentom planiranja umirovljenja smatraju da 60 do 80 posto prihoda iz aktivnog radnog odnosa mora biti dovoljno u mirovini ako se ne planiraju velike promjene u stilu života. Može se dogoditi da se u mirovini provede više vremena nego što se provelo u radnom odnosu i da se sa sredstvima koja su stvarana u vrijeme zarađivanja mora živjeti narednih dvadeset, trideset ili čak četrdeset godina. Činjenica da se u današnje vrijeme može živjeti od mirovina socijalnog osiguranja se čini prilično nerealnom. Zato bez

⁹ Kapoor, J.R. i Dlabay, L.R. i Hughes, R.J.(1994) *Personal Finance*, Burr Ridge, Interview with Howard Shank: Retirement Planning Author, p. 613.

¹⁰ Isto, p 613.

sveobuhvatnog plana umirovljenja nakon 45 godina života manji je utjecaj na vlastito oblikovanje života u mirovini.“¹¹

Planiranje umirovljenja je dvoznačno jer se odnosi na emocionalni i finansijski aspekt. Prvi je planiranje načina željenog života, a drugi je realna finansijska podloga koja ga može osigurati. Emocionalni dio je svjesna odluka o željenom načinu života u mirovini, a živjeti u mirovini logično predstavlja krajnji cilj svih zaposlenih.¹² U ovom poglavlju je osvrt uglavnom na finansijski dio plana. Finansijsko planiranje života u mirovini se upravo najvećim dijelom poistovjećuje s terminom planiranja umirovljenja.

2.1.4. Finansijski aspekt planiranja umirovljenja

Iako različito formulirane, sve definicije pojma planiranja umirovljenja se odnose na osiguravanje finansijske podloge umirovljeničkom životu u cilju zaštite rizika dugovječnosti uz pomoć restrukturiranja osobnog finansijskog portfelja.

Postoji nekoliko različitih definicija pojma planiranja umirovljenja koje su dostupne na internet stranicama:

-Planiranje umirovljenja ([wikipedia./Retirement_planning](https://en.wikipedia.org/wiki/Retirement_planning)) u finansijskom kontekstu se referira na alokaciju financija u smjeru umirovljenja. Novčana sredstava i ostala imovina se odvajaju sa strane kako bi se pomoću njih postigla stabilna primanja u mirovini. Cilj planiranja umirovljenja je postizanje finansijske neovisnosti u smislu ostvarivanja nego samo nužnih potreba nego i onih po vlastitom izboru.

-Planiranje umirovljenja ([4.bmo.com/succession/glossary](https://www.bmo.com/succession/glossary)) je proces određivanja umirovljeničkih ciljeva, procjene potrebnih prihoda za ostvarenje tih ciljeva i identificiranje izvora koji bi mogli generirati potrebna sredstva.

-Pomaganje budućim umirovljenicima ([ubs.com/bankingterms](https://www.ubs.com/bankingterms)) sastavljanjem strategije umirovljenja i vođenjem neovisne analize njihove finansijske situacije. Svrha je da dobiju najviše od svoje imovine koja je prilagođena njihovim individualnim potrebama tako da mogu nastaviti svoj život i ostvariti svoje životne snove nakon umirovljenja prema standardu na koji su navikli.

¹¹ Barnhart, T. (2000) *Pet rituala bogatstva*, Zagreb, p. 118.

¹² Kapoor, J.R. i Dlabay, L.R. i Hughes, R.J. (1994) *Personal Finance*, Burr Ridge p. 615.

- Proces (retirement-income-visions/glossary) uspostavljanja i periodičnog revidiranja umirovljeničkih ciljeva i razvijanje finansijskih strategija tijekom godina zaposlenja u svrhu upravljanja objektivno postavljenim ciljevima finansijske sigurnosti u godinama umirovljenja.
- Planiranje (india.smashits.com/indeks) osiguravanja finansijske neovisnosti u mirovini.

Finansijski aspekt planiranja umirovljenja je važan i zbog sljedećih razloga ¹³

- može se očekivati dugovječnost što znači da značajan dio života provedemo u mirovini
- socijalno osiguranje i privatne mirovine, ukoliko je samo jedan od ova dva, može biti nedostatno za pokrivanje troškova života
- inflacija može značajno umanjiti kupovnu snagu ušteđevine za mirovinu

Istraživanje koje je provedeno u prosincu 1985. godine od strane časopisa The World Street Journal ukazuje na dvije vrste razmišljanja mlađih zaposlenika koji imaju između 25 i 30 godina, a vezano za brigu oko planiranja umirovljenja. Naime, 70% uopće ne razmišlja o mirovini i planiranju budućih prihoda. Ponašanje ostalih 30% ispitanika se može svrstati u skupinu pesimista i optimista. Pesimisti spadaju u ispitanike koji se na vrijeme odlučuju izraditi dodatni vlastiti finansijski plan umirovljenja i nemaju povjerenje u socijalno osiguranje. Optimisti pak u svoj finansijski plan uključuju socijalno osiguranje kao primarno.

2.2. OSNOVE PLANIRANJA UMIROVLJENJA

Osnove planiranja umirovljenja predstavljaju početne korake koje je potrebno poduzeti prije nego što se pristupi procesu određivanja umirovljeničkih ciljeva. Prije konkretnih kalkulacija potrebno je učiniti prvi korak i ustanoviti trenutnu poziciju, analizirati tekuću imovinu i obveze, procijeniti troškove i prilagoditi ih utjecaju inflacije. Shodno tome osnove planiranja umirovljenja se mogu podijeliti na dva dijela: analizu tekuće imovine i obveza i analizu izdataka i potreba nakon umirovljenja.

2.2.1. Analiza tekuće imovne i obveza

Analiza i vrednovanje tekuće imovine i obveza obavlja se u trenutku vrednovanja i komparira sa procijenjenom imovinom i obvezama u mirovini. Razliku ukupne imovine i ukupnih obveza predstavlja neto vrijednost. Permanentnim revidiranjem i vrednovanjem imovine i obveza

¹³ Isto, p. 615 – 616.

omogućava se procjena trenutnog stanja i procjena mogućnosti preusmjeravanja dijela sadašnje neto vrijednosti prema potrebama u mirovini.

U smislu prilagodavanja sadašnje imovine i obveza financijskim potrebama u mirovini moraju se poduzimati aktivnosti revidiranja i restrukturiranja imovine posebno kad se približava dob umirovljenja. Zato je planiranje umirovljenja u kontekstu osobnih financija proces koji zahtijeva permanentno revidiranje i vrednovanje. Prikazani uzorak (tabela 2.1.) može poslužiti kao mogući obrazac za analizu i revidiranje imovine i obveza.

Tabela 2.1. Revidiranje tekuće imovine, obveza i neto vrijednosti kao razlike imovine i postojećih obveza sada i u mirovini

<i>Revidiranje: Imovina, obveze i neto vrijednost</i>		
	<i>sada</i>	<i>u mirovini</i>
<i>Imovina</i>		
<i>Gotovina</i>	\$ -----	\$ -----
<i>Čekovi</i>	-----	-----
<i>Oročeni depoziti</i>	-----	-----
<i>Obveznice</i>	-----	-----
<i>Životno osiguranje</i>	-----	-----
<i>Oročeni depoziti</i>	-----	-----
<i>Mirovinski račun</i>	-----	-----
<i>Rentni prihodi</i>	-----	-----
<i>Udjeli</i>	-----	-----
<i>Dionice</i>	-----	-----
<i>Kuća/stan</i>	-----	-----
<i>Ostale nekretnine</i>	-----	-----
<i>Poslovna potraživanja</i>	-----	-----
<i>Osobna imovina</i> (auto, nakit, itd.)	-----	-----
<i>Ostala imovina</i>	-----	-----
<i>Ukupna imovina</i>	\$ -----	\$ -----
<i>Obveze</i>		
<i>Stambeni kredit (ostatak duga)</i>	\$ -----	\$ -----
<i>Auto kredit</i>	-----	-----
<i>Ostali krediti</i>	-----	-----
<i>Porezne obveze</i>	-----	-----
<i>Poslovna dugovanja</i>	-----	-----
<i>Ostale obveze</i>	-----	-----
<i>Ukupne obveze</i>	\$ -----	\$ -----
<i>Prebijanje ukupne obveza i ukupne imovine</i>		
<i>Ukupna imovina</i>	\$ -----	\$ -----
<i>Ukupne obveze</i>	-----	-----
<i>Ukupna neto vrijednost</i>	\$ -----	\$ -----

Izvor: Kapoor J. R., Hughes. L R. Dlabay R.J, *Personal Finance*, p. 618.

2.2.2. Analiza izdataka i potreba nakon umirovljenja

Iako nije moguće točno utvrditi iznos u novcu koji će biti potreban u mirovini, mogu se procijeniti izdaci vezani za potrošnju umirovljenika sukladno očekivanim promjenama u modelu potrošnje umirovljenika u odnosu na one koji nisu u mirovini.

Rezultati istraživanja potrošačkih navika između zaposlenih i umirovljenika pokazuju promjene koje je potrebno uvažavati prilikom analize i procjene izdataka nakon umirovljenja.

Tabela 2.2. Promjene u potrošačkom obrascu nakon odlaska u mirovinu

<i>Potrošačke navike obitelji umirovljenika i obitelji koje nisu u mirovini</i>		
	Umirovljeni 100	Neumirovljeni 100
<i>Ukupna bruto primanja</i>		
<i>Izdaci za potrošnju:</i>		
<i>Hrana</i>	19	14
<i>Stanovanje</i>	29	21
<i>Prijevoz</i>	11	14
<i>Odjeća</i>	4	5
<i>Medicinske potrebe</i>	9	4
<i>Osobne potrebe</i>	2	2
<i>Ostalo</i>	10	11
<i>Porezi</i>	6	16
<i>Pokloni i donacije</i>	8	4
<i>Osobna osiguranja</i>	2	7
<i>Razno</i>	0	2

Izvor: Department of Labour; Bureau of Labor Statistics

Izvor: Kapoor J. R., Hughes. L R. Dlabay R.J, *Personal Finance*, p. 620.

Istraživanje (izvor naveden u tabeli) je pokazalo da umirovljenici (tabela 2.2.) troše više na hranu, stanovanje, medicinske potrebe, poklone i donacije, putovanja, izlete i rekreaciju. Obitelji umirovljenika manje troše za odjeću, prijevoz, osobna osiguranja, federalne poreze,¹⁴ izdatke za djecu i ostale aktivnosti kao što su izlasci i zabave.

Struktura izdataka u mirovini ovisi u velikoj mjeri o ekonomskim i sociološko kulturnim aspektima i različita je od zemlje do zemlje. Osim toga na analizu izdataka i potreba nakon

¹⁴ Isto, p 620. "Smanjeni prihodi umirovljenika determiniraju smanjenje poreza na dohodak i kapitalni dobitak. Isto tako umirovljenici su oslobođeni od nekih oblika poreza iz svojih mirovinskih primanja kao što je porez za socijalno osiguranje"

umirovljenja u skladu sa očekivanim načinom života može značajno utjecati faktor inflacije i ispravnost njene procjene.

2. 3. OBLASTI PLANIRANJA UMIROVLJENJA

Oblasti planiranja umirovljenja predstavljaju domene u kojima se mogu voditi aktivni procesi planiranja umirovljenja usmjereni individualnim potrebama željenog života u mirovini. Najvažnije oblasti planiranja umirovljenja mogu se podijeliti u tri skupine i to: planiranje stanovanja, planiranje prihoda i planiranje troškova.

2. 3.1. Planiranje stanovanja

Stanovanje ide u red osnovnih čovjekovih potreba. Bez obzira na razvijenost društva stan je najveća materijalna i simbolička vrijednost svakog domaćinstva (Bežovan 1996).

U SAD postoje razni modeli prilagođavanja stanovanja potrebama i načinu života u mirovini s ciljem oslobođanja značajnog iznosa finansijskih sredstava potrebnih za zadovoljavanje životnih potreba u mirovini.

U.S. Department of Housing and Urban Development (HUD) je ministarstvo koje je zaduženo provoditi ukupnu politiku stanovanja i stanogradnje u sklopu koje se razrađuje i politika stanovanja vezana za potrebe starije populacije. Ministarstvo predlaže zakone i odgovarajuće propise sa svrhom pomoći stambenim potrebama ukupnog stanovništava pa tako i umirovljenika. Odjeli pri ministarstvu prikupljaju aktualne informacije o stambenim potrebama, tržištu nekretnina, rade mjerodavna istraživanja skupa sa univerzitetima i ostalim subjektima vezanim za stambenu politiku općenito, a u cilju iznalaženja optimalnih rješenja za stambene potrebe cjelokupnog stanovništva.¹⁵

Prema rezultatima istraživanjima studije univerziteta u Harvardu iz 2005.g.¹⁶ milijuni umirovljenika žive u vlastitim kućama koje mogu iskoristiti za poboljšanje finansijskih uvjeta u mirovini. Kuće i stanovi su široko disperzirani po cijeloj zemlji, ali sa različitim cijenama po pojedinim regijama. Osim toga povećava se broj umirovljenika koji imaju mala primanja, a velike i bogate kuće. Autori studije sugeriraju fokusiranje na te činjenice prilikom kreiranja

¹⁵ v. www.hud.gov/portal/page

¹⁶ Apgar, C.W, Zhu Cia Di (2005) *Housing Wealth and Retirement Saving: Enhancing Financial Security for Older Americans*, Harvard,, www.jchs.harvard.edu/publications/finance/w05-8.pdf dostupno [10.prosinac 2009.]

aktivnosti u sklopu politike stanovanja i svih ostalih napora vlade u smjeru omogućavanja dostojnog života sadašnjim i budućim generacijama umirovljenika.

Odluka o stanovanju u mirovini je osobna odluka koja može značajno utjecati na finansijske potrebe u mirovini. Svatko ima svoje potrebe i preferencije vezane za standard stanovanja i lokaciju koja odgovara upravo njegovim individualnim potrebama. Neki od oblika stambenog zbrinjavanja starije populacije koji se provode u sklopu planiranja umirovljenja su:¹⁷

- prodaja kuće i kupovina manje ili preseljenje u lokacije sa jeftinijim nekretninama (uz korištenje poreznih olakšica za stariju populaciju vezane za porez na promet nekretnina)
- uzimanje u najam apartmana, manjeg stan ili sobe u hotelu
- preseljenje u naselja prilagođena osobama treće životne dobi tzv. condominium
- kupovina stanarskog prava na apartman ili stan u tzv. cooperative gdje se plaća stanašnina
- alternativa stanovanje u mobilnim park kućama koje su popularne posebno u toplijim krajevima i specijalno dizajnirane za umirovljenike
- razmatranje mogućnosti stanovanja u staračkim domovima
- stanovanje u specijalnim hotelima prilagođenim za umirovljenike (Florida i Kalifornija)
- doživotno stanovanje za manje pokretne i one sa zdravstvenim poteškoćama sponsorizirano od strane neprofitnih udruga, crkve ili civilnih udruženja,
- kupovina parcela i povoljna izgradnja kuće pod tzv. uvjetom caveat emptor¹⁸ (New Mexico, Arizona)
- federalni projekti stanovanja (grupa posebnih programa pomoći koje je utemeljilo ministarstvo stanovanja, a mogu se odnositi i na renoviranje)
- život u vlastitoj kući uz korištenje obratne hipoteke kao finansijskog alata za oslobođanje dodatnog finansijskog izvora (dopuna ovom nizu je proizvod opisan u 3. poglavlju rada)

Za razliku od ostalih gore navedenih načina stambenog zbrinjavanja, oblik stambenog zbrinjavanja umirovljenika vezan uz kupovinu parcela i povoljnu izgradnju kuće pod uvjetom tzv. caveat emptor je u velikoj mjeri izvan regulatornog nadzora i kontrole ministarstva.

¹⁷ Kapoor, J.R. i Dlabay, L.R. i Hughes, R.J. (1994) *Personal Finance*, Burr Ridge p. 620 -625.

¹⁸ caveat emptor (wikipedia) je zakonodavna doktrina koja podrazumijeva nepostojanje kontrole u smislu zaštite kupca pri kupovini zemljišta i nekretnina, nego kupac može samo naknadno tražiti zaštitu i obeštećenje ukoliko dokaže da je prevaren

„Iako je prodaja parcela unutar zemlje regulirana zakonima, zakoni se povremeno striktno ne poštuju ili se ignoriraju. Specijalizirani ured Office of Interstate Land Sales Registration (OILSR) koji se bavi katastarskom problematikom i regulira prodaju zemljišta unutar države primi skoro 2.500 pritužbi svake godine od ljudi koji se žale na nepošten tretman pri pogodbi prilikom ovakvog načina zbrinjavanja umirovljenika. Shodno tome je potrebna opreznost pri kupovini parcela zbog zlouporaba mešetara zemljištem i s njima povezanih izvođača radova“¹⁹

2.3.2. Planiranje troškova života

Nakon provedene analize izdataka i potreba u mirovini treba vrijednosno procijeniti očekivane mjesečne i godišnje troškove života u mirovini. Prvi korak je izrada tabele očekivanih troškova u mirovini po sadašnjim cijenama roba i usluga, a drugi je usklađivanje tih troškova s inflacijom.

Tabela 2.3. Utjecaj inflacijskog faktora na procijenjene troškove života

<i>Koliko inflacija očekivati u budućnosti?</i>						
<i>Broj godina do mirovine</i>	<i>Godišnja stopa inflacije</i>	<i>za razdoblja do mirovine</i>	<i>3%</i>	<i>4%</i>	<i>5%</i>	<i>6%</i>
4	1.126	1,170	1,216	1,262	1,311	1,360
6	1,194	1,265	1,340	1,419	1,501	1,587
8	1,267	1,369	1,477	1,594	1,718	1,851
10	1,344	1,480	1,629	1,791	1,967	2,159
15	1,558	1,801	2,079	2,397	2,795	3,172
20	1,806	2,191	2,653	3,207	3,870	4,661
25	2,094	2,666	3,386	4,292	5,427	6,848

Izvor: Kapoor Jack R, Hughes. L R. , Dlabay R.J. (1994) *Personal Finance*, p. 625.

Primjećujemo da citirani prikaz (tabela 2.3.) pokazuje da su koeficijenti usklađivanja porasta troškova života u stvari koeficijenti prvih finansijskih tablica, a kalkulacija troškova života u mirovini je umnožak proračuna troškova s uskladenim koeficijentom prosječne godišnje inflacije (koeficijentom prvih finansijskih tablica).

¹⁹ Isto, p. 625.

Primjer 1: *Kalkulacija procijenjenih troškova života u mirovini*

To možemo dokazati ako uzmemmo primjer iz tabele sa sljedećim parametrima:

t - broj godina do mirovine 20 g.

k - stopa godišnje inflacije 4%

ki - inflacijski koeficijent 2,191

V_0 - procijenjeni troškovi u mirovini 20.000

po sadašnjim cijenama

V_t - troškovi života usklađeni sa inflacijom nakon 20 g. ?

Putem prvih financijskih tablica odnosno složenim ukamačivanjem možemo izračunati troškove života nakon 20 g. uvažavajući inflacijski faktor:²⁰

$$V_t = V_0 * ki$$

$$V_t = 20.000 * 2,191 = 43.820$$

Zaposlenik koji odlazi u mirovinu za 20 godina, s procjenom inflacije od 4% godišnje, umjesto 20.000 novčanih jedinica trebao bi imati 43.820 novčanih jedinica.

Nakon procjene potrebnog iznosa za podmirenje troškova u mirovini slijedi i procjena troškova tijekom mirovine i efekti inflacije ovisno godinama ranijeg ili kasnijeg umirovljenja uz pretpostavku očekivanih 80 godina života. U ovom slučaju izračun (tabela 2.4.) prikazuje različite efekte istog faktora inflacije, istih očekivanih godina života, iste proračunske vrijednosti troška, ali različite starosti prilikom umirovljenja.

Tabela 2. 4. Utjecaj ranog umirovljenja i efekata inflacije na troškove života u mirovini

Efekti inflacije na rano umirovljenje	
<i>Ako su troškovi života u trenutku umirovljenja procijenjeni na 40.000 \$, a očekivani životni vijek 80 godina:</i>	
Godine Umirovljenja	Troškovi prilagođeni inflaciji
65	72.000\$
60	88.000\$
55	107.000\$
<i>Pretpostavka godišnje inflacije od 4%.</i>	

Izvor: Jonathan D Pond, (1993), *The ABCs of Managing Your Money*, p.13

²⁰ Orsag, S. i Dedi, L. (2004) *Upravljanje financijama*, Formule i tablice za ispit, Zagreb, dostupno na: www.efzg.hr [01.rujan 2009.]

Efekti inflacije na troškove života su veći u slučaju ranijeg odlaska u mirovinu. Na isti način, umnoškom faktora inflacije odnosno koeficijenta prvih finansijskih tablica s procijenjenim troškovima se dobiju iznosi prikazani u tabeli, što se može matematički i provjeriti na primjerima odlaska u mirovinu sa 65 godina i sa 55 godina.

Primjer 2: *Kontrola ispravnosti izračuna iz tabelarnog pregleda*

Odlazak u mirovinu sa 65 godina kada je:

t - očekivani život u mirovini -15 g. (očekivani vijek života minus godine odlaska u mirovinu)

k - stopa inflacije - 4%

V_0 - procijenjeni troškovi života u trenutku odlaska u mirovinu - 40.000

V_t - troškovi života usklađeni s inflacijom u zadnjoj godini mirovine

$$\text{a)} \quad V_t = V_0 (1+k)^t = 40.000 (1+0,04)^{15} \\ V_t = 72.038$$

Na isti način se može matematički dokazati i efekt utjecaja inflacije na primjeru ranijeg odlaska u mirovinu sa 55 godina kada je:

t - očekivani život u mirovini je 25 godina

V_t - troškovi života usklađeni s inflacijom u zadnjoj godini mirovine

$$\text{b)} \quad V_t = V_0 (1+k)^t = 40.000 (1+0,04)^{25} \\ V_t = 106.633$$

U ovom primjeru osoba koja je sa 55 godina otišla u mirovinu mora računati, zbog utjecaja efekta inflacije, u zadnjoj godini života na godišnje troškove u iznosu od 106.633, a osobi koja je otišla u mirovinu sa 65 godina života u zadnjoj godini će trebati iznos od 72.038, odnosno 32.4% manje (isti početni uvjeti za obje osobe: očekivane godine života 80, procijenjeni troškovi u trenutku odlaska u mirovinu 40.000 godišnje i godišnja inflacija 4%).

Nakon što se izračunaju planirani očekivani ukupni troškovi života u mirovini uvažavajući utjecaj inflacije, potrebno je evaluirati izvore budućih prihoda u mirovini što je domena treće oblasti planiranja umirovljenja, a to je planiranje prihoda u mirovini.

2.3.3. Planiranje prihoda

Sljedeća neophodna determinanta u planiranju umirovljenja je planiranje prihoda. U tom kontekstu je bitno realno anticipirati i vrednovati izvore budućih prihoda u mirovini. Mogući i najznačajniji izvori prihoda, osim drugih vrsta dugoročnih investiranja koji donose prinose, za većinu umirovljenika su postojeći mirovinski planovi.

Dostupna literatura koja obrađuje oblast planiranja umirovljenja u kontekstu osobnih financija povezana je samo s istraživanjem osnovnih karakteristika američkih mirovinskih planova, najvećih i najrazvijenijih mirovinskih planova u svijetu. Sukladno postavljenim hipotezama predstavljanje tih planova u nastavku rada, služi za predstavljanje suštine i razrađenosti ove oblasti planiranja umirovljenja, a ne radi komparacije razlika u mirovinskim planovima raznih zapadnih zemalja.

Spoznaje vezane za suštinu i temeljne osobine pojedinog mirovinskog plana u kontekstu planiranja umirovljenja, odnosno budućih koristi koje generiraju umirovljenicima, mogu poslužiti i za komparaciju sa stupnjem razvitka mirovinskog osiguranja u Republici Hrvatskoj nakon mirovinske reforme 2002. godine (v. 4. poglavlje). Shodno tome u četvrtom poglavlju ovog rada pristupa se istraživanju mirovinskih planova s pozicije osobnih financija, odnosno pozicije mirovinskog plana kao budućeg mirovinskog prihoda.

2.4. MIROVINSKI PLANOVI

Planiranje umirovljenja je širi pojam koji uključuje strategiju i cjelokupan proces usmjeren ostvarivanju očekivanih ciljeva umirovljenika i treba ga razlikovati od mirovinskih planova koji su samo jedan segment odnosno oblast planiranja umirovljenja, a koji se odnosi na planiranje budućih prihoda u mirovini.

„Mirovinski plan je aranžman koji omogućava ljudima prihod u mirovini tijekom koje više nisu u mogućnosti ostvarivati stabilne prihode od zaposlenja. Često mirovinski plan zahtijeva od obje strane, poslodavca i zaposlenika, da tijekom radnog staža doprinose sredstvima u fondu koja su namijenjena ostvarivanju budućih koristi nakon umirovljenja. Stvaranje fonda može se osigurati na razne načine: putem sindikata, vladinih agencija ili samostalno formiranih fondova. Stoga su mirovinski planovi oblik »odgođenih kompenzacija«“²¹

²¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Retirement_plan [10.ožujak 2009.]

2.4.1. Plan socijalnog osiguranja

Najrašireniji je oblik izvora mirovinskog prihoda koji ovisi o godinama staža i plaćanju socijalnog osiguranja u ovisnosti o primanjima. Pokriva sve vrste i oblike zaposlenja. „Socijalno osiguranje u modernom načinu života pokriva samo jedan tjedan mjesecnih potreba. Mjesečne mirovine od socijalnog osiguranja se ne isplaćuju automatski nego je potrebno poslati prijavu mirovinskom zavodu Socijal Security Administration (SSA).“²² Značajna je činjenica da su mjesečne mirovine indeksirane s inflacijom, da se usklađuju s porastom troškova života, imaju minimalni limit, ovise o dužini radnog staža i starosti u trenutku odlaska u mirovinu, a roditelji mogu prenijeti na maloljetnu djecu i djecu redovne studente. Ova vrsta mirovinskog plana po karakteristikama je najsličnija našim mirovinama iz sustava generacijske solidarnosti.

„Zapravo, to je međugeneracijski plan u obliku dogovora sadašnjih i nekih budućih generacija zaposlenika gdje sadašnji zaposlenici podržavaju sadašnje umirovljenike uz obećanje da neke buduće generacije zaposlenika podržavaju njih u vrijeme kada oni budu trebali ići u mirovinu. Termin socijalno osiguranje pokriva isto tako i osiguranje u slučaju nezaposlenosti. Ako osoba ne ispunjava uvjete za plan socijalnog osiguranja i ako nije u mogućnosti osigurati finansijsku potporu u mirovini ili ako je imala zdravstvenih problema zbog kojih je izdvajala svoja novčana sredstva, onda ima uvjete za federalni program Supplemental Security Income (SSI) koji omogućava primanje limitiranih mjesečnih iznosa onima s nižim primanjima, ali oni ipak mogu zadržati kuću, auto i ostalu osobnu imovinu pod uvjetom da ta imovina zadovoljava kriterije iznosa koje država smatra razumnim.“²³

Zakon o socijalnom osiguranju je inicijalno potpisana od strane predsjednika Roosvelta 1935.g. kao dio politike New Deal. U.S. Social Security je program socijalnog osiguranja koji se formira plaćanjem propisanog poreza zvanog Federal Insurance Contribution Act Tax (FICA).²⁴ Finansijska sredstva se povjeravaju federalnim fondovima/trustes koji osiguravaju tzv. program RSDI (Retirement, Survivors and Disability Insurance) što znači umirovljenike, korisnike koji ih nadžive i invalidne osobe. „U 2004. godini za socijalno osiguranje je iz državnog proračuna isplaćeno 500 mlrd USD te je program socijalnog osiguranja najveći pojedinačni vladin program na svijetu. Proračun socijalnog osiguranja (20,9%) je veći od zdravstvenog (20,4%) i vojnog

²² Pond D Jonathan, (1993) *The ABCs of Managing Your Money, Planning for Financial freedom in Retirement*, p.134.

²³ Garman T, Forgue R, (1991) *Personal finance*, Boston, MA, p. 774 – 778.

²⁴ v. <http://www.ssa.gov/> dostupno [20.ožujak 2009.]

proračuna (20.1%).) i procjenjuje se da osigurava 40% osoba starijih od 65 godina i osoba s invaliditetom.²⁵

2.4.2. Plan ostalih državnih mirovina

Zaposlenici koji nisu pokriveni mirovinskim planom socijalnog osiguranja spadaju u ovu skupinu (other public pension plan). Tu spadaju zaposlenici federalne vlade i administracije te lokalnih i gradskih uprava.

Također u mirovinskom planu koje pokriva vlada, a odnosi se na civilni sektor spadaju i zaposlenici u sektoru željeznica. Railroad Retirement System je jedini program koji administrira vlada preko plana ostalih mirovina, a koji pokriva zaposlenike željeznica koje spadaju u privatni, a ne državni sektor.²⁶

Osim ovih skupina zaposlenika u skupinu državnih mirovina uključuju se invalidske mirovine preživjelih kao i mirovine obitelji poginulih ratnih veterana i njihovih udovica. Ova vrsta mirovinskog plana ne spada u skupinu socijalnog osiguranja koji pokriva federalni zakon (FICA) niti u skupinu privatnih mirovinskih planova poslodavca i zaposlenika koji pokriva zakon (ERISA). Mirovinska prava koja ostvaruju zaposlenici u planu ostalih državnih mirovina ostvaruju se sukladno odredbama posebnih zakona.

U Republici Hrvatskoj se mirovine također isplaćuju i prema posebna dva zakona: Zakonu o pravima iz mirovinskog osiguranja djelatnih vojnih osoba, policijskih službenika i ovlaštenih službenih osoba (N.N. br.128/99) i Zakonu o pravima hrvatskih branitelja iz domovinskog rata i članova njihovih obitelji (N.N. br.174/04). Prema ovim zakonima prava na mirovinu ostvaruju oni koji nisu pokriveni mirovinskim planovima sukladno odredbama Zakona o mirovinskom osiguranju (N.N. br.102/98).

²⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Retirement_plan [10.03.2009.]

²⁶ http://www_rrb_gov/ dostupno [20.ožujak 2009.]

2.4.3. Poslovni mirovinski plan

Najznačajniji privatni mirovinski plan koji zaposlenici ostvaruju u svojim poduzećima je tzv. Employer Pension Plan ili u slobodnom prijevodu mirovinski plan poslodavca.

Uobičajeni naziv za ovu vrstu plana je samo Pension Plan.

Ovaj plan je uređen zakonom iz 1974. g. „The Employee Retirement Income Security Act“ ili skraćeno ERISA, koji propisuje uvjete i standarde prudencijalne kontrole i zaštite zaposlenika pri ugovaranju mirovinskog plana s poslodavcem. ERISA ne obavezuje poslodavce da moraju uspostaviti mirovinski plan, ali ako ga osnuju moraju se pridržavati minimalnih standarda i pravila.²⁷

„Pension plan je tip mirovinskog plana, koji je obično neoporeziv, u kojem poslodavac uplaćuje doprinose u korist zaposlenika na način da na stranu odvoji sredstva u pričuvama fondova za buduće mirovine/beneficije zaposlenika. Ta pričuva se zatim investira u ime i u interesu zaposlenika, dozvoljavajući mu da je povuče u trenutku odlaska u mirovinu.“²⁸

Postoje dva bazična modela poslovnog mirovinskog plana, a to su:

- Plan definiranih doprinosa
 - Plan definiranih davanja
- Plan definiranih doprinosa (defined contribution) je mirovinskim plan osobnih računa zaposlenika u kojemu se definiraju iznosi doprinosa za mirovinsku štednju i koji uključuje:²⁹
1. uplatu u novcu (poslodavac i zaposlenici dogovaraju postotak doprinosa koje poduzeće izdvaja za mirovinsku štednju)
 2. vlastite dionice, (ESOP, poduzeće rasporedi dio svojih dionica za zaposlenike koje će se držati u portfelju poduzeća namijenjenom za mirovinu)
 3. učešće u profitu (dio profita se raspodijeli na mirovinsku štednju zaposlenih)
 4. ostali planovi kao što je plan 401 (k)

Plan 401 k je plan u kojem je dozvoljeno da zaposlenik umanji svoju plaću za neoporezivi iznos koji štedi za mirovinu, s tim da država putem poreznih akata određuje maksimalne limite plaće koje zaposlenici mogu neoporezivo akumulirati za mirovinu. Pod određenim uvjetima,

²⁷ <http://www.dol.gov/dol/topic/health-plans/erisa.htm>, dostupno [22.ožujka 2009.]

²⁸ <http://www.investopedia.com/terms/p/pensionplan>, dostupno [29.ožujka 2009.]

²⁹ Kapoor, J.R. i Dlabay, L.R. i Hughes, R.J. (1994) *Personal Finance*, Burr Ridge p. 631-633.

dozvoljeno je da se podigne ušteđevina iz 401(k) plana i prije nego se navrši $59 \frac{1}{2}$ godine bez penala odnosno odbitaka. Sličan plan za bolnice, muzeje i univerzitete se zove plan 403 (b).

- Plan definiranih davanja (defined benefits) je plan osobnih računa zaposlenika gdje se unaprijed dogovori iznos budućih mirovina odnosno mirovinskih beneficija. U planu definiranih davanja poslodavac garantira da će zaposlenik dobiti definirani iznos prilikom umirovljenja, bez obzira na učinkovitost i rezultat investiranja sredstava mirovinske pričuve.³⁰

„U planu se ne specificiraju određeni iznosi godišnjih doprinosa nego se determinira zahtijevani doprinos koji će biti dostatan obećanim beneficijima/davanjima. Obzirom na aktuarski aspekt plan definiranih davanja je komplikiraniji i zahtijeva skuplju administraciju od plana definiranih doprinosa.“³¹

S poreznog aspekta plan definiranih doprinosa i plan definiranih davanja se razlikuju. U planu definiranih doprinosa određuje se maksimalni iznos neoporezivog doprinosa, a u planu definiranih davanja se limitira maksimalni iznos budućih mirovinskih beneficija/davanja za koji se izvršavaju neoporezive uplate doprinosa. Ostale razlike u temeljnim osobinama ova dva modela mirovinskog plana prikazuje tabela 2.5.³²

Tabela 2. 5. Komparacija karakteristika planova definiranih doprinosa i definiranih davanja:

	Plan definiranih davanja	Plan definiranih doprinosa
<u>Učešće poslodavca i uskladenje učešća</u>	<i>Poslodavac osniva fond. Federalni akti određuju način izračuna iznosa koji poslodavac mora uplaćivati u fond u nastojanju da osigura dostatnost iznosa za isplatu definiranog davanja u budućnosti. Propisani su penali za nepridržavanje tih zahtjeva.</i>	<i>Ne postoje propisani zahtjevi za doprinos poslodavca* Poslodavac može izabrati da sudjeluje u dijelu doprinosa ili da sam sudjeluje bez učešća zaposlenika. U nekim planovima učešće može biti u formi dionica prenesenih u vlasništvo zaposlenika.</i>
<u>Učešće zaposlenika</u>	<i>Generalno, zaposlenik ne sudjeluje u učešću</i>	<i>Mnogi planovi zahtijevaju da zaposlenik sudjeluje u učešću na računu za te svrhe.</i>
<u>Upravljanje investicijama</u>	<i>Investiranjem upravljaju stručnjaci, službenici za plan, a poslodavci su odgovorni da osiguraju iznos koji moraju uložiti u plan koji će skupa s prinosem biti dostatan za unaprijed</i>	<i>Zaposlenici su često odgovorni za upravljanje investiranjem sredstava na računu putem opcija koje nudi plan. U nekim planovima plan officials tj.mjerodavni stručnjaci su odgovorni</i>

³⁰ Isto, p. 631-633.

³¹ <http://www.investopedia.com/terms/p/pensionplan>. dostupno [29.ožujka 2009.]

³² Unitet States Department of Labor, Employee Benefits Security Administration <http://www.dol.gov/ebsa/publications/wyskapr.html>, dostupno [09.veljače 2009.]

* izuzev izuzetaka za SIMPLE 401(k) and Safe Harbor 401(k)s, SIMPLE IRA and SEP plan (v. 2.4.4.)

	<i>obećanu beneficiju/ mirovinu</i>	<i>za investiranje cjelokupne imovine mirovinskog plana</i>
<u>Visina iznosa mirovine nakon umirovljenja</u>	<i>Obećani iznos mirovine bazira se na formuli korištenoj pri kalkulaciji, a zatim ovisi o kombinaciji godina radnog staža provedenog kod poslodavca i visini plaće..</i>	<i>Mirovine ovise o učešću u doprinosima zaposlenika i poslodavca, performansama investiranja sredstava s računa i naknadama za vođenje računa</i>
<u>Tipovi isplate mirovina</u>	<i>Tradicionalno, ovi planovi isplaćuju doživotne mirovinske mjesecne anuitete., a mogu ponudit i druge opcije isplate.</i>	<i>Umirovljenik može prenijeti bilancu računa na individualni mirovinski račun IRA s kojeg može povlačiti novac ili je može primati odmah kao jednokratnu isplatu tzv. lump sum. Neki planovi nude mjesecnu isplatu kroz anuitete.</i>
<u>Mirovinske garancije</u>	<i>Federalna vlada putem Pension Benefit Guaranty Corporation (PBGC), garantira određeni iznos mirovina</i>	<i>Nema garancija Federalne vlade</i>
<u>Napuštanje poduzeća prije umirovljenja</u>	<i>Ako se poduzeće napusti poslije ostvarenog vesting prava, a prije dospjeća mirovine, mirovine generalno ostaju u planu do ispunjenja uvjeta za mirovinu. Neki planovi nude i opcije prijevremenog umirovljenja.</i>	<i>Umirovljenik može prenijeti bilancu računa na individualni mirovinski račun IRA ili u nekim slučajevima na drugi mirovinski plan u kojem može nastaviti s rastom baziranim na investicijskom prinosu. Plan može unovčiti umanjene iznose prije umirovljenja</i>

Izvor: *United States Department of Labor, Employee Benefits Security Administration*

Pored ova dva temeljena modela, plana definiranih doprinosa i definiranih davanja, postoji i treći hibridni model mirovinskog plana poslodavca, a koji je kreiran u novije vrijeme u svrhu zaštite interesa zaposlenika.

- Hibridni mirovinski plan u svom konceptu sadržava kombinaciju oba osnovna modela: plana definiranih doprinosa i definiranih davanja. Ovisno o tome koji temeljni plan ima u osnovi mogu se razlikovati tzv. target benefit planovi, cash balance i flor offset palnovi.

Cash balance plan je hibridni model koji je u osnovi plan definiranih davanja u kojem se osobni računi vode hipotetički i kao plan definiranih doprinosa, a dozvoljava konverziju iz plana definiranih davanja u plan definiranih doprinosa u vrijeme umirovljenja i omogućava jednokratno podizanje ukoliko se opcija koju pokazuje hipotetički račun definiranih doprinosa pokaže povoljnija za korisnika.³³

Target benefit plan je hibridni model koji u osnovi sadrži oblike plana definiranih doprinosa ali se može podesiti i kao plan definiranih davanja gdje poslodavac iznosom koji je potreban participira u ciljanoj beneficiji/davanju.

³³ v. <http://en.wikipedia.org/wiki/Pension> dostupno [30.siječnja 2010.]

Floor offset plan³⁴ u kojem se zapravo radi o planu definiranih doprinosa, ali ima opciju plana definiranih davanja. U tom planu se definirana davanja aktiviraju samo u slučaju ako je plan definiranih doprinosa generirao umanjen ili izjednačen iznos na osobnom računu i osnovni cilj ovog aranžmana je da se unaprijed zaštite zaposlenici od investicijskih gubitaka nastalih u planu definiranih doprinosa. Zaposlenici koji ostaju u svojim poduzećima do mirovine mogu izabrati bolju opciju što znači da je to ugovaranje jedne vrste opcijskog mirovinskog plana.

Svi hibridni modeli mirovinskog plana poslodavca kreirani su s osnovnim ciljem omogućavanja povoljnije opcije za osiguranika odnosno povoljnija mirovinska primanja budućih umirovljenika.

Mirovinski plan individualne kapitalizirane štednje kojim zaposlenici u našoj zemlji osiguravaju svoja mirovinska prava putem definiranog doprinosa koji uplaćuje poslodavac na osobne račune je mirovinski plan 2. stupa. Shodno tome 2. stup bi bio jedna vrsta mirovinskog plana poslodavca iako nije kreiran dogовором poslodavca i zaposlenika nego je kreiran kao obvezni mirovinski plan uz zakonom propisanu visinu doprinosa. Međutim, plan nije sponzoriran od strane poslodavca nego od strane države, a ne može se svrstati niti u individualni mirovinski račun. „Individualni (personalni) planovi su planovi kod kojih ne postoji veza nekog oblika radnog odnosa i prava temeljem članstva u planu.“³⁵ Ipak, članak 50. stavak 1. Zakona o obveznim i dobrovoljnim mirovinskim fondovima (NN br. 49/99) precizno definira da „iznos koji je na računu člana obveznog fonda jest osobna imovina te osobe.“

Mirovinski plan individualne kapitalizirane štednje 2. stup je plan obveznog privatnog mirovinskog osiguranja kreiran kao plan definiranih doprinosa, no on ne odgovara u potpunosti niti tom modelu.

Razlika 2. stupa od opisanih modela planova definiranih doprinosa je ta što u drugom obveznom stupu ne postoji opcija izbora prema potrebi korisnika, nego je zakonom propisan subjekt, način distribucije kao i vrsta davanja/anuiteta tj. samo doživotni anuitet (v. poglavljje 4).

S druge strane ne spada niti u model definiranih davanja obzirom na činjenicu da nije kreiran kao takav jer ne postoji aktuarski aspekt kojim se od početka određuje iznos budućeg davanja (za korisnika mirovina ili mirovinski prihod) gdje je država dužna regulirati parametre izračuna mirovina. Međutim u 2. stupu se aktuarski aspekt uključuje naknadno u vrijeme umirovljenja

³⁴ Pope, E. at. al. (2004) *U.S. Master Pension Guide*, Chicago, p. 103., www.books/google.com, dostupno [10.veljače 2010.]

³⁵ Mihailović Z., *Osnovni modeli mirovinskih sustava kroz prizmu taksonomije OECD-a* (2005), Zagreb, Svet osiguranja 3/05, str. 46.

odnosno distribucije mirovinskih beneficija. U Republici Hrvatskoj regulator još uvijek nije propisao aktima način i jedinstvena mjerila za izračun mirovina (v. 4.3.1.).

Mirovinski plan individualne kapitalizirane štednje 2.stup, također, se ne može svrstati niti u opisane hibridne modele. Hibridni modeli u sklopu ugovornog aranžmana poslodavca i zaposlenika podešavaju elemente plana definiranih doprinosa i definiranih davanja u interesu budućeg umirovljenika. Međutim, zakonske osnove na kojima počiva 2. stup obvezne kapitalizirane mirovinske štednje na osobnim računima, a posebno distribucija sredstava obvezne mirovinske štednje, ne doprinose interesima budućih umirovljenika, što će biti detaljnije analizirano u 4. poglavlju rada.

2.4.3.1. Vesting

Termin vesting³⁶ povezan je i koristi se upravo kada se radi o pravima iz mirovinskih planovima poslodavca (employer pension plan). Prilikom promjene poslodavca regulirano je pravo tzv vesting. „Pravni termin za vesting je trenutno osiguranje na uživanje sadašnjih ili budućih prava. Jedna strana tako može osporiti drugoj da povuče imovinu prema trećoj strani.“³⁷ Na primjeru mirovinskih planova poslodavca, poslodavac koji ga je sponzorirao i administrirao, koristi pravo da ospori zaposleniku pravo na povlačenje cijelokupnog iznosa prema sebi ili prema trećoj strani odnosno novom poslodavcu. Većina poduzeća, sukladno participaciji poslodavca u mirovinskem planu zaposlenika, izrađuje vesting liste sukladno zakonodavnim okvirima koje propisuje ERISA.

“Na primjer ako poslodavac daruje u portfelj fonda 10.000 opcija dionica za dobro obavljen posao, njima se ne može odmah raspolagati i trgovati. Opcije ne mogu biti u vlasništvu zaposlenika dok se ne ostvari vesting pravo. Ako su opcije u vesting listi, pravo na njih se ostvaruje u neko buduće vrijeme.“³⁸ Ako poslodavac zahtijeva 100% vesting za četiri godine interes zaposlenika je ostati te četiri godine kod poslodavca da bi ostvario prava na 100 % participacije u planu kojem doprinosi poslodavac. Mogu se ugovoriti i izabrati dva tipa prava vezanih za godine staža provedene kod poslodavca: graduated i cliff.³⁹

Graduated vesting je dogovor o postotku povlačenja sredstava s računa mirovinskog plana poslodavca, na koji ima pravo zaposlenik, prilikom prebacivanja tih sredstava na mirovinski

³⁶ eng. termin vesting nema adekvatan prijevod na hrvatski jezik, ali radi se o nekoj vrsti pridržajnog prava

³⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Retirement_plan, dostupno [17. travnja 2009.]

³⁸ <http://www.360financialliteracy.org//Retirement/FAQs/Employersponsored.htm>, dostupno [08.veljače 2009.]

³⁹ Unitet States Department of Labor, Employee Benefits Security Administration

<http://www.dol.gov/ebsa/publications/wyskapr.html>, dostupno [08.veljače 2009.]

račun kod drugog poslodavca ili na vlastiti osobni mirovinski račun. Nakon druge godine zaposlenik može imati pravo da od ukupnog iznosa na računu povuče 20%, nakon navršene tri godine 40%, nakon četiri 60%, nakon pet 80%, dok ne stekne pravo na 100% iznos nakon navršenih 6 godina rada kod jednog poslodavca.

Cliff vesting je ugovaranje 100% prava tek nakon roka od nekoliko godina npr. 3 g. provedenih kod jednog poslodavca, s tim da prije isteka tog roka pravo zaposlenika je 0%.

U svakom slučaju zaposlenici se moraju informirati o vesting listama u svojim kompanijama da ne izgube dio ušteđevine iz mirovinskog plana, a istovremeno se i poslodavac štiti od odlazaka kadrova u konkurentska poduzeća. Također se na ovaj način destimulira „česta promjena posla zbog ostvarivanja brzih financijskih dobiti ili napretka u karijeri“⁴⁰ odnosno tzv. job hopping.

2.4.4. Plan osobnog mirovinskog računa - IRA -

Najpopularniji osobni mirovinski plan je IRA (Individual Retirement Account) u kojem zaposlenici samostalno odlučuju izdvojiti iz svojih plaća određeni iznos štednje za mirovinu.

Najznačajniji stimulans takvoj vrsti mirovinske štednje je porezni aspekt ostvarivanja poreznog odbitka uz točno definiranu skalu i limite na osnovu kojih se ostvaruju porezni odbici. Uplate na osobni mirovinski račun su neoporezive do određenih iznosa bez obzira na pokrivenost ostalim porezno priznatim mirovinskim planovima. U tom slučaju se iznosi zbrajaju i određuje se ukupni limit koji daje mogućnost potpunog poreznog odbitka unutar granica limita ili partikularnog poreznog odbitka ukoliko je limit prekoračen. Putem vladinih elektronskih servisa dostupnih na internetu može se točno informirati o poreznim skalama i promjenama limita u poreznom tretmanu IRA mirovinskog plana.⁴¹

U osnovi se razlikuju dvije vrste IRA plana: Tradicionalna i Roth Ira⁴²

- Tradicionalna IRA ima tri pojavnoblika: SEP IRA (Simplifeid Employee Pension) je plan u kojem je dozvoljeno poslodavcu (tipično za male firme i obrte) da osnuje i vodi individualni račun za zaposlenike uz male troškove administracije. SIMPLE IRA je plan gdje učešće imaju i poslodavac i zaposlenik, sličan sa 401(k), ali ima veće limite ulaganja i jeftiniju administraciju. Self Directed IRA je plan u kojem pojedinac samostalno investira i upravlja osobnim mirovinskim računom.

⁴⁰ <http://www.answers.com/topic/job-hopping>, dostupno [20.ožujak 2009.]

⁴¹ Internal Revenue Service U.S. Department of the Treasury (IRS), <http://www.irs.gov/publications>, dostupno [02.ožujak 2009.]

⁴² www.investopedia.com/features/iras.asp, dostupno [02.travanj 2009.]

Smisao osobnog mirovinskog računa je korištenje poreznog odbitka, slikovito izraženo kao „sugar of tax deduction“.⁴³ Najveći stimulans za osobni mirovinski plan je stimulans poreznih olakšica i točno definirana skala poreznih odbitaka ovisno o visini plaće i porezno priznatom doprinosu za osobni mirovinski račun. Povlačenje 100% iznosa uštedenih sredstava sa osobnog računa je moguće ostvarivati u dobi između 59 ½ godina do 70 ½ godina.⁴⁴

IRA novac se može uložiti u skoro sve vrste investicija: depozite, fondove, dionice, anuitete, obveznice, nekretnine itd. Samo nije dozvoljeno ulaganje u premije životnog osiguranja, plemenite metale, collectibles (umjetnine, vrijednosne zbirke starog novca i marki, antikviteti i slično) kao i u vrijednosne papire na margini. Prije odluke o ulaganju sredstava s IRA računa mora se preispitati rizik. Ukoliko netko ima osiguran i drugi mirovinski prihod, može ponekad izabrati i pomalo rizičniju ali potencijalno profitabilniju IRA investiciju. Međutim, ako će IRA biti značajan udio mirovinskog prihoda onda je najbolje biti konzervativan.⁴⁵

Tabela 2. 6. Pregled godišnjeg limita neoporezivog ulaganja u sve vrste IRA

	Starost ispod 49 godina	Starost iznad 49 godina
1998- 2001	2.000 \$	2.000\$
2002-2004	3.000 \$	3.500\$
2005	4.000 \$	4.500\$
2006-2007	4.000 \$	5.000\$
2008-2009	5.000 \$	6.000\$

Izvor: *Wikipedia: Individual Retirement Account*

Različit porezni tretman dvije starosne skupine i veći porezni limit odbitka za one koji imaju preko 49 godina porezno stimulira za mirovinsku štednju populaciju koja se bliži mirovini. Limite poreznog odbitka zakonodavac ažurira svake dvije ili svake godine te revidira i povećava porezno priznata ulaganja na osobni mirovinski račun koja predstavljaju osnovicu za porezni odbitak.⁴⁶

2. Roth IRA je povoljna s poreznog aspekta iako se ne ostvaruje nikakav porezni odbitak odnosno olakšica prilikom uplata kao kod tradicionalnog računa. Međutim, za razliku od tradicionalne, prilikom isplate porez se ne plaća čak niti na zarade od ulaganja sredstava s

⁴³ Kapoor, J.R. i Dlabay, L.R. i Hughes, R.J. (1994) *Personal Finance*, Burr Ridge p..633.

⁴⁴ Isto, p. 634 -638.

⁴⁵ Isto, p. 634-638.

⁴⁶ http://en.wikipedia.org/individual_retirement_account, dostupno[12.siječanj 2009.]

osobnog računa ako se povuku u vrijeme umirovljenja. Također nema niti starosnog ograničenja vezanog za vrijeme povlačenja sredstava glavnice s računa.⁴⁷

„Najveća razlika između tradicionalne i Roth IRA je način na koji vlada tretira poreze. Ako netko zarađujete do 50.000 \$ godišnje i uplaćujete na tradicionalnu IRA štednju 2.000 \$ onda će to biti porezni odbitak od porezne osnovice (znači porezna osnovica je 48.000\$). S 59 ½ godina mogu se podizati sredstva s računa, ali se moraju u tom trenutku platiti porezi na kapitalne dobitke, dividende, kamate etc. koji su zarađeni tijekom prethodnih godina. Suprotno, ako se ulaže 2.000 \$ u Roth IRA neće se moći ostvariti porezni povrat pri godišnjoj prijavi poreza. Sredstava s računa se mogu podići u svako doba, ali samo glavnica (premda se može podići i dio zarade od ulaganja uz plaćanje penala). Dolaskom u umirovljeničku dob može se podići 100% iznos oslobođen poreza. Nažalost, nisu svi kvalificirani za Roth IRA. Pojedinac ne može imati u prijavi poreza primanja veća od 95.000\$ godišnje, bračni parovi zajedno 150.000 \$.“⁴⁸

Na taj način država vodi računa da u Roth IRA ne uskoče prebogati i oni koji imaju velike plaće zbog njihovog interesa da budu oslobođeni plaćanje poreza na kapitalnu dobit prilikom podizanja sredstava. Limiti i ograničenja vezana za visinu primanja služe da se izbjegnu zloupotrebe poreznih oslobođenja na kapitalne dobitke, odnosno da se za mirovinsku štednju porezno ne stimuliraju one skupine zaposlenika sa visokim primanjima. Roth IRA je etablirana 1997. godine. Dobila je naziv po senatoru Williamu Roth-u, a za razliku od tradicionalne ima liberalnija ulaganja u dionice, fondove, nekretnine, a čak su dozvoljena ulaganja u izvedenice.⁴⁹

Mirovinski plan dobrovolje mirovinske štednje 3. stup u Republici Hrvatskoj ne može se, čak niti s poreznog aspekta, komparirati sa IRA planom, iako su oba planovi u kojem zaposlenici samostalno odlučuju o iznosu štednje koju će izdvojiti iz svojih plaća za mirovinu. Kod tradicionalnog IRA plana radi se o limitima poreznog odbitka (deduction) od uplaćenog iznosa mirovinske štednje. Uplate na IRA račun su neoporezive do određenih limita i isto tako i isplate su neoporezive odnosno ne plaćaju se porezi u vrijeme podizanja sredstava (osim na kapitalne dobitke). Upravo ta činjenica navedena kao „sugar of tax deduction“ stimulira mirovinsku štednju. Međutim u dobrovoljnem 3. stupu se radi o odgođenim (deferred) porezima, a ne o odbitku poreza. Naime, ukoliko se iskoristi porezna olakšica prilikom godišnje prijave poreza na dohodak (slično je i sa životnom osiguranjem) u vrijeme podizanja sredstava, porez na dohodak se odbija od obračunatih iznosa koji se isplaćuju korisniku u vrijeme distribucije. Jedino ukoliko

⁴⁷ www.investopedia.com/university/retirementplan/rothira/asp, dostupno [02.travanj 2009.]

⁴⁸ <http://beginnersinvest.about.com/cs/iras/f/tradvsrothira.htm> dostupno [10.ozujka 2009.]

⁴⁹ www.investopedia.com/university/retirementplan/rothira/asp, dostupno [02.travanj 2009.]

se ne iskoristi godišnja porezna olakšica, onda se u vrijeme podizanja sredstava ne umanjuju iznosi za poreze. (Zakon o porezu na dohodak NN br.174/04). Ali, osim poreznog aspekta 3. stup se u mnogim drugim značajnim aspektima razlikuje od IRA plana što ćemo pokazati u četvrtom poglavlju rada.

2.4.4.1. Rollover strategija

U kontekstu mirovinskih planova rollover strategija se koristi s ciljem prevencije plaćanja penala zbog prelaska kod drugog poslodavca ili u slučaju ranog umirovljenja kada se sredstva moraju povući prije $59 \frac{1}{2}$ godine.⁵⁰ Također se tzv. rollover strategija koristi i prilikom transferiranja fonda s postojećeg skrbnika na drugog skrbnika na način da korisnik autorizira novog skrbnika i nalogom prebaci sredstva na novi IRA plan. Osnovno je da se pozicija sredstava fonda transferiranjem na drugog skrbnika ne mijenja. Ukoliko se zbog ranog umirovljenja želi izbjegići plaćanje penala mora se poštivati propisani rok od 60 dana za transferiranje sredstava sa računa nekog mirovinskog plana poslodavca na IRA plan. Može se dogоворити с poslodавцем да, umjesto na račun korisnika, cijeli iznos direktno prebaci na IRA plan i da se ista sredstva povuku tek kad se ispune zakonom definirane godine umirovljenja.⁵¹

„Ukoliko netko mora vratiti npr. 20% penala od 50.000 \$ koliko je kapitalizirao mirovinskim planom znači da može povući samo 40.000 \$. Ali postoji mogućnost putem rollover strategije osnovati IRA za cijeli iznos od 50.000\$ s tim da se 10.000 \$ mora osigurati iz vlastitog džepa. Rok u kojem se može odlučiti za transferiranje sredstava je 60 dana. Tek nakon što se izvrši uplata cjelokupnog iznosa na novi račun može se zahtijevati refundiranje penala od 10.000\$. Kako bi se izbjegao ovaj problem može se tražiti od poslodavca da direktno proslijedi sredstva na novog IRA skrbnika. U ovom slučaju cijeli iznos od 50.000\$ ide na novi IRA plan. Ironično je da se ipak može izgubiti novac ukoliko netko nije oprezan prilikom rollover transfera ako se ne pazi na definirani rok u kojem se mora obaviti transfer.“⁵²

Rollover strategija također stimulira zaposlenike da pored mirovinskog plana koji ostvaruju u svojim poduzećima imaju i dodatni individualni plan IRA koji im osim dugoročne štednje za mirovinu može poslužiti i kao pomoć za izbjegavanje penala u slučajevima prijevremenog

⁵⁰ Kapoor, J.R. i Dlabay, L.R. i Hughes, R.J. (1994) *Personal Finance*, Burr Ridge, p.640.

⁵¹ Pont D. Jonathan, (1993) *The ABCs of Managing Your Money, Planning for Financial freedom in Retirement*, Denver, p.143-145

⁵² Isto, p. 145.

podizanja sredstava mirovinskog plana. O novostima i promjenama u poreznim i ostalim konsekvcencama rollover strategije i povlačenja sredstava prije 59 i poslije 0½ može se informirati na vladinim internet stranicama Internal Revenue Service U.S. Department of the Treasury (IRS).

2.4.5. Mirovinski plan za samostalna zanimanja - Keogh -

Etabliran je 1962. godine kroz legislativu Kongresa, a naziv je dobio po kongresmenu Eugenu Keogh. Zahtijeva veće troškove administriranja, ali su zato limiti doprinosa veći pa je popularan za mnoge gazde i vlasnike poduzeća. Većina planova su planovi definiranih doprinosa, a mogu biti i planovi definiranih davanja. Doprinosi su generalno sa odgođenim (deferred) porezno priznatim odbicima do 25 % plaće ili maksimum 47.000 \$ u 2007.⁵³

Tipovi Keogh plana uključuju uplatu većih doprinosa u novcu (koristi se za one s visokim zaradama), ukoliko se izaberu definirana davanja (visoki godišnji minimumi) i plan učešća u profitu (koji nudi fleksibilnu godišnju bazu). Poznat i kao HR (10) može investirati u sve kao 401(k) i IRA što uključuje dionice, depozite, obveznice i anuitete.⁵⁴ I poslije navršene 70% godine može se sudjelovati u Keogh planu, ali se ipak distribucija mora vezivati za očekivani životni vijek prema važećim mortalitetnim tablicama. U slučaju propuštanja rokova za povrat poreza može se povrat nadoknaditi ako se uspostavi SEP IRA plan.⁵⁵ Na ovaj način se također rollover strategijom stimulira otvaranje individualnog mirovinskog računa kao dopune mirovinskom planu Keogh.

„Godišnji maksimum ulaganja u Keogh planu je za 2009.godinu 49.000\$ (45.000\$ u 2008 godini). Kao i kod drugih planova dopušta odgodu poreza na investicijsku zaradu do momenta povlačenja sredstava, a ukoliko se ranije povuku sredstva također se plaćaju penali. Kao i kod ostalih planova dozvoljava ulaganja u sve vrste investicijskih instrumenta osim plemenitih metala i collectibles.“⁵⁶

⁵³ Pont D. Jonathan, (1993) *The ABCs of Managing Your Money, Planning for Financial freedom in Retirement*, Denver, p. 127.

⁵⁴ <http://www.investopedia.com/terms/k/keoghplan.asp> , dostupno [20.ožujka 2009.]

⁵⁵ Pont D. Jonathan, (1993) *The ABCs of Managing Your Money, Planning for Financial freedom in Retirement*, Denver, p.141.

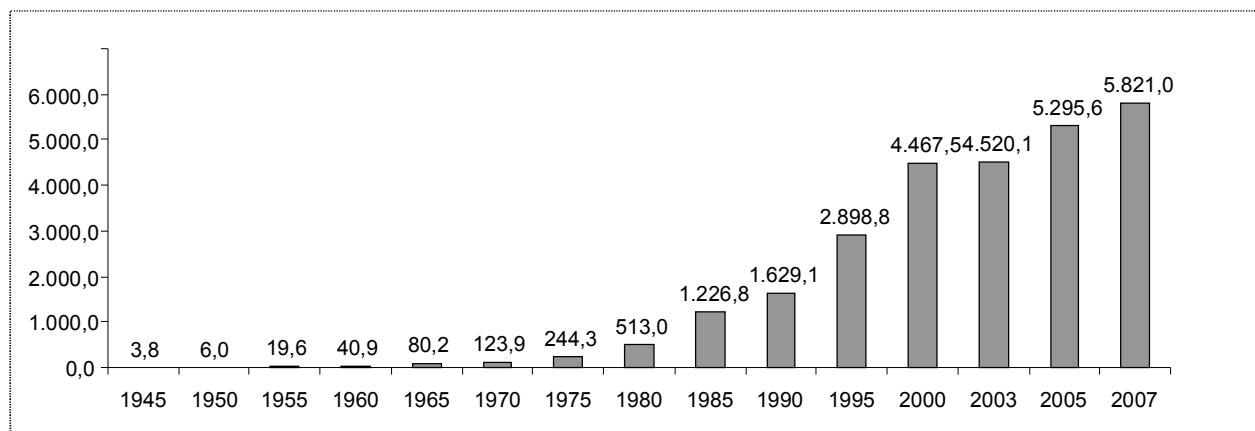
⁵⁶ <http://www.newyorklife.com/cda/html>, dostupno [20.ožujka 2009.]

2.5. SNAGA I VELIČINA PRIVATNIH MIROVINSKIH PLANOVA U SAD

Osim plana socijalnog osiguranja i plana ostalih državnih mirovina svi ostali mirovinski planovi spadaju u kategoriju privatnih mirovinskih planova čija se snaga i veličina ogleda u visini sredstava kojom raspolažu njihovi fondovi.

Životni vijek u zadnjih 100 godina se povećava i ljudi danas žive oko 20 godina u mirovini. Demografska predviđanja su da će 2030 godine svaki peti ili 72.000.000 Amerikanaca biti starije od 65 godina. Usporedo s ovim trendom rapidno se povećava i imovina koju Amerikanci akumuliraju za mirovinu. Imovina koja se akumulira za mirovinu popela se u 2007. godini na skoro 40% ukupne financijske imovine američkog kućanstva u odnosu na 25% udjela prije dvadeset godina. Oko dvije trećine ukupne imovine ili 63,8% je u sponzoriranim planovima od strane poduzeća, 26,6% u individualnim mirovinskim planovima, a 9,6% je u anuitetima.⁵⁷

Slika 2.1. Imovina privatnih mirovinskih fondova od 1945-2007 (u mlrd \$)“

Izvor: *Financial Services Fact Book 2008*

Iz grafičkog prikaza rasta imovine od 1945. do 2007. godine je vidljivo da trend naglog rasta počinje od 1985. godine te da se od 1990. godine imovina privatnih mirovinskih fondova rapidno povećava i u 2007. godini iznosi 5.821 mlrd \$.

⁵⁷ The Financial Services Fact Book (2008) www.Fianncialservicesfactbook.org, dostupno [25.ožujak 2009.]
Izvor: Bord of Governors of the Federal Reserve System, June 5.2008.

Za zaštitu imovinskih prava zaposlenika u privatnim mirovinskim fondovima osnovana je federalna korporacija The Pension Benefit Guaranty Corporation (PBGC), kao i zakon Pension Protection Act (PPA).

2.6. POTENCIJALNI MIROVINSKI PRIHODI

Sve vrste navedenih i ukratko opisanih mirovinskih planova su potencijalni mirovinski prihod. Planiranje prihoda je treća oblast planiranja umirovljenja. Stoga je analogno načinu planiranja potencijalnih troškova života potrebno izraditi tabelarni pregled potencijalnih izvora prihoda u mirovini:

Slika 2.7. *Potencijalni izvori mirovinskih prihoda*

<i>Izvor</i>	<i>Prihodi u mirovini</i>	
	<i>Iznos i na godišnjem nivou</i>	<i>Prihod sada</i>
<i>Socijalno osiguranje</i>	\$-----	\$-----
<i>Ostale državne mirovine</i>	-----	-----
<i>Privatne mirovine***</i>	-----	-----
<i>IRA, Keogh</i>	-----	-----
<i>Anuiteti</i>	-----	-----
<i>Dividende, kamate itd</i>	-----	-----
<i>Ostalo</i>	-----	-----
<i>Ukupni prihod</i>	\$-----	\$-----

Izvor: Kapoor Jack R, Hughes. L R. Dlabay R.J. *Personal Finance*

Mirovinski planovi su glavni izvori prihoda u mirovini ali se mogu pojaviti i ostali oblici prihoda od drugih vrsta investicija npr. najma ili prodaje nekretnina. Pored prihoda koje generira stambena ili neka druga nekretnina potencijalni prihod u mirovini može biti osigurana svota ili anuitet od životnog osiguranja. Potencijalni mirovinski prihodi od prodaje vrijednosnih papira te zarada od dividendi i prinosa su također jedan od mogućih prihoda u mirovini. Ako procijenjeni prihodi nisu dostatni podmirenju ukupnih procijenjenih izdataka temeljem željenih potreba u mirovini ostaje mogućnost planiranja honorarnog zaposlenja u mirovini, s tim da se također mora paziti na porezne maksimalne limite zarade koji bi mogli reducirati socijalno osiguranje.⁵⁸

⁵⁸ <http://www.irs.gov/retirement/index.html>, dostupno [02.svibanj 2009.]

Pored navedenih izvora prihoda u mirovini bitno je spomenuti i jedan alternativni, potencijalno značajan izvor prihoda u mirovini, a to je prihod ostvaren korištenjem financijskog alata „obratne hipoteke“ koja se može planirati i u sklopu prve oblasti planiranja umirovljenja, a to je planiranje stanovanja u mirovini. Upoznavanje s ovom vrstom potencijalnog mirovinskog prihoda će biti tema trećeg poglavlja.

2.7. DEFINIRANJE I DISTRIBUCIJA MIROVINSKIH BENEFICIJA

Distribucija prihoda od mirovinskih planova znači raspodjela sredstava s računa mirovinskih planova u trenutku kada se steknu uvjeti za mirovinu. Rok za povlačenje i početak korištenja sredstava je nakon $59 \frac{1}{2}$, a starosni interval u kojem se može početi sa korištenjem sredstava je $59 \frac{1}{2}$, do $70 \frac{1}{2}$ godina kada je zadnji rok za početak povlačenja sredstava.⁵⁹ Bez obzira radi li se o planu definiranih doprinosa ili planu definiranih davanja, forma distribucije (lump sum, anuiteti, etc) i datum dostupnosti mirovinskih sredstva ovise o odredbama koje su sadržane u dokumentu plana. Neki planovi ne dopuštaju distribuciju prije starosnih uvjeta, a neki prije nego prođe određeni period nakon zaposlenja. Bez obzira povlače li se sredstva mirovinskog plana odmah ili u kasnijem periodu najvažniji dokument za korisnika je Summary Plan Description (SPD) koji je opći pregled o mirovinskom prihodu i načinu njegove kalkulacije, a mora biti dostupan kod poslodavca ili plan administratora.⁶⁰

Kada se radi o privatnom mirovinskom osiguranju postoje dvije osnovne mogućnosti distribucije kapitaliziranih sredstava mirovinskih planova:

- lump sum ili jednokratna isplata
- anuiteti

2.7.1. Jednokratna isplata

- Jednokratna isplata se može ugovoriti u cijelosti ili djelomična. Prilikom donošenja odluke o načinu isplate mirovine/ beneficija najvažniji korak je razmotriti sve opcije i negativne efekte jednokratne isplate, dobro proučiti zakon odnosno Pension Protection Act. Također je potrebno obavezno se savjetovati s iskusnim stručnjacima kada se radi o razmatranju te opcije.

„Povlačenje sredstava jednokratno tzv. lump sum ne preporučuje se:

⁵⁹ Kapoor, J.R. i Dlabay, L.R. i Hughes, R.J.(1994) *Personal Finance*, Burr Ridge, p. 640-644.

⁶⁰ U.S.Department of Labor, http://www.dol.gov/consumer_pension.html , dostupno [25. kolovoz 2009.]

- kod onih koji imaju ozbiljnijih dugova. Tada je anuitet bolja opcija. Jednokratna isplata će biti primamljiva da se otplate svi dugovi, ali nedovoljna pokrivenost po osnovama drugih mirovinskih prihoda mogla bi proizvesti potrebu ponovnog zaduženja. U ovom slučaju je bolje imati mjesecna primanja i zadržati troškove života na niskoj razini kako bi se uskladila otplata dugova.
 - kod onih koji imaju kockarskih problema ili su po prirodi zagriženi špekulativni investitori. I za njih je bolje da imaju mjesecni osigurani prihod jer mogu doći u situaciju da izgube sve što imaju.
 - kod osoba koje imaju probleme sa stresnim situacijama ili nasljedne mentalne bolesti. Za njih je bolje ne uzimati jednokratnu isplatu jer upravljati jednokratnim iznosom i prilagođavati zaradu inflaciji može ponekad biti stresno, posebno u uvjetima krize. Biti uspješan kao investitor znači imati povjerenje u investicijsku strategiju u dobrim i lošim vremenima.
 - bez unutarnje snage za to bolje ne uzimati jednokratnu isplatu. Treba zatražiti profesionalni savjet! Čak i oni koji su dobri s brojkama, za strateško planiranje bolje je zatražiti profesionalni savjet iskusnih finansijskih savjetnika. Jednom kad se izabere nema promjene odluke i uspjeh uzimanja lump sum ovisi o uspjehu investiranja. Opcija jednokratne isplate umjesto opcije doživotnog prihoda treba ulaganja koja donose prinose u nastojanju povećanja i održavanja prihoda u skladu s rastućom inflacijom. Možda će za to trebati i više od 50% portfelja u volatilnim ulaganjima i zato treba biti upoznat s investicijskim ciklusima i realan u očekivanjima. Mirovina od poduzeća je uglavnom i najveća pojedinačna imovina gdje se mogu izabrati različiti načini na koji će se podići novac. U uredu za mirovine se informira o načinu isplate čak i ako se odluči za opciju lump sum jer su moguća dva generalna načina: ili uzeti novac direktno s tim da se mora platiti porez na puni iznos ili transferirati novac na rollover IRA račun i nastaviti sa korištenjem odgođenog poreza.⁶¹
- Mirovinska štednja s IRA računa također se može povući jednokratno ili putem anuiteta. IRA novac je prilikom povlačenja oslobođen poreza (izuzev poreza na kapitalni dobitak) i potrebno je paziti da se isplata počne vršiti u definiranim starosnim intervalima (od 59½ do 70½) kako bi se izbjeglo plaćanje penala od 10%. Isto je bitno ukoliko se novac povlači u anuitetima u definiranom periodu paziti da se propisani minimum povuče prije 70½ i da se dogovori s osiguravajućim društvom na koji način je najpovoljnije povlačiti sredstva u definiranom periodu.

⁶¹ Brandley, S. i Mary M. (2000) *Sudden Money, Managing a Financial Windfall*, New York, p.279-280. <http://books.google.hr> dostupno [15. kolovoz 2009.]

Jednokratno povlačenje IRA novca je opcija za koju se može odlučiti i ta opcija eliminira rizik plaćanja penala, ali se porezi na prinose moraju odmah platiti. Ostatak se može dalje reinvestirati u neke druge investicije koje donose prinos, ali i ti prinosi će također biti subjekt poreza na kapitalni dobitak.⁶²

2.7.2. Anuiteti

Isplata mirovinskih beneficija privatnog mirovinskog osiguranja može se ugovoriti i putem anuiteta. Termin anuitet je poznat u bankovnoj i industriji osiguranja. Prijevod engleskog termina annuity na hrvatski jezik znači anuitet ili renta. U Republici Hrvatskoj je uobičajeno korištenje termina renta prilikom ugovaranja rentnog osiguranja u osiguravajućim društvima, a anuitet kao termin se koristi u bankarstvu vezano za otplatu kredita. Matematički gledano anuitet je u osnovi jedan te isti matematički model bez obzira u kojoj se oblasti života koristi. Konkretno u kontekstu planiranja umirovljenja anuitet se povezuje sa segmentom distribucije mirovina i ostalih mirovinskih davanja (beneficija). To je uz lump sum opciju drugi način na koji osiguranici privatnog mirovinskog osiguranja koriste mirovinsku štednju u vrijeme umirovljenja.

Anuiteti se mogu ugovoriti u definiranom periodu ili kao doživotni.⁶³

Privatna mirovinska štednja se može distribuirati u definiranom periodu i to putem odgođenog anuiteta ili anuiteta bez odgode, a obje vrste mogu biti s fiksnim ili varijabilnim isplatama. Varijabilni anuiteti daju promjenjive rate ovisno o performansama finansijskih instrumenata, a uglavnom se radi o vlastitom odabiru investiranja od strane korisnika (self- directed variable annuities). Mnogi se ipak odlučuju za fiksne anuitete smatrajući da su sigurnija investicija. Odgođeni anuiteti se koriste zbog daljeg akumuliranja ušteđenih mirovinskih sredstava. Novac koji se investira može donositi prinose, porezi se odgađaju i sve je usmjereni rastu sredstava. Korisnik može odlučiti „kupiti“ odgođeni anuitet jednokratnom uplatom ili periodičnim uplatama. Ako umre onaj koji je ugovorio anuitet (annuitant), njegov nasljednik dobije razliku dolar iznosa koji je investirao u anuitet čak i kao je anuitet uložen u investicijski portfelj koji je ostvario gubitak. Anuiteti bez odgode daju isplate odmah nakon što korisnik uplati jednokratni iznos (jednokratnim iznosom se kupi anuitet) i počinje generiranje periodičnih isplata, obično mjesecnih.

⁶² Pond D, Jonathan, (1993) *The ABCs of Managing Your Money, Planning for Financial freedom in Retirement*, Denver, p 148.

⁶³ <http://investopedia.com/terms/annuitizationmethod.asp>, dostupno [25. kolovoz 2009.]

„Izuzetno je važno da države odigraju potencijalnu ulogu u jačanju tržišta anuiteta. To uključuje razvijanje sveobuhvatnih mortalitetnih tablica razrađenih prema visokokvalitetnim podacima, zatim unaprjeđenje edukacije korisnika i razvijanje svijesti o riziku očekivanog trajanja života, zatim standardizaciju troškova i povoljnije poreze u svrhu veće atraktivnosti anuiteta kao razumne investicije. Vlade mogu poticajima koristiti nekim grupama anuiteta kao i zahtjevima za mogućim minimumima provizija s ciljem ublažavanja potencijalnih problema uzrokovanih nepovoljnom selekcijom anuiteta.“⁶⁴

Ugovaranje pak doživotnog anuiteta može biti „win-or lose deal“ za onoga koji ga ugovori ovisno o tome da li će živjeti duže ili kraće nego što je izračunalo osiguravajuće društvo. Kod doživotnih anuiteta nasljednici ne dobivaju ništa. Ali mora se imati u vidu da osiguravajuća društva upravo iskustvom rada s mortalitetnim tablicama ostvaruju velike zarade.⁶⁵

Termin anuitet u financijskoj teoriji se referira na konačni niz fiksnih plaćanja tijekom određenog vremenskog perioda. Najčešće akademske diskusije vezane za financije obično su povezane sa vrednovanjem niza plaćanja po konceptu vremenske vrijednosti novca koristeći kamatni stopu i buduću vrijednost. Uglavnom su anuiteti klasificirani rokovima plaćanja koji mogu biti tjedni, mjesečni, kvartalni ili bilo koji drugi.⁶⁶

Formula anuiteta sadrži varijable:

r - godišnja nominalna kamatna stopa

t - broj godina

n - broj perioda unutar godine

i - kamatna stopa

n - broj perioda

P - glavnica (sadašnja vrijednost).

S - buduća vrijednost anuiteta

R - vrijednost periodičnog plaćanja

$$S = R \left[\frac{(1+i)^n - 1}{i} \right] = R \cdot s_{\bar{n}|i}$$

$$P = R \left[\frac{1 - \frac{1}{(1+i)^n}}{i} \right] = R \cdot a_{\bar{n}|i}$$

⁶⁴ Mtichell,O. i McCarthy, D.(2002) *Annuities for an Ageing World*, University of Pennsylvania, Philadelphia, <http://www.prc.eharton.upenn.edu/htm>, dostupno [25. kolovoz 2009.]

⁶⁵ Isto, p.149.

⁶⁶ <http://www.answers.com/topic/annuity-finance-theory> dostupno [19.ožujak 2009.]

$$\lim_{n \rightarrow \infty} P = \frac{R}{i}, \text{ limit ukoliko se } n \text{ povećava}$$

$$P = \frac{R}{1+i} + \frac{R}{(1+i)^2} + \dots + \frac{R}{(1+i)^n} = \frac{R}{1+i} \left[1 + \frac{1}{1+i} + \frac{1}{(1+i)^2} + \dots + \frac{1}{(1+i)^{n-1}} \right].$$

Dvije osnovne vrste doživotnih anuiteta su bez odgode (immediate) i s odgodom (deferred)⁶⁷. Anuiteti bez odgode se odnose na trenutno neposredno dogovorene isplate u doba umirovljenja, a odgođeni su unaprijed dogovorenih anuiteta u nekom budućem periodu.

Opcije anuiteta: - doživotni anuitet koji se ne prenosi na drugog

- doživotni anuitet s imenovanim korisnikom u definiranom periodu
- doživotni anuitet s definiranim iznosom za korisnika

Od ove tri opcije najveći anuitet daje prva opcija u kojoj isplata prestaje u trenutku smrti ugovaratelja bez obzira na dužinu primanja anuiteta iz razloga što nije ugovoren imenovani korisnik. Anuiteti mogu biti fiksni koji osiguravaju određeni fiksni prihod i varijabilni gdje se garantirani minimum povećava s dobiti ovisno rezultatu investiranja.

„Kod fiksnog anuiteta novac se investira u uobičajene instrumente s fiksnim prinosom kao što su depoziti i obveznice. U tom slučaju se garantiraju fiksni periodični iznosi isplate. Kod varijabilnih anuiteta novac je generalno više investiran u dionice i slično. Prihod u obliku anuiteta ovisi o investicijskom rezultatu. Doživotni anuitet garantira doživotni prihod, ali se može izabrati način na koji će se dobivati. Potencijalne opcije se obično dogovaraju s agentom osiguranja jer se provizija, administrativne takse ali i garantirane kamate razlikuju od police do police.“⁶⁸

Distribucija privatnog mirovinskog osiguranja obvezne individualne kapitalizirane štednje 2. stupa u Republici Hrvatskoj je moguća jedino u formi doživotnih anuiteta. Osiguranik nema opciju izbora osiguravajućeg društva. Zakonom definiranu domenu distribucije anuiteta iz 2. i 3. stupa preuzele je specifično osiguravajuće društvo, mirovinsko osiguravajuće društvo. (v. 4. poglavljje rada).

U poglavlju o planiranju umirovljenja pokazali smo, na iskustvu zemlje s razvijenim privatnim mirovinskim sustavom, što je planiranje umirovljenja, kojim se alatima služi, što treba sadržavati, koji su njegovi elementi na koje treba obratiti pažnju te koji su potencijalni izvori

⁶⁷ <http://www.wikipedia.org/annuity>, dostupno [19. siječanj 2009.]

⁶⁸ Kapoor, J.R. i Dlabay, L.R. i Hughes, R.J.(1994) *Personal Finance*, Burr Ridge, p. 644-646.

prihoda. Izvori mirovinskih prihoda, koji se pojavljuju u formi razvijenih mirovinskih planova, su raznovrsni i transparentno organizirani unutar institucionalnog okvira prilagođenog interesima korisnika. Oblici distribucije mirovinskih beneficija su također prilagođeni izboru i potrebama korisnika. Poreznim skalama razrađena porezna politika i općenito uloga države uskladena je i detaljno prilagođena interesima i zaštiti korisnika (consumer). Zakonodavni okvir podržava stimuliranje dugoročne štednje u modelima raznovrsnih mirovinskih planova čija je osnovna uloga generiranje što većih novčanih tokova u mirovini. Također i referentna stambena politika u kombinaciji poreznim oslobođenjima omogućava organiziranje sustavnog pristupa planiranju umirovljenja s ciljem najpovoljnije alokacije finansijskih sredstava u mirovini.

Iako nije moguće u našim uvjetima preslikati raznovrsne modele mirovinskih planova koji postoje u Americi, ipak se mogu uzeti u razmatranje pozitivna iskustva naročito kada su u pitanju planovi sponzorirani od strane poduzeća, pozitivna iskustva u modalitetima isplate mirovina, te uz strukturiranu poreznu politiku kao najefikasniji alat u rukama države, pokušati povećati ulaganja u finansijsku budućnost naše radne populacije. Kao što se rade razni poslovni planovi i finansijske projekcije u poslovnom svijetu, slično se može, u kontekstu osobnih financija uz pravovremeno planiranje umirovljenja, uraditi i željena finansijska projekcija života u neko buduće vrijeme te intenzivirati vlastita briga za starost. Međutim, ljudi uvek nalaze isprike da to ne učine, a istovremeno žive s bojazni da od mirovine neće jednostavno moći kvalitetno živjeti. Iako postoje mnoge kulture i civilizacije koje na druge načine pokušavaju riješiti probleme starije populacije, jer žive prema drugačijim mjerilima vrijednosti i nisu ugrožene faktom starenja stanovništva, ipak zapadni svijet u koji i mi spadamo se susreće s nužnošću planiranja umirovljenja.

Najnovije međunarodne polemike su potaknute demografskim starenjem i javnim sustavima mirovinskog osiguranja koji su zapali u finansijske poteškoće. Upoznavanje s planiranjem umirovljenja i mirovinskim planovima u jednoj takvoj razvijenoj ekonomiji može dovesti do diversifikacije pogleda u odlukama o nastavku mirovinske reforme. Generalno je problematika mirovinskog osiguranja i svega što je vezano za buduće umirovljenike izuzetno kompleksna i teška te zbog svih činjenica navedenih u radu moramo se zamisliti nad našom finansijskom budućnošću. Očekivani kompromis u rukama političara, interesnih udruga poput sindikata i umirovljenika na jednoj i lobija finansijskog sektora na drugoj, mora uvek biti u interesu budućih umirovljenika.

3. OBRATNA HIPOTEKA KAO IZVOR MIROVINSKOG PRIHODA

Termin obratna hipoteka je povezan s planiranjem umirovljenja i nije poznat u domaćoj ekonomskoj literaturi. Originalni engleski termin je „reverse mortgage“ što bi se moglo na hrvatski jezik prevesti kao „obratna hipoteka“. Radi se naime financijskom proizvodu koji je namijenjen isključivo starijoj populaciji koja posjeduje u vlasništvu kuću ili stan, a istovremeno nema za život adekvatna primanja od regularnih novčanih tokova u mirovini. Upravo je tema ovog poglavlja istraživanje koncepta i ostalih važnih činjenica vezanih za iskustvo u razvoju obratne hipoteke.

3.1. OPĆE KARAKTERISTIKE

Što se podrazumijeva pod „Reverse Mortgage“ ili skraćeno RM. To je jedna sasvim nova generacija zajma na koji se obično gleda kao na način da se poveća prihod starijim i siromašnijim ljudima koji posjeduju vlastitu kuću ili stan.

Danas je većina umirovljenika ovisna samo o mirovini koju su stekli radeći i upravo zbog potrebe za dodatnim izvorom financiranja za neke od njih kreirana je obratna hipoteka.⁶⁹

Prije nego što se pojavila obratna hipoteka postojala su samo dva moguća načina da se dobije novac od stana:

- prodati stan i odseliti se, ili ga iznajmiti
- uzeti kredit temeljem vlasništva uz obvezu vraćanja kredita

Korištenjem obratne hipoteke postoji treći put da se dobije novac od stana/kuće koji ne zahtijeva seljenje ili plaćanje regularnog kredita. Obratna hipoteka je kredit koji se dobije temeljem stambene imovine u vlasništvu, a da se pri tom ne mora otplaćivati sve dotle dok se živi u toj kući ili stanu. Praktično se izvrši konverzija vrijednosti stana ili kuće u novac bez obaveze da se vraća kredit i otplaćuju rate, a uz to se ne mora iseliti iz kuće. To je vrsta hipotekarnog zajma koji dozvoljava konverziju vlasništva nad standom ili kućom. Za vrijeme života ne dospijeva niti jedna rata. Tek kada posljednji živi dužnik proda nekretninu, ne koristi je više kao mjesto stanovanja ili umre, dospijeva plaćanje hipoteke. Pri tome vlasnik ili njegovi nasljednici mogu nekretninu prodati i na taj način isplatiti dug. A mogu dug isplatiti i iz drugih izvora i na taj način ponovno sačuvati nekretninu. U svim ovim međuovisnostima i mogućnostima uvijek je važna jedna činjenica. **Obveza plaćanja duga nikada ne može biti veća od vrijednosti stana (kuće).**

⁶⁹ Lyons, S.G. i Lukas E. (2005), *Reverse Mortgage for Dummies*, Hoboken NJ, p.10-11.

Ukoliko dug naraste na vrijednost koja je iznad vrijednosti kuće/stana (na primjer i doživotna renta dugovječnog dužnika), vjerovniku ostaje za namirenje samo vrijednost kuće kao protuvrijednost potraživanja. Nisu postavljeni nikakvi posebni zahtjevi u pogledu prihoda niti zdravstvenog stanja vlasnika.⁷⁰

Drugi temeljni preduvjet za obratnu hipoteku je osim vlasništva nad stambenom imovinom i starost vlasnika najmanje **62 godine**. Kuća ili stan mora biti stalno mjesto boravka, što znači da vlasnik mora u njoj provoditi najmanje pola godine godišnje. „U jednom intervuju u Washington Postu je Ken Scholen, osnivač Natinal Center of Home Equity Conversion, izjavio da jedan 62-godišnjak može računati s isplatom vrijednosti koja čini 30-35% vrijednosti njegove kuće, dok će jedan 75-godišnjak dobiti između 45 i 55%“⁷¹

3.1.1. Sličnosti i razlike s konvencionalnom hipotekom

Naziv obratna hipoteka se izvodi iz obratnog postupka u odnosu na tradicionalnu (konvencionalnu) hipoteku i slikovito se može predstaviti kao hipoteka u ogledalu.

Svrha hipoteke je kupovina stana gdje otplaćivanjem duga stambena imovina u vlasništvu vremenom raste, a ostatak duga prema kreditoru se smanjuje kako se otplaćuju mjesecne rate kredita. Stoga je hipoteka transakcija padajućeg duga rastuće stambene imovine.

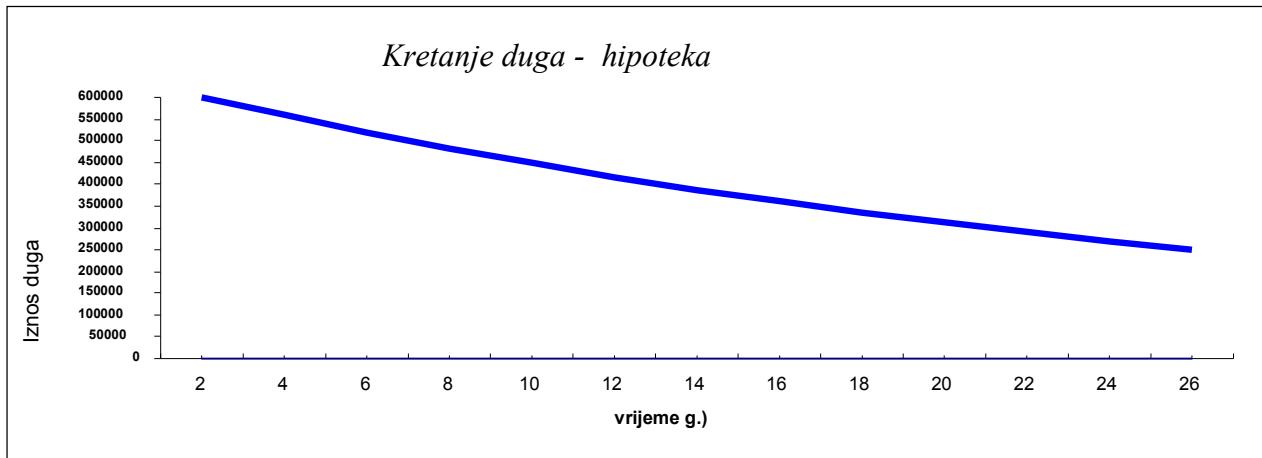
Suprotno kod obratne hipoteke udio u vrijednosti stambene imovine smanjuje se protekom vremena. Ostatak duga raste upravo iz razloga što ne postoje obveze nikakvog plaćanja prema kreditoru, a na jednokratnu ili mjesecne isplate obračunavaju se kamate koje povećavaju ostatak duga. Umjesto da dužnik plaća rate kreditoru kod obratne hipoteke kreditor plaća dužniku i ne zahtijeva se nikakva otplata glavnice, kamate niti naknada sve dok dužnik živi u kući ili stanu.⁷²

Slika 3.1. pokazuje kretanje duga obratne hipoteke za stambenu imovinu u vrijednosti 600.000 novčanih jedinica. Plaćanjem mjesecnih rata korisnik kredita smanjuje iznos duga za koji istovremeno povećava vlastito učešće vlasništva nad nekretninom.

⁷⁰ Federal Trade Commission, *Bureau of Consumer Protection, Facts for Consumers*, <http://www.ftc.gov/bcp/edu/pubs/consumer/> dostupno [20. lipanj 2007.]

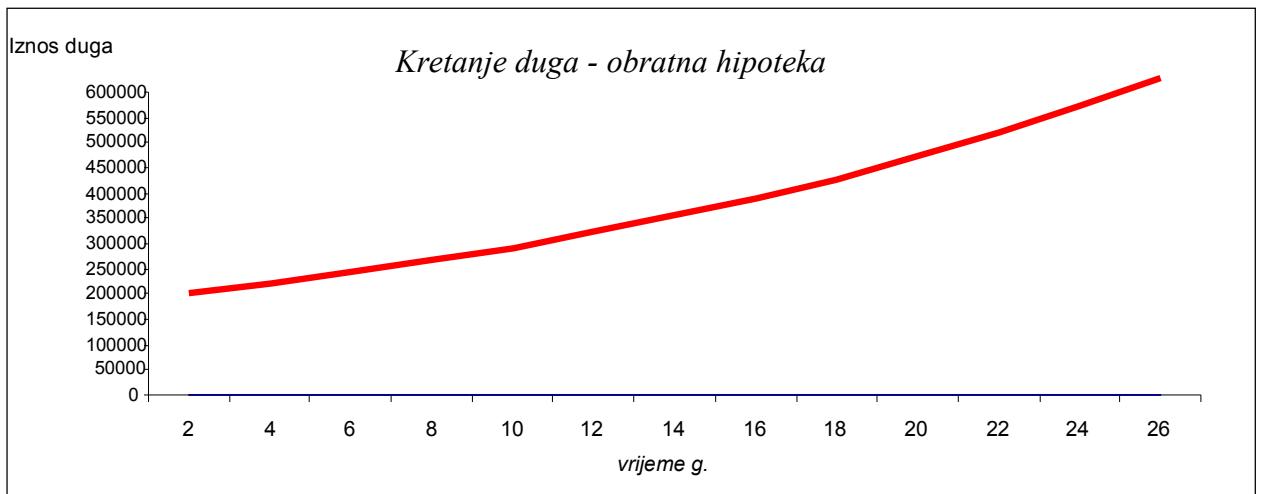
⁷¹ Doergeloh, P.(2001) *Reverse Mortgage als Alterssicherungskonzept: Mathematische Grundlage und praktische Anwendung*, Oldenburg, p. 6., <http://www.staff.uni-oldenburg.de/pdf> dostupno [25.veljače 2008.]
Nekretnina se kontekstu ovog poglavlja uvijek odnosi samo na „kuću ili stan“ iz razloga prikladnijeg korištenja u dugu hrvatskog jezika nego doslovnog prijevoda eng. riječi „home“. Također se povremeno koristi izraz stambena imovina umjesto „kuća ili stan“

⁷² U.S. Department of Housing and Urban Development, <http://www.hud/buying/rvrmort.cfm>,dostupno [20.lipnja 2007.]

Slika 3. 1. Kretanje duga - konvencionalna hipoteka

Izvor: Excel simulacija linije padajućeg duga, autor rada

Za razliku od konvencionalne hipoteke („Forward Mortgage“ FM), gdje dužnik plaća rate kreditoru, kod obratne hipoteke („Reverse Mortgage“ RM) kreditor plaća dužniku izračunatu inicijalnu glavnicu i ne zahtijeva nikakav povrat glavnice, kamate niti naknada sve dok korisnik živi u kući ili stanu. Grafičkim prikazom 3.2. možemo slikovito pokazati i kretanje duga obrtane hipoteke.

Slika 3. 2. Kretanje duga - obratna hipoteka

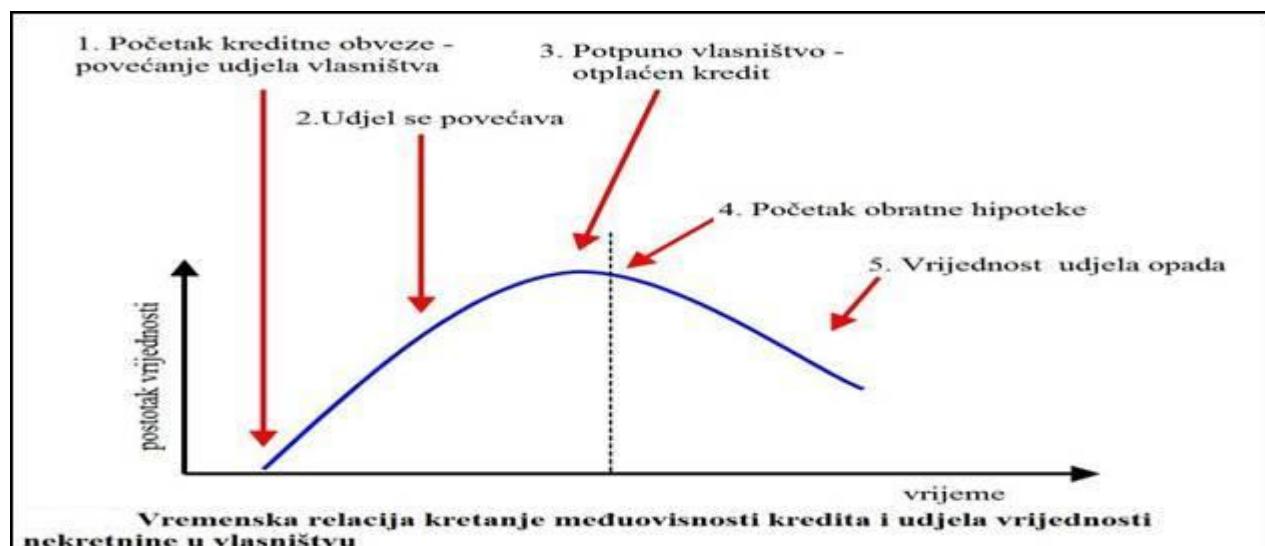
Izvor: Excel simulacija linije rastućeg duga, autor rada

Na dati iznos inicijalne glavnice, u ovom slučaju 200.000 novčanih jedinica, kreditor obračunava kamatu te se na taj način svaka sljedeća obračunata rata duga povećava za iznos kamate, a

tijekom trajanja kredita korisnik ne otplaćuje rate kredita što determinira obratnu hipoteku kao rastući dug i padajuća imovina. Protekom vremena povećava se iznos duga za koji se smanjuje iznos vlastitog učešća u vlasništvu nad nekretninom. Kredit ne počinje od nule kao kod hipoteke nego od inicijalne glavice (iznos koji se u početku isplaćuje korisniku) i zbog toga dospijeva u kraćem roku.⁷³

Razlike u efektu promjena koje hipoteka i obratna hipoteka donose protekom vremena na nivo vrijednosti vlasništva nad nekretninom mogu se slikovito pokazati na primjeru (slika 3.3.) linije grafikona. Ona pokazuje kretanje udjela vlasništva nad nekretninom ako kreditna obaveza počinje hipotekom koja u točki 3. grafikona prerasta u obratnu hipoteku.

Slika 3. 3. Hipoteka vs obratna hipoteka: Razlike u kretanju udjela vrijednosti stambene imovine u vlasništvu

Izvor: Reed R., Gilber K., 2003., *Applying the USA Experience*, 9th Annual Pacific Rim Real Estate Society Conference

Kod tradicionalne hipoteke (1), započinje obveza za kredit uz osiguranja založnog prava nad nekretninom. Protekom vremena se udio vlasništva nad stanicom ili kućom povećava (2) kako se otplaćuje kredit (Reed, R. i Gilber, K.2003).

Kompletno vlasništvo nad nekretninom se ostvaruje negdje od polovice do kraja radnog vijeka (3), kad je zajam kompletno otplaćen. Nakon umirovljenja, odnosno nakon završetka obveze

⁷³ Australian Securities& Investment Commision, [www.fido.gov.au/Reverse mortgage calculator](http://www.fido.gov.au/Reverse_mortgage_calculator), dostupno [19. rujan 2007.]

otplate može započeti obratna hipoteka. Protekom vremena ona smanjuje nivo vrijednosti vlasništva nad nekretninom (5).⁷⁴

Osim obrnutog kretanja duga i postotka učešća vlasništva nad nekretninom hipoteka i obratna hipoteka se razlikuju i po drugim značajnim karakteristikama.

Tabela 3. 1. Hipoteka vs obratna hipoteka

Hipoteka vs Obratna hipoteka	Hipoteka	Obratna hipoteka
svrha kredita	<i>kupovina stana</i>	<i>generiranje novca</i>
stanje duga i imovine	<i>padajući dug rastuća imovina</i>	<i>rastući dug padajuća imovina</i>
vlasnički status korisnika prije sklapanja ugovora	<i>nisu vlasnici stana</i>	<i>vlasnici su stana</i>
vlasnički status korisnika nakon sklapanja ugovora	<i>duguje puno posjeduje malo</i>	<i>duguje malo i posjeduje puno</i>
vlasnički status na kraju kreditnog ugovora	<i>ne duguje ništa posjeduje stan</i>	<i>duguje određeni iznos posjeduje dio stana ili ništa</i>
otplata duga	<i>plaćanje mjesecnih rata kredita</i>	<i>nema otplate kredita</i>
tekući prihod kao uvjet	<i>potrebni tekući prihodi</i>	<i>nisu potrebni tekući prihodi</i>
dinamika duga i kamate	<i>kamata i ostatak duga se smanjuju</i>	<i>kamata i ostatak duga rastu</i>
trajanje kreditnog odnosa	<i>ugovoren i izvjesno</i>	<i>ugovoren ali neizvjesno</i>

Izvor: *Money from Home*, (2002) FNME Publications, Washington DC

3.2. POVIJEST I RAZVOJ OBRATNE HIPOTEKE

Obratna hipoteka se kao opcija kredita po prvi put na sceni pojavila u V. Britaniji negdje oko 1930.godine i nakon uspjeha se proširila u neke dijelove Europe 1970-tih godina. Tada je bila poznata pod nazivom „Home Equity Reversion“ i startala je kao obiteljski buseness sve dok se nisu pojavili investitori koji su preuzeли deset prvih poduzeća i dali im ime Home&Capital Trust. (Danas je naziv za takav oblik kredita u V. Britaniji „Equity Release“). Nakon 1980 g. obratna hipoteka se popularizira u SAD u svim saveznim državama osim Texasa.

Prva nacionalna konferencija o obratnoj hipoteci je održana 1979.g., a 1982. godine Ken Scholen je osnovao „National Center for Home Equity Conversion“, neovisnu i općekorisnu organizaciju, koja si je stavila u zadatku informiranje o obratnoj hipoteci.

⁷⁴ Reed, R. i Gilber, K. (2003) *Applying the USA Experience*, 9th Annual Pacific Rim Real Estate Society Conference, Brisbane, p. 3. http://www.prres.net/papers/Reed_Gilber, [20.lipnja 2008.]

Poslije 1982. godine izlaze prvi proizvodi na tržište nakon što se ranih 80- tih upoznala javnost sa proizvodom putem članaka u raznim časopisima te putem konferencije 1985. g. koja je bila sponzorirana od strane U.S. Department of Housing and Urban Development (HUD), a iduće godine udruga umirovljenika American Asotiation of Retired Person (AARP) osniva informacijski centar. United States Congress je 1987. godine odobrio Reverse Mortgage predložen od strane Federal Housing Administration (FHA) putem zakona „The Housing and Community Development Act“ (S. 825).⁷⁵

Početkom 1988. godine President Ronald W. Reagan potpisao je spomenuti zakon koji propisuje osiguranje kredita od strane federalne vlade, a US Congress je 1989. godine autorizirao prvi RM proizvod u USA garantiran od Vlade Sjedinjenih Država.

Radi se o Home Equity Conversion Mortgage (HECM) financiran privatnim kapitalom, čiji su učinci zajamčeni od strane Federal Housing Administration (FHA). Još uvijek je HECM najpopularniji proizvod na tržištu USA s tržišnim udjelom od cca 90%.

Kao dopuna HECM razvijen je 1996. godine novi kredit „HomeKeeper“ od strane „Federal National Mortgage Administration“ (FNMA ili Fannie Mae) za kuće koje su bile skupljene.⁷⁶

Pored ova dva proizvoda na tržištu USA pojavio se početkom 2000-tih godina treći proizvod „Financial Freedom Cash Account.“ Radi se o proizvodu koji je razvijen od strane Financial Freedom Senior Funding Corporation, podružnice Lehman Brothers. Za razliku od prethodna dva Cash Account nije bio dopušten u svim saveznim državama. Posljednja država koja je prihvatala Reverse Mortgage program tek u 2001g. bio je Texas.

Četvrti proizvod The Independence Plan (TIP) je objavljen javnosti na godišnjem skupu 2007.g. To je Jumbo Reverse Mortgage koji nema ograničenja limita kredita i pogodan je za one koji imaju bogate velike kuće.⁷⁷

3.2.1. Razvoj obratne hipoteke

Pored razvoja proizvoda u sklopu kreditnih institucija, aktivnosti su bile usmjerenе prema segmentu promocije. Upoznavanje javnosti sa proizvodom, promocija, istraživanje tržišta i upoznavanja sa specifičnostima i rizicima proizvoda bio je zadatak koji su obavljale udruga umirovljenika, vladine agencije, znanstvenici na univerzitetima i stručnjaci Ministarstva za urbanistički razvoj i stanogradnju. Organizirali su se strateški timovi ljudi zaduženi za

⁷⁵ <http://www.gardnerhistory.org/gardnermuseum.html> dostupno [15.svibanj 2007.]

⁷⁶ <http://reverse.org/history> [15.svibanj 2007.]

⁷⁷ <http://aarp.org/money/personal/revercemortgage> [15.svibanj 2007.]

istraživanje tržišta i razvoj proizvoda, organiziranje seminara, stručnih skupova, provođenje anketa, savjetovanja itd. U tom desetogodišnjem razdoblju od 1990. do 2000. godine nastali su i mnogobrojni znanstveni radovi, studije i istraživanja. Mnogi od tih radova rađeni su u suradnji sa akademskom zajednicom, vladinim organizacijama i udrugom umirovljenika koja je organizirala i sponzorirala seminare i nacionalne konferencije, izdavale priručnike, publikacije, knjige.⁷⁸ Mnoge diskusije o potražnji obratne hipoteke ukorijenjene su u modelima životnog ciklusa štednje i potrošnje (*Keynes: Potrošnja je linearna funkcija tekućeg prihoda. "Life Cycle" modeli proriču zaduživanje u mladosti, akumuliranje u srednjim godinama i potrošnju-disseving- u starosti.*) predviđajući da će ljudi akumulirati imovinu prije umirovljenja i tada je potrošiti. Anticipirajući snažan potencijal obratne hipoteke u budućnosti, obrazlagane su mogućnosti korištenja stambene imovine putem obratne hipoteke i tržišne niše na koje se te mogućnosti odnose. (*Rasmussen, 1997, Housing Policy Debate, Washington*)

Jedan od najpoznatijih autora brojnih znanstvenih radova iz ove oblasti je profesor ekonomije sa sveučilišta socijalnih znanosti „*Florida State University*“ Mr. David W.Rasmussen. Osim tržišnih aspekata i portfelja mogućnosti korištenja obratne hipoteke, profesor obrađuje promjene koje će doprinijeti da industrija promovira kreativno korištenje stambene imovine i svrstava ih u kategorije:

1. *demografske promjene i promjene na tržištu rada će povećati potražnju za obratnom hipotekom*
2. *političke, socijalne i reforme u zdravstvu te povećanje troškova za financiranje dugoročne skrbi za starije i nepokretne*

1. „Suvremena istraživanja i projekcije pokazuju da će mnogi stariji u desetljećima koji dolaze morati neminovno posegnuti za svojom kućom kako bi si olakšali život u starosti.

Postojeća literatura ne razmatra utjecaj demografskih promjena i promjena na tržištu rada na potencijalne zahtjeve za RM. Potencijalno tržište u segmentu starijih samaca će porasti kao posljedica starenja stanovništva. Sadašnje evidentne promjene nedostatnosti mirovinskih primanja za pokriće troškova života neće oslabiti buduću vjerojatnost očekivanja rasta tržišta obratne hipoteke kod ovog tržišnog segmenta.“⁷⁹

⁷⁸ Reed, R. i Gilber K.(2003) *Applying the USA Experience*, 9th Annual Pacific Rim Real Estate Society Conference, Brisbane, http://www.prres.net/papaers/Reed_Gilber, dostupno [20.lipnja 2008.]

⁷⁹ Rassmussen, D.W. i Megbolugbe I.F. i Morgan B. (1997) *The Reverse Mortgage as an Asset Management Tool*, <http://info.worldbank.org/docs/library> , dostupno [18.lipnja 2007.]

2., Zahtjevi za brigu o nesposobnima i nepokretnima LTC (Long Term Care) će se povećavati kako se povećava broj starijih. Iako se najveći broj starijih koji imaju oko 65 godina može brinuti za sebe, 40% njih provede neko vrijeme u medicinskim ustanovama, a jedna od četiri osobe čak ih provede više godina. Ustanove za njegu i pomoć starijima su bitne za tu vrstu programa i pomoći u kućnoj njezi jer se više preferira kućna njega nego da se njega sprovodi institucionalno. Članovi obitelji generalno, a najviše žene su glavni pružatelji privatne njege. Istraživanja su pokazala da postoje mnogi razlozi zbog čega se preferira takva briga nego da se rodbina smjesti u ustanove. Privatna polica za skrb i brigu daje u svakom slučaju bolje pokriće nego ustanove.⁸⁰

Također su u desetogodišnjem razdoblju od 1990. do 2000. godine, osim informacijskih seminara i treninga organizirani u 43 savezne države stručni ispiti za savjetnike. Osnovana je nacionalna strukovna udruga kreditora obratne hipoteke *National Reverse Mortgage Lenders Association (NRMLA)*. Spomenute udruge i organizacije kreirale su web stranice, podupirale limite naknada, sudjelovale u razvijanju novih softverskih rješenja, refinancirale reformske promjene itd. Mediji su bili veoma naklonjeni prema obratnoj hipoteci. Bili su veoma ohrabreni rasprostranjenosću pokrivanjem duž cijele zemlje i objašnjenjima o suštini proizvoda koji može pomoći starijim ljudima. NBC News, The Wall Street Journal, Money Magazine, The Christian Science Monitor, Washington Post, New York Times, US Today i stotine lokalnih dnevних novina i veliki broj lokalnih TV postaja je portretiralo je proizvod kao pozitivnu opciju za starije. Izabrani dužnosnici u Senatu i na Capitol Hillu su prepoznali da je posjedovanje stambene nekretnine važan izvor adresiran prema potrebama starije populacije. Nakon što su izabrani dužnosnici i ostali aktivni političari naučili nešto o proizvodu, neki su vidjeli potencijalne beneficije dok su drugi pak opozivali pozitivan publicitet i percipirali potencijal kao zlouporabu.⁸¹

3.2.2. Prihvatanje i razvitak proizvoda

Akademska literatura izvještava o velikom potencijalu potraživanja za ove hipotekarne instrumente, ali početnih deset godina od 1990. do 2000. godine se nisu pokazali značajni pomaci u praktičnoj primjeni programa obratne hipoteke u SAD (v. slika 3.4.).

⁸⁰ Isto p. 188-189.

⁸¹ <http://www.nrmlaonline.org/rms/press.asp> dostupno [20.lipnja 2007.]

Rizici i problematika s kojom su se susretali kreditori s jedne strane, kao i nezainteresiranost korisnika s druge, zakočili su razvoj u prvih deset godina, a odnosili su se na sljedeće:⁸²

- nepostojanje baze podataka korisnika, potreba za troškovima istraživanja tržišta, troškovi edukacije osoblja i korisnika, a također nedostatak povijesnih podataka na osnovu kojih bi se mogli procijeniti svi troškovi i rizici vezani za proizvod
- rizik kamatne stope i dugovječnosti
- prepreke u kreiranju kreditnog aranžmana i problematika zakonodavne regulative koja se odnosi na konvencionalne kredite zbog čega pojedine odredbe mogu biti zbumujuće za obratnu hipoteku
- problematika generiranja dostačnih fondova od strane kreditora i nepostojanje sekundarnog tržišta kao i problematika visine iznosa naknade
- prvobitna nezainteresiranost za osiguranje kreditnog portfelja te prepreke i limiti koje je donijela zakonodavna regulativa u pojedinim saveznim državama, a vezano za osiguranje kredita od strane državnih tijela
- rizici koji su povezani uz buduću naplatu zbog neizvjesnosti kretanja tržišta stambenih nekretnina (crossover risk), rizik moralnog hazarda odnosno slabo održavanje nekretnine od strane korisnika
- troškovi softvera i problematika računovodstvenih politika, obzirom da se evidentiraju prihodi od kamata i isti podliježu poreznom opterećenju iako dugoročno nisu naplativi
- problemi nerazumijevanja, percipiranja i prihvaćanja inovativnih proizvoda od strane starije populacije kao i pozitivna korelacija između vrijednosti stambene imovine i visine prihoda u mirovini
- zablude i negativni aspekti povezani sa pogrešnom percepcijom u javnosti, strah od gubitka kuće, tradicionalno poimanje važnosti prenesene vrijednosti ostavštine na nasljednike

⁸² Reed, R. i Gilber, K. (2003) *Applying the USA Experience* 9th Annual Pacific Rim Real Estate Society Conference, Brisbane, http://www.prres.net/papaers/Reed_Gilber, dostupno [20. ožujak 2008.]
Mitchell, O. Piggott J, (2003) *Housing Equity and Senior Security*,, <http://info.worldbank.org/docs/library>, dostupno [20.ožujak 2008.]

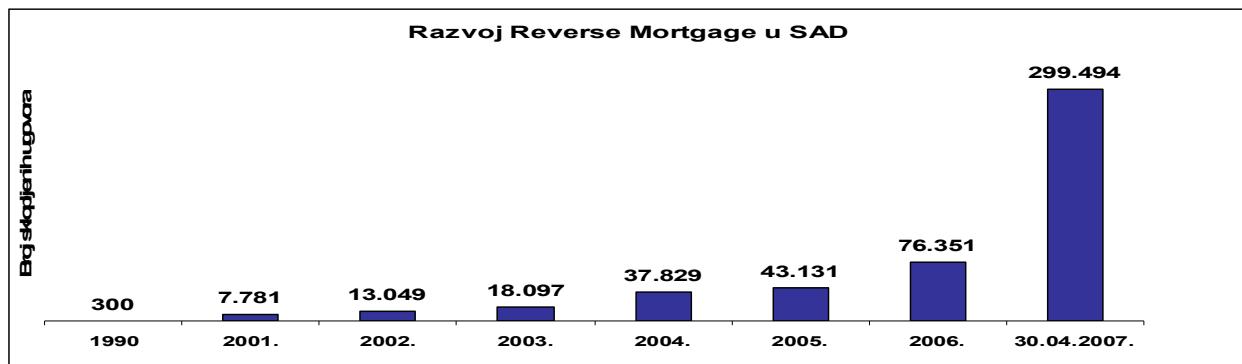
3.2.3 Pozitivni utjecaj države na dinamiku rasta

Država je potpomogla promovirati proizvod, ali najvažniji potez države je bio preuzimanje osiguranja rizika kreditora. „Kongres je autorizirao programe osiguranja i omogućio bankama, hipotekarnim kompanijama i sektoru privatnih kreditora pokretanje kredita pod HECM programom i dobivanje osiguranja od države koje ih štiti od rizika kad bilanca iznosa kredita premaši vrijednost stambene nekretnine kad dođe vrijeme naplate. (Jedini program koji je bio osiguran od samog kreditora je tzv. jumbo loan do 700.000 US\$, kreiran u 12 država od strane Financial Freedom. Isti kreditor je 1999. godine sekuritizirao portfelj kredita od strane Transamerica.). Država je preko agencije FHA osiguravala iznos od 90% ukupnog tržišta, ali je zahtjevala edukativna savjetovanja i kontrolu zahtjeva od strane državne agencije. FHA osigurane obratne hipoteke na sekundarnom tržištu je počela prodavati Fannie Mae te tako osiguravala zahtijevane tekuće fondove, ali je nudila i vlastiti proizvod HomeKeeper.⁸³ Država je donijela i zakonodavne mjere sprječavanja rizika zbog neizvjesnosti procjene životnog vijeka, a koje su uključivale specifičnosti roka dospijeća, limite iznosa po određenim regijama ili oboje, limitirala tarife naknada i troškove kredita. Također je ograničila kamatu, jer veća kamata znači brži prorast duga i povećava rizik da će kreditne obaveze premašiti vrijednost kolaterala.

„Danas je tipični zajmoprimec obratne hipoteke u SAD je osoba ženskog roda iz bijele populacije koja živi u stambenim objektima prosječne vrijednosti po zahtjevu od 107.000 \$. Prosječni inicijalni limit glavnice u 1999.godini je bio 54.890 \$, a 90% kredita imaju limite između 25.875 \$ i 104.602 \$. Tipična dužnica ima u vlasništvu 40 godina stari stan ili kuću u centru grada ili predgrađu. Ona je starija od prosjeka starosti starijih vlasnika kuća, ima manja primanja, naviknuta je da živi sama i posjeduje malu, ali nešto skuplju stambenu nekretninu. Vremenom će u realnim okvirima biti sve više jeftinijih kuća u centralnim dijelovima grada i manjim naseljima za koje će se uzimati obratna hipoteka. (U.S. HUD, 2000). Demonstrirano je da obratna hipoteka može biti veliki potencijal od koje će imati koristi starija populacija, ali je bitno da je proizvod strukturiran prema potrebama ove grupe i kreditorima koji će ga ponuditi.“⁸⁴

⁸³ <http://www.fanniemae.com/global/> dostupno [20.svibanj 2007.]

⁸⁴ Reed, R. i Gilber, K. (2003) *Applying the USA Experience*, 9th Annual Pacific Rim Real Estate Society Conference, Brisbane, p.10, http://www.prres.net/papaers/Reed_Gilber_ dostupno [20. ožujak 2008.]

Slika 3. 4. Rast broja sklopljenih ugovora obratne hipoteke u SAD

Izvor: *National Reverse Mortage Lender Asociation*

NRMLA je objasnila eksplozivan rast sa nekoliko faktora uključujući visoke aprecijacijske rate stanova/kuća u mnogim dijelovima države koje dozvoljavaju seniorima pristup većem iznosu kapitala iz stambene imovine, više zajmodavaca koji nude proizvod i veće prihvaćanje obratne hipoteke kao alata za upravljanje imovinom.⁸⁵ Spori razvoj u početnom desetogodišnjem razdoblju je zaustavljen i tržište u USA je od 2000. do 2005. godine pokazalo stalnu dinamiku rasta da bi u 2006. godini doživjelo rapidan uzlet, a eksplozivan rast se desio u prva četiri mjeseca 2007. godine.⁸⁶

Iako je jedan od navedenih razloga strelovitog rasta obratne hipoteke bio boom na tržištu nekretnina, u nastavku rada ćemo se osvrnuti na rizike proizvoda vezane za efekte kretanja tržišnih cijena stanova/kuća.

3.3. MOGUĆNOSTI ISPLATE I VISINA IZNOSA

Obratna hipoteka je financijski instrument kod kojeg dužnik vjerovniku postupno prenosi udjele vlasništva nad svojom nekretninom. Kroz to se dobiva mogućnost kapital vezan u vlastitoj kući ili stanu iskoristiti za povećanje vlastitih prihoda u mirovini. Drugim riječima, ne posuđuje se aktualna vrijednost kuće nego se posuđuje postotak vrijednosti baziran na godinama, kamati, regiji itd. Na web stranicama su dostupni on line kalkulatori⁸⁷ putem kojih se na temelju traženih parametara mogu dobiti procjene iznosa koji se mogu posuditi temeljem obratne hipoteke.

⁸⁵ <http://www.bestreversemortgage.com>, dostupno [20. lipanj 2007.]

⁸⁶ <http://www.nrmlaonline.org/rms/statistics>, dostupno [30. svibanj 2007.]

op.auth: statistike na istim stranicama udruge zajmodavaca NRMLA [15. svibanj 2009.] pokazuju druge podatke za 2007. i 2008. godinu (2007: 107.558; 2008: 112.164.)

⁸⁷ http://rmc.ibisreverse.com/page/rmc_aarp/aarp_index.aspx, [19.svibanj 2007.]

Dobiveni iznosi predstavljaju inicijalnu glavnici obratne hipoteke, odnosno točku od koje počinju dužničko-vjerovnički odnosi kreditora i korisnika. Ovisno o dospijeću postoje dva osnovna tipa: kredit ograničenog trajanja ili term loan i kredit koji traje do kraja života ili tenure loan.⁸⁸

- Terminski plan daje veće mjesecne akontacije od tenure plana. Isto tako ukoliko se izabere kraći period mjesecne akontacije su veće. Mjesecne akontacije u terminskom planu mogu se primati samo do kraja izabranog perioda. Nakon tog perioda kredit se ne mora vratiti, ali se ne nastavlja mjesecna isplata.
- Tenure plan slučaj je kada se isplaćuje korisniku doživotna renta (Reverse Annuity Mortgage ili skraćeno RAM) onda to znači da se dobiva i u slučaju da on iseli iz kuće ili je proda. Kod doživotne anuitetne isplate je nepovoljno to što ne može služiti za neke velike izdatke i troškove (nije veliki mjesecni iznos) i nije podešen riziku inflacije.

3.3.1. **Modaliteti isplate**

Mogućnosti isplate se dogovaraju prilikom sklapanja ugovora, s tim da postoji solucija da se u toku trajanja kredita dogovori promjena jednog načina u drugi prema trenutnim potrebama korisnika:⁸⁹

- jednokratna isplata
- kreditna linija
- mjesecni anuiteti
- doživotni anuiteti (RAM-Reverse Annuity Mortgage)
- kombinacija prethodnih

Primjer: *Korištenje vremenske vrijednosti novca povlačenjem kreditne linije*

Ako korisnik dobije kreditnu liniju u visini od 50.000 i povuče samo 10.000, tada preostalih 40.000 raste za dogovoren postotak.

$$V_0 = 50.000 - 10.000 = 40.000 \quad V_t = ?$$

⁸⁸ FNME (2002) *Money from Home*, Washington DC, www.fanniemae.com/global/pdf/moneyfromhome, dostupno [20.06.2007.]

⁸⁹ AARP, *Home Made Money*, (2006) A Consumer's Guide to Reverse Mortagage, Washington, DC <http://assets.aarp.org/www.aarp.org/articles/revmort/> dostupno [20.lipnja 2009].

$$k = 8\%$$

$$t = 3$$

$$V_t = V_0 (1+k)^t - 1$$

$$V_t = 40.000 (1+ 0.08)^3$$

$$V_t = 50.388,4$$

Pod pretpostavljenih 8% kamate dužnik može nakon tri godine, ako u naredne tri godine ne zahtijeva nikakve isplate, računati ponovno s 50.388,48, jer je njegovih 40.000 naraslo kroz ukamaćenje.

Primjer: *Korištenje vremenske vrijednosti novca isplatom mjesecnih anuiteta*

Ukoliko se isplata iznosa od 50.000 ugovori na razdoblje 10 godina u obliku mjesecnih anuiteta uz pretpostavljenih 8% kamate, korisnik može računati u narednih 10 godina na mjesecne isplate u visini od 606,65 novčanih jedinica.

$$A_0 = 50.000$$

$$A_t = A_0 [(1 + k)^t k / (1 + k)^t - 1]$$

$$k = 8\% (0,08/12) = 0,006667$$

$$A_t = 50.000 [(1,006667)^{120} 1, 006667 / (1,006667)^{120} - 1]$$

$$t = 10 \text{ g } (10 * 12) = 120 \text{ mjeseci}$$

$$A_t = 606,65$$

Na prethodnim primjerima, putem korištenja formula složenog kamatnog računa prvih i petih finansijskih tablica, prezentiran je utjecaj koncepta vremenske vrijednosti novca u kalkulacijama vezanim za modalitete isplate obratne hipoteke.⁹⁰

3.3.2. Primjeri utjecaja osnovnih parametara na iznos inicijalne glavnice

Visina iznosa kredita ovisi o tri parametra:

- godine vlasnika
- kamatna stopa
- vrijednost nekretnine

Procedura počinje određivanjem maksimalnog iznosa glavnice temeljem vrijednosti stana, a

⁹⁰ S.Orsag, L.Dedi, (2004), Upravljanje financijama: *Formule i tablice za ispit*, Zagreb, dostupno na www.efzg.hr [10.srpanj 2009.]

koji je baziran na faktorima limita aktuarskih principa, odnosno kamatnoj stopi i godinama starosti. Onda se oduzima premija osiguranja (oko 2% iznosa). Nakon što je buduća vrijednost glavnice izračunata generira se mjesecna isplata.⁹¹

Formula ove procedure je:

$$P = (1-2\%)*(A*V)*1/[(1-(1+i)^{-n})/i], \text{ gdje je:}$$

P - mjesecna isplata

A - aktuarski faktor baziran na godinama i kamatnoj stopi

V - tržišna tekuća vrijednost stana

i - mjesecna kam. stopa

n - broj mjeseci.

Generiranje izračuna za doživotni anuitet ovisi o važećim mortalitetnim tablicama odnosno ukalkuliranim godinama očekivanog trajanja života za varijablu „n“ u izračunu. Ako je terminski plan ugovoren na 10 godina onda je „n“ 120 mjeseci.

Međutim, varijabla „n“ se kod doživotnog anuiteta računa na način da se od očekivanih godina trajanja života oduzmu godine korisnika. Ako su očekivane godine života 90, a korisnik je star 68 godina onda je $n = (90 - 68) * 12$ ili 264 mjeseci.

Zajmodavac obračunava koliki je iznos zajma koji se može osigurati na osnovu vrijednosti kuće, starosti onoga tko traži kredit i zahtijevanoj kamatnoj stopi. Vrijednost nekretnine i godine vlasnika djeluju na visinu inicijalne glavnice proporcionalno, a kamatna stopa obrnuto proporcionalno.

„Tabela 3.2. pokazuje koliko se može dobiti od HECM u komadu ili kreditnu liniju ako je vrijednost kuće (ili „203 b limit“ u državi, ovisno što je manje) 150.000, 250.000 ili 350.000; očekivana ks za kredit je 6%, 7%, 8%; starost korisnika 65 do 90 godina; troškovi obrade kredita 2% vrijednosti stana ili „203-b limita“, ovisno što je manje, naknada servisa \$ 35 i closing cost \$ 2.500.“⁹²

⁹¹ Williams, FL (1997) *Value of Home Equity Used In Reverse Mortgages As A Potential Source Of Income For Elderly Americans*, Association for Financial Counseling and Planning Education, p. 61-62.

⁹² AARP (2006) *Home Made Money*, A Consumer's Guide to Reverse Mortagage, NW, p.15-17.
<http://assets.aarp.org/www.aarp.org/articles/revmort/> dostupno [20.lipnja 2009.]

Tabela 3. 2. Utjecaj osnovnih parametara na visinu kreditne linije ili jednokratne isplate

Vrijednost stana	Godine	Jednokratna isplata ili kreditna linija pri očekivanoj kamatnoj stopi		
		6%	7%	8%
150.000	65	74.325	59.626	47.530
	70	81.782	68.513	56.965
	75	89.638	78.084	67.672
	80	97.930	88.228	79.088
	85	106.260	98.400	90.820
	90	114.250	108.233	102.207
250.000	65	129.425	104.526	84.030
	70	141.682	119.213	99.665
	75	154.538	134.984	117.372
	80	168.030	151.628	136.188
	85	181.460	168.200	155.420
	90	194.150	184.033	17.290
350.000	65	184.525	149.426	120.530
	70	201.582	169.913	142.365
	75	219.438	191.884	167.072
	80	238.130	215.028	193.288
	85	256.660	238.000	220.020
	90	274.050	259.833	245.607“

Izvor AARP Publication, (2006) *Home Made Money*, p.17.

Na primjer: Jedan 75 godišnjak ako živi u kući koja vrijedi 250.000 može povući sa očekivanom ks od 7%, jednokratni iznos od \$134.984. Koji iznos će položiti u banku na račun da bi ga povlačio kao kreditnu liniju i koliko će podizati s računa može sam odlučivati (v. tabela 3.3.).

Mjesečne akontacije su tijekom vremena po pravilu konstantne. Njihova stvarna visina ovisi jedino o inflaciji i realno će biti manje ako se inflacija povećava i obrnuto. Mogu se izabrati dva načina mjesečnih akontacija: terminski plan sa točno specificiranim brojem godina ili doživotni plan. Postoji potpuna sloboda pri odabiru načina isplate koji determinira željene rokove i visinu iznosa.

Tabela 3.3. Kombinacija jednokratne isplate i mjesecnih anuiteta

Djelomična jednokratna isplata	Akontacije mjesecnih isplata i mjesecnih anuiteta			
	doživotno	15 g.	10g.	5g.
0	991	1.243	1.592	2.688
\$20.000	844	1.059	1.356	2.289
\$40.000	697	875	1.120	1.891
\$60.000	550	690	884	1.493
\$80.000	403	506	648	1.094
\$100.000	256	322	412	696
\$120.000	110	138	176	298
\$134.984	0	0	0	0

Izvor: AARP Publication, (2006) *Home Made Money*, p 15

3.3.2.1. Regulatorni limiti visine iznosa

Osim glavna tri parametra (godine, kamatna stopa, vrijednost nekretnine) visina iznosa kredita odnosno inicijalne glavnice se limitira zakonodavnom regulativom koja varira po pojedinim lokalnim jedinicama, regijama i državama.

Zakonodavno reguliranje limita po pojedinim regijama također je u funkciji smanjenja rizika variranja cijene nekretnina. U SAD je iznos kredita limitiran ovisno od vrijednosti kuće i definiranim iznosom u „*Section 203 b of The National Housing Act*“.

„U 2006. godini je limit u većini urbanih regija bez podzemne željeznice definiran u visini od \$ 200.160 do \$ 362.790. Obično se limiti mijenjaju svakog siječnja, ali mogu i u drugo vrijeme. I u slučaju da je vrijednost kuće veća od limita kredita u regiji korisnika on je podesan za HECM (v. 3.6.2) s tim da iznos kredita, baziran na regionalnim limitima, ne ovisi od aktualne vrijednosti kuće. Ako npr. kuća vrijedi 200.000\$, a regionalni limit je 175.000 \$ tada je iznos kredita koji se može dobiti baziran na iznosu od 175.000, a ne na \$200.000.“⁹³

Dakle, ukoliko je trenutna tržišna vrijednost kuće i veća od limita u regiji, korisniku se iznos kredita obračunava na osnovu limita koji ovisi o lokaciji nekretnine. Stoga se može zaključiti da pretjerano uređivanje stana ili kuće skupljim elementima koji povećavaju njihovu tržišnu vrijednost, u ovom slučaju nije motivirajuće.

⁹³ Isto p. 13.

HECM (Home Equity Conversion Mortgagae) je najrasprostranjeniji oblik obratne hipoteke u USA, osiguran pri federalnoj vladi

3.3.2.2. Pravni okvir i ostale značajne činjenice

Država primitke od obratne hipoteke ne oporezuje.⁹⁴ Kamate za vrijeme trajanja obratne hipoteke ne mogu se iskoristiti kao porezni odbitak pošto se stvarno plaćaju tek po otplati kredita. Međutim, onaj tko vraća kredit kod konvencionalne hipoteke može iskoristiti kamatu kao porezni odbitak sukladno poreznim zakonima.

Obzirom da dužnici ostaju i dalje vlasnici stana u obvezi su plaćati sve troškove vezane za stan kao što su takse, komunalije, osiguranje i održavanje. Modaliteti isplate kredita igraju veliku ulogu u poreznom tretmanu u USA. Ukoliko se isplata vrši putem mjesečnih rata ili kreditne linije pozajmljeni novac ne predstavlja dohodak i država ga ne oporezuje. S druge strane, anuitet može biti samo djelomično oporezovan, u skladu sa važećim poreznim propisima.

Najbolja zaštita koju korisnik ima je *The Federal Truth in Lending Act (FTLA)* u slobodnom prijevodu Zakon o istinitosti posudbe koji traži od zajmoprimeca da se informiraju o cijeni i uvjetima kredita, a zajmodavcima da moraju objaviti godišnju kamatnu stopu i sve uvjete plaćanja kao i ukupne godišnje troškove kredita.

Za zaštitu korisnika od prevara s ciljem izbjegavanja neovlaštenog i nepoštenog tržišnog poslovnog prakticiranja i u svrhu pružanja informacija korisnicima, zadužena je *The Federal Trade Commission (FTC)*. To je vladina agencija za zaštitu potrošača i tržišnog natjecanja. Osim zaštite korisnika od strane državnih agencija, zaštitu u smislu informiranja korisnika za donošenje kvalitetnijih odluka pruža *American Association of Retired Persons (AARP)*. AARP je nevladina organizacija koja se bori za prava umirovljenika, okuplja osobe starije od 50 godina i ima 35 milijuna članova.

Stariji ljudi žele ostati socijalno aktivni pokušavajući dobiti fer udjel u socijalnom osiguranju, mirovini, medicinskim i ostalim programima osiguranja. U USA su česta pitanja potencijalnih korisnika o tome da li moraju birati između programa obratne hipoteke i socijalnog osiguranja.

Odgovor je sa sigurnošću NE (*Bureau of Consumer Protection, 2007*). Primici od obratne hipoteke ne utječu na važeća primanja. Još bolje, ne utječe niti na poreze jer ta imovina nije prihod koji se oporezuje. U najvećem broju slučajeva efekt je samo pozitivan. Naravno, svako pravilo ima izuzetaka. Za korisnike socijalne pomoći je zanimljiv još jedan podatak. Mjesecni primitak od obratne hipoteke ne računa se u dohodak ukoliko je potrošen u mjesecu u kojem je

⁹⁴ Federal Trade Commission, *Facts for Consumers, Bureau of Consumer Protection*, dostupno na www.ftc.gov [19.ožujak 2007.]

isplaćen. Ukoliko nije potrošen u mjesecu u kojem je isplaćen, pribraja se imovini i na taj način može utjecati na visinu isplata, odnosno zahtjeva za isplatu socijalne pomoći.

3.3.3. Uloga savjetnika i uobičajene zablude

Provođenje programa obratne hipoteke i napor na njegovoj popularizaciji doveli su do toga da su prepoznate i neke osnovne zablude koje program prate od samih početaka. Obično su stariji zabrinuti ukoliko ih prijatelji ili rodbina odgovaraju. Nedovoljna informiranost dovodi do zbumjenosti i uobičajenih zabluda kod starijih ljudi koji su zainteresirani. Najzastupljenija zabluda je da će im zajmodavac uzeti kuću. Zapravo činjenica je da se zadržava vlasništvo nad kućom i da se kuća može prodati bilo kom regularnom kupcu. Akademski krugovi i profesionalci su sredinom devedesetih godina dvadesetog stoljeća istraživali značaj savjetnika u kontekstu pravilne edukacije.⁹⁵

Nedostaci u informacijama koje su tada iz institucija prezentirane zahtjevale su dodatna savjetovanja i objašnjenja, ali je bilo malo agencija zaduženih za savjetovanja vezana za *HECM*, obratnu hipoteku koja je pokrivala veliki geografski teritorij.

The U.S. Department of Housing and Urban Development (HUD) je zahtjevao savjetovanja na bazi „jedan na jedan“ ili telefonski, ali budući da je za usporedbe različitih programa bilo potrebno imati software podršku, korisnici i njihovi nasljednici se nisu mogli savjetovati doma, nego su morali dolaziti na sastanke koji su bili vremenski, prostorno i troškovno limitirani. Agencije koje su vršile savjetovanja su zahtjevale nadoknadu i kompenziranje troškova njihovog servisa. Od HUD su mogli dobiti 35 \$, a potrebni troškovi su iznosili 200-300 \$.

Financijski planeri, savjetnici i kontrolori, vladine agencije i financijske institucije bili su zaduženi educirati ljude kako bi prezentirali prednosti i nedostatke proizvoda. Prednosti i nedostaci su se morali predočiti i objasniti svakom pojedinačnom klijentu koji iskaže zanimanje. Regulator je bio dužan opomenuti financijske profesionalce koji sudjeluju u edukaciji ukoliko se ne pridržavaju regulativa i ne usklađuju sa novim regulativama.

„Također je predviđena mogućnost otkazivanja već sklopljenog ugovora. Nakon zaključivanja i potpisivanja ugovora, pravila u USA predviđaju da se korisniku ostave tri radna dana kako bi razmislio još jedanput o odluci i eventualno otkazao ugovor. Naravno, ovakav otkaz može se izvršiti samo pismenim putem na već propisanim obrascima, ali i neformalnim pismenim

⁹⁵ Williams, FL and Kao YE (1997) *Value of Home Equity Used In Reverse Mortgages As A Potential Source Of Income For Elderly American*, s Purdue University, West Lafayette p. 59-60.
<http://www.sholar.google.hr/florawilliams>, dotupno [10.travanj.2009.]

izjavama. Ovakva mogućnost naknadnog raskida ugovora ostavljena je korisnicima kako bi se u što je moguće većoj mjeri zaštitili od mogućih nekorektnih postupaka kreditora i dobili još malo vremena da razmisle o važnoj odluci.⁹⁶

3.4. KARAKTERISTIKE DUGA I KAMATNA STOPA

Za vrijeme trajanja obratne hipoteke zajmodavac uplaćuje novac korisniku, a korisnik ništa ne plaća niti otplaćujete. Iznos koji se temeljem obratne hipoteke uplati korisniku postaje dug koji protekom vremena raste. Kako dug raste tako udjel korisnika u vrijednosti kuće pada osim ako realna tržišna vrijednost kuće raste većom dinamikom od rasta duga. Iako je spomenuta osobina duga osnovna karakteristika po kojoj se obratna hipoteka razlikuje od konvencionalne (slika 3.2.) važno je naglasiti i ostale značajne činjenice vezane za referentne osobine duga obratne hipoteke.

3.4.1. Karakteristike duga

Dug obratne hipoteke uključuje glavnicu odnosno sve uplate koje korisnik primi uključujući troškove kredita plus cijelu kamatu koja je dodana na ostatak duga. Ako je iznos duga na kraju razdoblja manji od vrijednosti stana tada ostatak vrijednosti ostaje korisniku odnosno ovlaštenom nasljedniku.

U slučaju da se doživi starost koja nije predviđena u izračunima i na taj način dug preraste vrijednost stana, tada je konačni totalni dug samo do visine vrijednosti stana, što je jedna od osnovnih karakteristika samog proizvoda.⁹⁷

Osim toga dug je „non recourse“ dug što znači da ne postoji mogućnost regresnog potraživanja putem neke druge imovine. To znači da zajmodavac potražujući vraćanje duga ne može naplatiti dug iz tekućeg prihoda, ostale imovine ili od nasljednika u slučaju dugovanja koje je veće od vrijednosti stana.

Svi dugovi postaju plativi odnosno dospijevaju kad zadnji preživjeli dužnik umre, proda kuću ili za stalno odseli iz kuće.

Zajmodavac može također tražiti otplatu u svako doba ako se korisnik ne pridržava uvjeta kao što su:⁹⁸

⁹⁶ AARP (2006) *Home Made Money, A Consumer's Guide to Reverse Mortagage*, Washington DC, p. 4. <http://assets.aarp.org/www.aarp.org/articles/revmort/> dostupno [20.lipnja 2009.]

⁹⁷ Lyons, SG, Lukas E. (2005), *Reverse Mortgage for Dummies*, Willey Publishing. Inc. Hoboken, p.9 -13.

- plaćanje režijskih troškova i komunalija vezanih za stan
- održavanje i adekvatno renoviranje stana
- redovito plaćanje osiguranja stana

Ovo su fer standardi i zadani uvjeti (conditions of default) svih obratnih hipoteka. Prilikom odobravanja zajmodavac može generalno imati opciju da za iznos neplaćenih obveza iz uvjeta smanji iznos kredita i plati obveze umjesto dužnika. Razni detalji se mogu dogovarati unaprijed u interesu i po želji korisnika.

3.4.2. **Kamatna stopa**

Na kretanje visine duga, odnosno dužinu perioda od trenutka dobivanja kredita do dospijeća utječe kamatna stopa. Ukoliko je kamatna stopa veća dug će brže dospjeti, odnosno glavnica će brže stići vrijednost nekretnine.

Iako ta činjenica nema direktnu implikaciju na korisnika, obzirom da on nastavlja živjeti u kući i nakon dospijeća, bitna je upravo iz razloga jer država osigurava i nadoknađuje zajmodavcima obračunatu razliku iznad dospijeća, a temeljem izračuna bankarskog softwera koristeći i prilagođavajući u izračunima odgovarajuću kamatnu stopu. Međutim, ukoliko se pak radi o neosiguranom kreditu, onda rizik promjene kamatne stope snosi sam kreditor. Kreditori uspostavljaju kamatnu stopu pa virtualna rata može vremenom rasti ili se smanjivati. Stoga regulator odnosno zakonodavac prati i usklađuje kamatne stope vezane i za ovaj segment finansijskog tržišta.

„Kod HECM obratne hipoteke može se izabrati kamatna stopa koja je promjenjiva na godišnjem ili na mjesecnom nivou. Kamatna stopa je vezana za godišnji tekući prinos po državnim vrijednosnim papirima. Jednom godišnje se može povećavati ili smanjivati u istom iznosu kao i kamatna stopa na državne vrijednosne papire. Osim toga, godišnje usklađivanje kamatne stope može biti u plusu ili minusu od 2 pp od Treasury Securities Rate (T-rate) ali ne više od 5 pp za cijelo trajanje zajma. Prednosti pojedinih kamatnih stopa i njihove margine se nalaze na stranicama Fannie Mae. Od siječnja 2006.godine povećana je margina usklađivanja na 3,1 pp godišnje i 1,5 pp mjesечно, pa je prema stopi T-rate od 4,37%, prilagođena godišnja kamatna stopa za HECM 7,47%, a prilagođena na mjesecnoj bazi 5,87%.“⁹⁸

⁹⁸ AARP, (2006) *Home Made Money, A Consumer's Guide to Reverse Mortagage*, Washington DC, p.4 -6
<http://assets.aarp.org/www.aarp.org/articles/revmort/> dostupno [20.lipnja 2009].

⁹⁹ Isto, p.31.

Transparentnost i edukacija korisnika, vezano za kamatnu stopu kao i za ostale značajne činjenice, je od izuzetne važnosti. Stoga se bitne informacije prilagođavaju korisničkoj javnosti te prezentiraju odnosno servisiraju putem web stranicama od strane vladinih agencija i servisa. „Kao i kod tradicionalnog zajma manje kamatne stope znače više novca koji možete posuditi, ali kod obratne hipoteke korisnik ne otplaćuje sve do zatvaranja zajma. Ona se akumulira vremenom i plaća se odjednom pri otplati cijelog zajma. Odvojeno od inicijalnih troškova, troškova zatvaranja i naknada, kamata je cijena posudivanja novca. Što duže zajam traje više novaca se izdvaja za kamatu. Stopa fluktuirala gore dolje godinama trajanja zajma i slijediti trendove, istraživanjem stope, može biti stresno za korisnika. Najbolja stvar je da korisnik zaboravi zajam jedanput kad ga dobije bez obzira što će vidjeti svoju ks na kraju mjesecnog ili kvartalnog izvješća, ali neće osjećati njene efekte sve dok zajam ne dospije ili se ne stopira. Inflacija je jedan finansijski indikator koji se primijećuje protokom godina.“¹⁰⁰

Kamata je u obratnoj hipoteci cijena novca isto kao i kod tradicionalnog zajma te manja kamatna stopa pogoduje dužniku. Međutim, karakteristika obratne hipoteke vezana za kretanje duga oslobađa dužnika od stresa uzrokovanih promjenama kamatne stope.

Obzirom da je u ovom kompletном poglavlju istraživanje temeljimo na obradi koncepta kao i glavnih značajki obratne hipoteke, detaljnije istraživanje utjecaja kamatne stope nije tema ovog rada.

3.4.3. Ostali troškovi obratne hipoteke

Osim kamate kao cijene kredita korisnik plaća usluge obrade kredita, troškove zaključivanja, naknade vođenja i servisiranja kredita kao i premiju osiguranja nekretnine. Plaćanje tih troškova smanjuje neto iznos kredita. Kako se povećava broj kreditora i konkurenčija logično se očekuje smanjivanje naknada te često naknade postaju i predmet dogovora između kreditora i korisnika. Obratna hipoteka, kao složeniji proizvod od tradicionalne, zahtijeva i skuplju proceduru vezanu za ostale troškove i naknade u koje spadaju:¹⁰¹

¹⁰⁰ Federal Trade Commission, *Facts for Consumers*, Bureau of Consumer Protection
www.ftc.gov <http://bcp.edu/pubs/consumer/homes/re13.shtm>, dostupno [20.06.2007.]

¹⁰¹ <http://www.reversemortgage.org/> dostupno [05.06.2007.]
<http://www.aarp.org/money/revmort/> dostupno [05.06.2007.]
<http://www.nrmla.org/> dostupno [05.svibnja 2007.]

- Origination Fee ili naknada za obradu kredita koju plaća korisnik kreditoru za pripremu dokumentacije, papirologiju i procesuiranje kredita. Iznose 2% vrijednosti stana ili „203 b limita“ ovisno što je manje.
- Servising fee ili naknade za servisiranje kredita su naknade za ono što kreditor ili njegovi agenti rade za korisnika nakon zaključenja kredita. Na zahtjev mijenjaju uvjete i isplate, šalju izvode računa, plaćaju poreze i osiguranje prema zahtjevu korisnika te nadgledaju poštivanje obveza iz kreditnog ugovora.
- 3rd Party Closing Cost su troškovi servisa trećim sudionicima. Zaključivanje ugovora zahtijeva troškove procjene, istraživanja i provjere vlasništva (title search), inspekcije i nadzora, bilježenja i snimanja, razne taxe, pregledi, kontrole i ostalo.
- Mortgage Insurance Premium (MIP) je premija osiguranja stana ili kuće koju korisnik plaća i kod tradicionalne hipoteke. Mogu se dogovoriti modaliteti plaćanja premije osiguranja i na način da se premija zaračunava u troškove kredita i plaća unaprijed ili putem uvećanja kamatne stope.
- Total Annual Loan Cost (TALC) kombinira sve troškove tijekom godine u jedan prosječni godišnji trošak.

3.5. UDRUGA ZAJMODAVACA I LJUDI U INDUSTRIJI

Iako se to ne zahtijeva ipak se redovito preporuča da je zajmodavac član nacionalne strukovne udruge *National Reverse Mortgage Lender Association (NRMLA)*.

Na web stranicama udruge zajmodavaca je moguće dobiti popis svih kreditora po svim saveznim državama od Alabame do Wyominga. NRMLA je osnovana 1997.godine sa sjedištem u Washingtonu. Uloga udruge je između ostalog i edukacija korisnika o mogućnostima obratne hipoteke. Udruga obrazuje, priprema i usavršava zajmodavce te na internetskim stranicama nudi sve informacije vezane za popis kreditora i proizvoda.

Udruga razvija Best Practices and a Code of Conduct (BPCC) kao specifični kodeks ponašanja kojim osigurava da zajmodavci koji sudjeluju u programu tretiraju starije s respektom, a gdje se ujedno zahtijeva posebno strpljenje i senzibilnost prema potrebama starijih Amerikanaca. Uloga NRMLA je također promocija obratne hipoteke u medijima i informiranje javnosti o razvitku proizvoda.

„Mnogi seniori već prepoznaju da tradicionalni mirovinski alati i planovi kao IRA mirovine i 401 (k)s mirovinski plan nisu dostatan prihod za svakodnevne troškove života i medicinsku skrb“ rekao je Peter Bell, predsjednik NRMLA. Brian Montgomery kao visoko pozicionirani

vladin dužnosnik i predstavnik *Federal Housing Agency (FHA)* ispred ministarstva stanovanja HUD je anticipirao da će obratna hipoteka možda jednog dana biti „commonplace“ kao 401(k)s i ostali mirovinski planovi, izneseno je na godišnjoj konferenciji NRMLA¹⁰² u rujnu 2006. godine. NRMLA organizira također godišnje konferencije i seminare na kojima struka razmjenjuje iskustva.

Slika 3.5. Promocija godišnjeg skupa zajmodavaca u organizaciji udruge NRMLA

Izvor: *Nacional Reverse Mortage Lender Asociaton (NRMLA)*

3.5.1. Stručnjaci angažirani u poslovima obratne hipoteke

Obratna hipoteka je visoko personaliziran i interaktivni proizvod, a njegovo ostvarenje nužno zahtijeva uključivanje tri vrste stručnjaka: savjetnik, procjenitelj i kreditni referent/originator.¹⁰³

- *Savjetnik* -

Savjetnici su profesionalci koji nude jasan savjet i potrebnu informaciju za odluku o zajmu. Prvo odredište je savjetnik. Od njih se traži da ostanu neutralni daju činjenice i nikad nagovaraju ili utječu na odluku. Referirajući se na pravni okvir u radu je već spomenuta značajna uloga savjetnika. Mnogi savjetnici rade besplatno dok neki naplaćuju usluge. Obično se preferiraju savjetnici koje je provjerio HUD kao vladina uprava za stanovanje i urbanistički razvoj. Također *Fannie Mea i Financial Freedom* preferiraju svaki svoje vlastite savjetnike. Savjetnici trebaju sve informacije od korisnika kako o finansijskom stanju, zdravlju, obitelji i kući tako i o stilu života, kako bi predočili najbolju opciju. Razgovori sa savjetnikom su potpuno povjerljivi i savjetnici obično ohrabruju obitelji da dođu skupa.

¹⁰² <http://www.nrmla.org//press.asp>, dostupno [20.06.2007.]

¹⁰³ Lyons, SG. i Lukas E. (2005) *Reverse Mortgage for Dummies*, Hoboken NJ, Willey Publishing, p.122-123.

- *Procjenitelj* -

To su profesionalci čija profesija je krucijalna za proces obratne hipoteke. Bez obzira za na izbor kreditora obratne hipoteke procjenitelj mora doći u stan da bi procijenio njegovu vrijednost ovisno o kretnju cijena na lokaciji stana i koristeći stručne protokole za najbolju prosudbu fer tržišne vrijednosti. Oni moraju imati ovjerene i važeće certifikate i licence od regulatornog državnog ureda za procjenu nekretnina. Procijenjena vrijednost je bazirana na recentnoj tržišnoj cijeni određene lokacije i značajna estetska ulaganja neće podići vrijednost. Ako se uloži 50.000\$ u kupaonu ili tapete, ne može se očekivati da se za taj iznos poveća vrijednost stana. Referentni zakon koji pokriva ovu oblast procjene je *The Real Estate Settlement Procedures Act (RESPA)*.¹⁰⁴

- *Originator* -

Originator je osoba zaposlena kod zajmodavca koja aktivira proces, stavlja u tečaj i likvidira zajam. Ona se sastaje s korisnikom kako bi odredila je li kredit za koji se odlučio zaista najbolji za njegove posebne okolnosti, pomaže u popunjavanju prijave i podnosi dokument potpisniku koji potvrđuje točnost podataka i na kraju zajmodavcu koji zapravo potpisuje ček.

Good Faith Estimate (GFE) je zadnji element u procesu popunjavanja i objedinjavanja svih obrazaca kreditnog zahtjeva prije nego se potpiše. Sadrži sve troškove uključene u davanje kredita, od servisa procjene do pečata. Izuzetno je važan planski alat koji daje korisniku razuman pregled koliko mora platiti prije nego dobije kredit kao i uvjete raskida.¹⁰⁵

3.6. VRSTE I TIPOVI OBRATNE HIPOTEKE

Geneza obratne hipoteke, oblika starosnog zbrinjavanja koji je široko rasprostranjen u USA i Kanadi i polako se širi na Evropsko tržište, je trasirana u razvijenim društvima gdje je veći životni standard i veliko očekivanje dužeg životnog vijeka.

Shema je poznata u Kanadi, Velikoj Britaniji, Njemačkoj, Irskoj, Švedskoj, Australiji, Singapuru i Indiji.

„Pažnja njemačke finansijske struke je usmjerena na ove proizvode tek 1999. godine kroz angažman minhenskog odvjetnika Wolfganga von Nostitza. On je prilagodio američki model njemačkom tržištu. Temeljem toga za ovu ideju zainteresirala su se mnogobrojna društva

¹⁰⁴ Isto, p. 156.

¹⁰⁵ Isto, p. 145.

kapitala. Financijski eksperti stambene štedionice Dresdner Bauspar AG, počeli su početkom 2000.g. kalkulirati takozvani nekretninski plan "Dom i Renta".¹⁰⁶

U Njemačkoj je u razvoj prilagodenih i alternativnih modela, u kojima je nužno korištenje aktuarskih principa i financijske matematike, bio uključen i Institut za financijske usluge iz Hamburga kao i HVB u suradnji sa osiguravajućim društvima i nekretninskim fondovima, a sve s ciljem da se iznađu modeli za povećanje životnog standarda starijih uz mobiliziranje nekretnina još za života njihovih vlasnika.

3.6.1. Tipovi obratne hipoteke

Koncept obratne hipoteke predstavljen u ovom poglavlju rezultat je analize američkih iskustava. Upravo iz razloga njegove institucionalne primjene, razvijenosti i visokog stupnja istraženosti, na primjeru SAD možemo se upoznati s različitim tipovima proizvoda koji egzistiraju na tržištu. Razlikuju se tri tipa obratne hipoteke, ovisno o tome imaju li državnu potporu i na koji način su zajmodavci osigurani da će financijski tok ostati zaštićen u slučaju da vrijednost kredita pri dospijeću premašuje vrijednost stambene nekretnine. To su:¹⁰⁷

- osigurani od strane federalnih agencija
- osigurani od strane lokalnih agencija
- osigurani od zajmodavca

Prvi tip (eng. federally insured) je najnadmoćnija opcija *The Home Equity Conversion Mortgage* (HECM) popularno nazvana „heckum“. Osiguran je kod *Department of Housing and Urban Developemnt (HUD)*.

Drugi tip su tzv. single-purpose koji su osigurani i nude se od strane lokalnih državnih ili vladinih agencija i neprofitnih organizacija. Generalno imaju male troškove ali nisu dostupni svugdje i mogu biti korišteni samo za specificirane namjene kao što su režije ili renoviranje stana/kuće.

Treći tip su tzv. proprietary reverse mortgages osigurani od samog zajmodavaca. To su privatni zajmovi osigurani od strane kreditnih institucija koje su ih razvile.

¹⁰⁶ Doergeloh, P. (2001) *Reverse Mortgage als Alterssicherungskonzept*: Mathematische Grundlage und praktische Anwendung, Oldenburg, p. 8, <http://www.staff.uni-oldenburg.de/pdf> dostupno [25.veljače 2008.]

¹⁰⁷ Fannie Mae, (2002) *Money from Home*, Washington DC. P. 63.

www.fanniemae.com/global/pdf/moneyfromhome, dostupno[20.06.2007.]

Postoji i četvrta mogućnost ugovaranja neosiguranog zajma. Ovaj tip je sasvim drugačiji od prva tri tipa. On nudi mjesecni zajam unaprijed samo za fiksno vrijeme i definirani broj godina i mora se otplatiti (pay back) na određeni datum. U ovom slučaju je važno imati planirani izvor za otplatu jer se u protivnom mora prodati kuća ili odseliti.

3.6.2. Vrste obratne hipoteke

Nastavno na prethodni odjeljak možemo ukratko prezentirati vrste obratne hipoteke koje se pojavljuju u obliku četiri različita programa odnosno modela:

1. *Home Equity Conversion Mortgage (HECM)*

HECM je najpoznatiji i najzastupljeniji program osiguran od strane države. Osiguranje služi za pokriće kreditoru ukoliko vrijednost stana padne ili pak korisnik živi duže. Zbog rastućeg duga ukoliko limit zajma preraste vrijednost nekretnine razliku osigurava država.

Zajam je kalkuliran na najmlađim dužnicima. Novac je brzo dostupan, opcije plaćanja fleksibilne, a kamatna stopa može biti obračunata na mjesecnoj ili godišnjoj osnovi.

Kuće su obiteljske, condos, stanovi u gradovima ili kuće vlastite gradnje iza 1976.godine. Zaduženje je bazirano na limitima zaduženja definiranim u *Section 203 b of The National Housing Act*. Limiti zaduženja su manji nego kod drugih opcija, manje su ks i zato daju veću glavnici. Upravo se istraživanje koncepta proizvoda u radu baziralo na ovom programu.

2. *Home Keeper*

Postoje dva modelirana zajma kreirana kod Fanny Mae, najvećeg američkog sekundarnog stambeno-kreditnog fonda: *Home Keeper* i *Home Keeper for Home Purchase*. Drugi služi kao pomoć pri kupovini nove kuće, kalkulira se kombinacijom godina, a oženjeni parovi dobiju manje od samaca. Košta često manje nego *HECM*, ali obično se može dobiti manje novca u dužem korištenju. Zapravo, *Home Keeper* program nudi manji iznos zajma nego *HECM* i nema opcije terminskih isplata.

Primjer izračuna dva različita proizvoda za istog korisnika i tabelarni prikaz elementarnih razlika u kalkulacijama daje značajno različit inicijalni limit glavnice (tabela 3.4.)

Generalije korisnika su: Datum rođenja: 05.06.1925.g., starost 78 godina, država California, sudužnika nema, mjesecna naknada 30\$ i datum financiranja 25.07.2002.g.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Isto , p.66.

Tabela 3.4. HECM vs Home Keepers

	HECM	Home Keeper
Inicijalna kamatna stopa:	3,75	5,25%
Procijenjena vrijednost nekretnine	200.000	200.000
Maksimalni dug/Usklađena vrijednost	200.000	200.000
Inicijalni limit glavnice	136.800	93.282
Naknada za obradu kredita	4.000	4.000
Ostale naknade	1.700	1.700
Naknade za servisiranje kredita	4.069	3.405
Iznos raspoloživ za korisnika	123.031	84.177

Izvor: *Money from Home, FNMA Publication*

3. Financial Freedom Cash Account

Financijska korporacija Lehman Brothers je osnovala podružnicu *Financial Freedom Senior Funding Corporation* koja ga je razvila i nudi. Osnovne karakteristike su fleksibilne opcije isplate, rastuće linije kredita, oslobođanje većeg iznosa vezanog kapitala u nekretnini, a najvažnija da nema maksimuma limita posuđivanja što ga čini rizičnim proizvodom za kreditora. Kamatne stope i naknade su obično veće nego kod drugih kredita.

4. The Independence Plan (TIP)

To je najnoviji program objavljen u siječnju 2007. godine. Radi se o vrsti obratne hipoteke koja nema ograničenja limita kredita i pogodna je za one koji imaju skupe i velike kuće.

Ove četiri vrste proizvoda su diskutabilne s pozicija pogodnosti i nedostataka, a razlikuju se u preduvjetima koji moraju biti ispunjeni za dobivanje, u pravima na predmete financiranja i maksimalnoj visini zajma, ali o tome više neće biti govora u okviru ovog rada.

3.7. MOGUĆNOSTI FINANCIRANJA PUTEM SEKURITIZACIJSKIH TEHNIKA

„Tradicionalni financijski sustavi utemeljeni na bankama prolaze kroz proces transformacije u tržišno usmjerene sustave. Udjel financiranja emisijama vrijednosnih papira raste u odnosu na dosadašnji prevladavajući način bankovnog kreditnog financiranja. Uz širu primjenu tradicionalne bilančne sekuritizacije obveza, sve je zastupljenija financijska inovacija izvan bilančnih tehnika sekuritizacije na osnovi aktive/potraživanja. Nakon uspjeha i širenja u SAD

osamdesetih i devedesetih godina, ova se tehnika posljednjih nekoliko godina počinje primjenjivati i u EU.¹⁰⁹

U SAD je javni sektor promovirao inovacije kako u regularnom stambenom kreditiranju tako i u stambenom financiranju obratne hipoteke. Obzirom da se radi o slučaju gdje netko privatnim troškovima kreira javno dobro, očekivalo se da Fannie Mae za HECM program preuzme ulogu kupca zajmova obratne hipoteke od kreditora na primarnom tržištu. Kreditori obratne hipoteke, koji su uglavnom učlanjeni u strukovnu udrugu NRMLA, financiraju korisnike zajma iz svog vlastitog portfelja ili mogu prodati mortgage na sekundarnom tržištu investitora kao što je Fannie Mae.¹¹⁰

Država je preko *Government Sponsored Enterprises (GSE)* poticala financiranje javnog interesa iz privatnih izvora što ne znači su Fannie Mae trebali biti monopolisti u financiranju. Međutim, FNMA je kao dio U.S. stambene industrije i sekundarnog tržišta investitora bio jedini investitor na sekundarnom tržištu za HECM kredite.

Lehman Brothers je bila prva finansijska institucija koja je samostalno izdala u 1999. godini 317 milijuna \$ u obveznicama da bi financirala vrstu obratne hipoteke Financial Freedom.

Spomenuto nameće nužno pitanje najnovije finansijske krize koja je otkrivena prvenstveno na hipotekarnom segmentu povezanom sa sekuritizacijom, ali uzroci i posljedice krize ne proizlaze iz samog koncepta nego su puno dublje i kompleksnije i nisu tema ovog poglavlja. Cilj poglavlja je upoznavanje koncepta obratne hipoteke, naglašavajući bitne činjenice i iskustva u razvoju u smjeru eventualnih analiza i istraživanja vezanih za praktičnu primjenu u domaćoj ekonomiji.

3.8. SCENARIJ UTJECAJA PROMJENE CIJENA STANA NA KRETANJE DUGA

U početku ovog poglavlja spomenuli smo također i rizik vezan za neizvjesnost kretanja tržišne cijene nekretnine. Rizik kretanja tržišne cijene nekretnine i rizik nadživljena su dva rizika koji pogadaju isključivo zajmodavca. U SAD je vlada donijela zakonodavne mjere s ciljem smanjenja rizika promjene tržišnih cijena nekretnina, a koje su uključivale limite iznosa zaduživanja po određenim regijama. Najvažnija konceptualna karakteristika obratne hipoteke je da **obveza plaćanja duga nikada ne može biti veća od vrijednosti stana (kuće)** je upravo potencijalni

¹⁰⁹ Leko, V. i Božina, L. (2005) *Novac, bankarstvo i finansijska tržišta*, Adverta, Zagreb, str. 115.

¹¹⁰ v.www.nrmla.org.com, www.fanniemae.com, [12.11.2007.]

rizik za kreditora koji veže svoja potraživanja za tržišnu vrijednost stana u trenutku neizvjesnog dospijeća kredita u budućnosti.

Stoga su kreditori bili primorani diverzificirati rizik neizvjesnosti buduće vrijednosti nekretnina prilikom vlastitih kalkulacija inicijalne glavnice, smanjujući je za očekivani procijenjeni postotak odnosno rizik umanjenja buduće tržišne vrijednosti nekretnine. U cijelom procesu zato značajnu ulogu imaju eksperti i procjenitelji koji se bave upravo procjenom kretanja cijena nekretnina. Osim uključivanja koeficijenta spomenutog rizika u izračunu inicijalne glavnice kreditori su, s ciljem diversifikacije rizika, kreditni portfelj distribuirali na više različitih tržišta nekretnina.¹¹¹ Kreditni rizik se i kod ponude tradicionalnih hipotekarnih kredita umanjuje uzimanjem nekretnine kao kolateralu u većem omjeru od 1:1 upravo iz razloga zaštite smanjenja tržišne cijene nekretnine koja je u svojstvu hipoteke. Međutim, obratna hipoteka je kompleksniji proizvod sa stanovišta spomenutog rizika jer dužnik ne otplaćuje kredit i rastom duga raste i rizik neizvjesnosti da će premašiti vrijednost nekretnine.

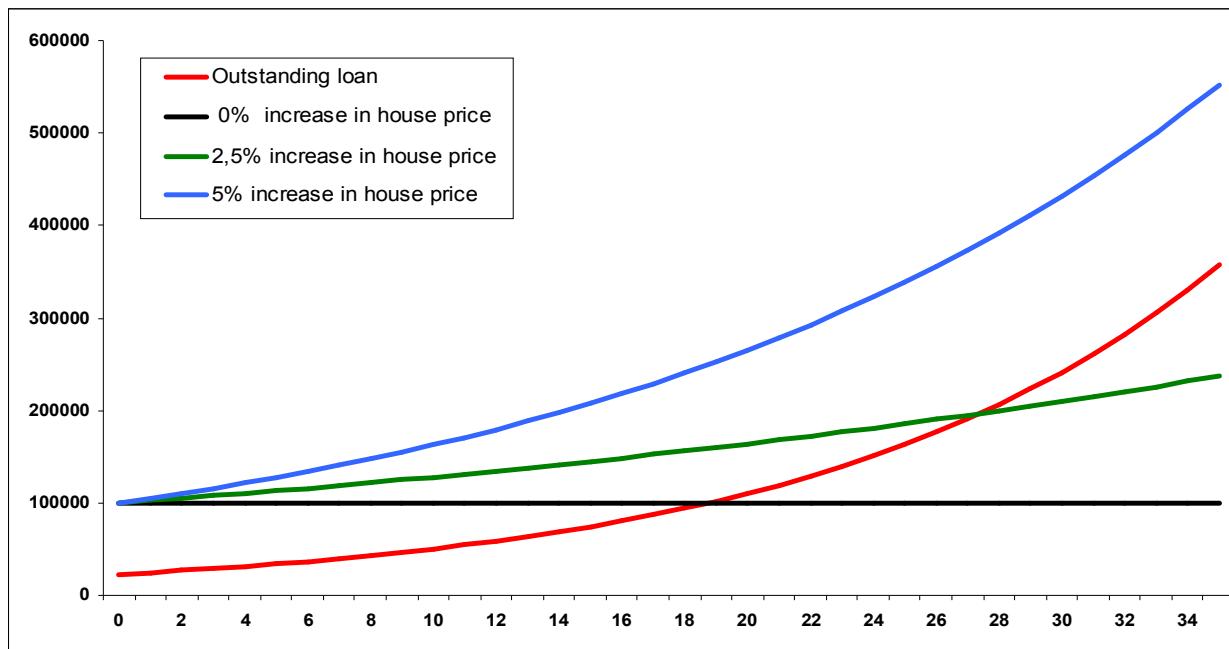
Jedan od stručnjaka iz područja osiguranja i reosiguranja, Managing Director of Hannover Life Re (UK), David Brand je predstavio u svojoj prezentaciji 2000 g. simulaciju utjecaja povećanja cijena nekretnine za 2,5% i 5% na kretanje RM duga za sljedeće parametre:¹¹²

- starost dužnika je 65 g.
- vrijednost kuće 100.000 £,
- vrijednost kredita (inicijalne glavnice) 23% vrijednosti nekretnine tj. 28.000£
- kamatna stopa 8,15%
- godišnje povećanje cijena kuća za 2,5% i 5%

¹¹¹ Reed, R. i Gilber, K.(2003) *Applying the USA Experience*, 9th Annual Pacific Rim Real Estate Society Conference, Brisbane, 2003, p 3. http://www.prres.net/papers/Reed_Gilber, [20.lipnja 2008.]

¹¹² Brand, D. (2000) *Equity release: Making the most of Life*, ppp. UK, <http://www.hannoverlifere.co.uk/about/management/brand/index.html>, dostupno [10.04.2009.]

Slika 3. 6. Utjecaj godišnjeg rasta cijena nekretnina 2,5% i 5% na kretanje duga

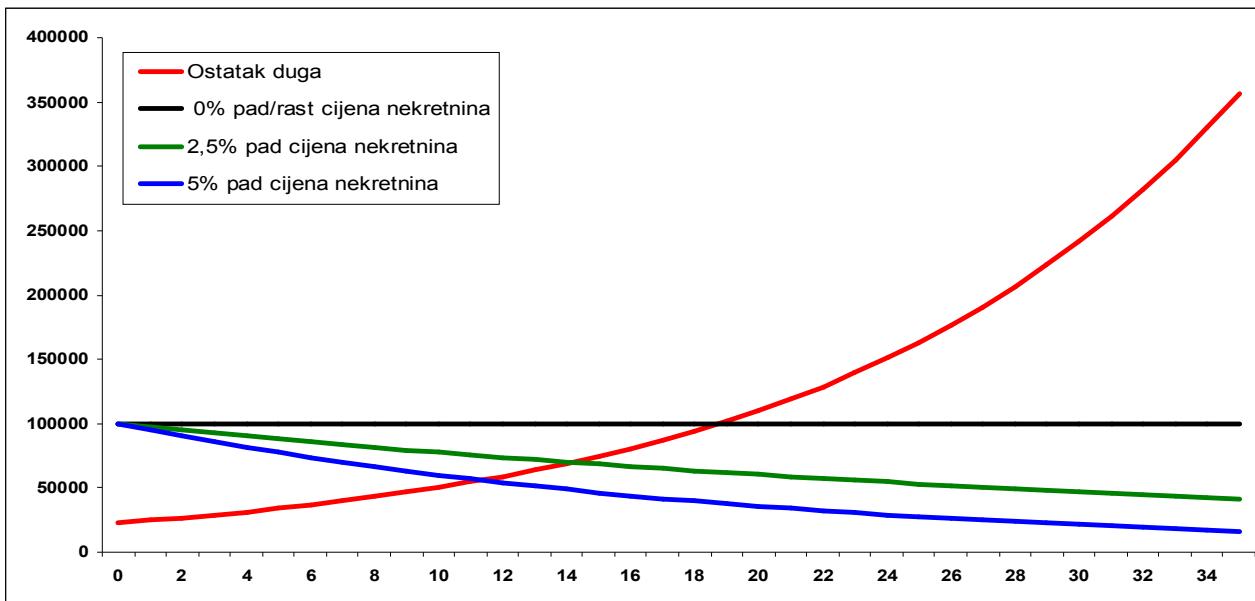

Izvor: Brand D, (2000), *Equity release: Making the most of Life*, UK

Ukoliko ne dolazi do promjene cijena nekretnina, dug dostiže vrijednost nekretnine nakon 19 godina. Ako npr. cijene nekretnina rastu prosječno 2,5% godišnje, dug će dostići tržišnu vrijednost nekretnine tek nakon 27 godina. Dakle, za zajmodavca je povoljnija opcija rasta cijena nekretnina. Na taj način se „crossover risk“ smanjuje čak i ukoliko dužnik živi 8 godina duže od kalkuliranih 19 godina za opciju linearног kretanja cijena nekretnina (v.slika 3.6).

Vrijeme nastajanja simulacije (slika 3.6.) je bilo vrijeme uzlaznog trenda u kretanju cijena nekretnina. Autor prikazanog grafikona izostavio je prikazati kretanje ostatka duga za slučaj kada dolazi do pada cijena nekretnina. Koristeći metodu analogije i excel simulacije citiranog autora, uz iste početne parametre možemo pokazati kretanje duga obratne hipoteke u slučaju da dođe do obrnute situacije na tržištu nekretnina, odnosno smanjenja cijena nekretnina za 2,5% i 5 % (slika 3.7.).

Slika 3. 7. Utjecaj godišnjeg pada cijena nekretnina 2,5% i 5% na kretanje duga

Izvor: Excel simulacija, autor rada

Dakle, isto kao i u prethodnom grafikonu točka gdje crvena linija koja označava kretanje duga, presijeca crnu je točka presijecanja (crossover). Ukoliko ne dolazi do promjene cijena nekretnina, dug dostiže vrijednost nekretnine nakon 19 godina. Crossover je točka u kojoj visina duga dostiže cijenu nekretnine od 100.000 prema kojoj je ukalkulirana inicijalna glavnica.

U slučaju pada cijena nekretnina za 5% godišnje, visina duga će brže dostići cijenu nekretnine i umjesto 19 godina dug će se izjednačiti sa tržišnom cijenom nekretnine već nakon 11 godina. U tom slučaju zajmodavcu ostaje još 8 godina da se nadam da će cijene nekretnina ponovo porasti. Ukoliko pak cijene i dalje nastave padati istim tempom od 5% godišnje i u narednih 8 godina, onda će rizik biti veći od 50% jer će tada nekretnina vrijediti 37.735 umjesto 100.000 novčanih jedinica (baza: excel simulacija slike 3.7.).

U periodu trajanja zajma moguće su oscilacije kretanja cijena nekretnina s negativnim ali i s pozitivnim predznacima. Linearno povećanje ili smanjenje cijena nekretnina nije uobičajeno te pad od cca 62% za 11 godina iz ovog primjera nije sasvim realan u praksi (iznimno slučaj velikih kriza). Obzirom da se ovdje radi o dužem vremenskom periodu, cijene nekretnina mogu varirati u suprotnim smjerovima ovisno tržištu i gospodarskim kretanjima.

Potencijalni rizik od dugoročnih drastičnih padova cijena nekretnina može značajno povećati rizik zajmodavca. Zato je obratna hipoteka specifičan i kompleksan proizvod te zahtijeva

poznavanje trendova kretanja cijena nekretnina i njihovu najrealniju anticipaciju na određenim lokacijama zbog kalkulacije najrealnijeg koeficijenta rizika u izračunu inicijalne glavnice. Ovisno o konzervativnosti u upravljanju rizicima i zakonodavstvima pojedinih zemalja, za potrebe davanja kredita se pravi razlika između vrijednosti zaduživanja i tržišne vrijednosti nekretnine. Rizik pogoršavanja uvjeta na tržištu nekretnina za vrijeme trajanja kredita nikada ne može biti isključen i zato se moraju utvrditi postoci zaduživanja od procijenjene vrijednosti nekretnine sukladno procijenjenim koeficijentima rizika smanjenja cijena nekretnina.

3.9. OSTALE ČINJENICE NA BAZI ISTRAŽIVANJA PROIZVODA

Dvadesetogodišnje američko iskustvo u razvoju obratne hipoteke, kojom se omogućava pretvaranje dijela imovine zamrznute u kući ili stanu u likvidnu finansijsku imovinu, osiguralo je temelje istraživanja koncepta i ostalih značajnih karakteristika proizvoda prezentiranog u trećem poglavlju ovog rada.

Impozantni popis radova i autora koji se bave problematikom obratne hipoteke, akademska zajednica, razni univerziteti, udruge, moćne finansijske institucije, vlada, ministarstva, razni specijalisti i stručnjaci su istraživali rizike i mogućnosti te konceptualno unaprjeđivali proizvod. Kod nas je taj proizvod potpuno nepoznat te se može naglasiti još nekoliko citata mjerodavnih znanstvenika i stručnjaka, a veznih uz istraživanje potencijala početnog razdoblja u vrijeme kada su se istraživali tržišni potencijali koji se odnose na skupnu starijih samaca.

Starije samce (*Elderly living alone*) su istražili Mayer&Simons, Merrill, Finkel and Katty 1994 i Rasmussen, Megbolugbe i Morgan 1995.godine. Dvije trećine stambenih vlasnika u ovoj dobi daju doprinos razvoju tržišta obratne hipoteke. U 1990 - tim žene vlasnici stanova u dobi 65 ili starije su držale procijenjeno 300 mlrd USD vrijednosti. Isto tako većina od tih žena se izdržavala sa ekstremno malim prihodom. Skoro 27% ima prihod ispod praga siromaštva od 6.268. Ostali 22% ima primanja od 100-150% granice siromaštva. Zbog nesigurnih finansijskih uvjeta mnoge od tih žena bi mogle bitno povećati svoj životni standard korištenjem stambenog vlasništva za povećanje potrošnje i potpomaganje neovisnom življenu.¹¹³

Potencijalni problem za zajmodavca na ovom tržištu je nepostojanje garancije za adekvatan nivo održavanja nekretnine. Udjel u nekretnini u njihovoј kući ne motivira starije koji žive sami za održavanje kuće na optimalnoj razini. Zajmodavac može koristiti i polaganje garancije za

¹¹³ Rassmusen, D.W. i Megbolugbe, I.F. i Morgan B. (1997) *The Reverse Mortgage as an Asset Management Tool*, Housing Policy Debate, p. 176-177, <http://info.worldbank.org/docs/library>, dostupno [18.lipnja 2007.]

osiguranje ispunjenja uvjeta ugovorenog održavanja. Rodbina također može poboljšati prosječan izgled nekretnine u nadi da će u budućnosti povratiti dio vrijednosti. Ipak, ovi obiteljski investitori sreću isti rizik ukoliko je povrat dijela prekoračen, odnosno ne mogu ništa dobiti natrag ako je ostatak vrijednosti zajma prekoračio (crossees over) vrijednost nekretnine.

„Žena stara 75 godina uzela je oblik isplate u doživotnim anuitetima. Inspekcija je ustanovila da je krov u adekvatnom stanju ali treba značajno renoviranje za tri godine. Očekivano vrijeme trajanja zajma je isto kao preostale očekivane godine života za ženu oko 9,1 godinu. Ako krov počne propušтati tri godine prije i nije popravljen hitno investiranje zajmodavca se može prilagoditi. Upravo zajmodavac ima jaki interes da ne bude šteta i da krov bude popravljen i onda smanjuje ostatak zajma za par tisuća.“

Potražnja za obratnom hipotekom može biti relativno neelastična. Najveći dio segmenta starije populacije iznad 65 godina je upravo servisiran *HECM* izvedbama. To su oni kod kojih je kuća/stan jedini izvor prihoda za pokriće dodatnih troškova. Korisnici tog programa su po procjenama oni čiji je prosječni prihod od \$7.572 ili 125% praga siromaštva samaca iznad 65 godina. Više od polovine uzima kreditne linije koje brzo iskoriste što sugerira da oni koji žive sami ne pokrivaju osnovne troškove života nego dodatne. *HECM* službenici tvrde da su mnogi klijenti siromašni i bolesni.

Zato postoje dva načina uplaćivanja na račun ovisno o zdravlju korisnika. Umjesto mjesecnih doživotnih anuiteta oni koji su lošijeg zdravlja koriste uplate u cijelom iznosu zajma da bi mogli iskoristiti zajam dok još mogu. Druga skupina su boljeg zdravlja i mlađi koji imaju sreću da žive sa supružnicima te imaju dodatni izvor prihoda i manju potrebu za obratnom hipotekom. Iz tog razloga samci su poželjniji za zajmodavca jer nemaju svojstvenu prednost u pogadanju i pregovorima s industrijom. Kreditna industrija može inzistirati na uvjetima obratne hipoteke koji podešavaju njen rizik. Ova praksa može biti opaka i imati negativan učinak na siromašne osobe bez druge imovine ili bez opcije da plate svoje dugove ili povećaju prihode. Ovo prodajno tržište daje idealno okruženje za neovlašteno prakticiranje, a naročito su samci podložni iskorištavaju i zato zahtijeva jake regulatorne akcije.^{“¹¹⁴}

Ova istraživanja u početnom razvoju obratne hipoteke otvarala su bezbroj dilema i debata, ali proizvod se ipak održao i usavršio najviše zahvaljujući promociji i potražnji, a ne može se zanemariti i činjenica da su tih narednih godina bankarski i ostali fondovi imali dostupan kapital za financiranje obratne hipoteke.

¹¹⁴ Isto , p 177 – 179.

Napomena autora rada: Istraživanje obratne hipoteke počela sam 2007. godine te nastavila u 2009. godini. U međuvremenu se u USA dogodila velika financijska kriza, propadale su velike banke i financijske institucije kao što je Lehman Brothers.

U periodu istraživanja uočila sam da je AARP, velika i jaka umirovljenička udruga koja štiti interesu umirovljenika bila najveći zagovornik obratne hipoteke i aktivno je podržavala proizvod kao alat koji treba pomoći siromašnjim umirovljenicima da osiguraju dodatni izvor prihoda. Obratna hipoteka je po osobinama koncepta rizična za samog zajmodavca što se moglo odraziti na veću kamatnu stopu zbog veće premije rizika, ali slučajno sam upravo prilikom završavanja rada otkrila da su upravo visoki troškovi naknada i ostali ukupni godišnji troškovi proizvoda TALC (v. 3.4.3.) „naljutili“ udrugu umirovljenika AARP koja štiti njihove interese te su odlučili prestati podržavati obratnu hipoteku. Međutim koncept proizvoda je bio predstavljen korektno od početka sa svim svojim osobinama i transparentno opisivan na internetskim stranicama svih mjerodavnih institucija što mi je i poslužilo kao podloga u istraživanju. Transparentno su predstavljeni svi troškovi kredita i naglašavano je da su veći nego kod tradicionalne hipoteke te da je proizvod skup, ali je na dobrovoljnoj bazi i u interesu određene ciljane grupacije starijih osoba. Sve mjerodavne državne institucije, udruga zajmodavaca kao i udruga umirovljenika su objektivno naglašavale činjenicu da se radi ipak o skupljem proizvodu rastućeg duga. Rastući dug u ovakovom kreditnom aranžmanu je neminovan jer se ne vraća niti kamata niti otplaćuje glavnica. Međutim, iskustvo je pokazalo da iznosi i visina naknada (v. 3.4.3) koje zaračunava zajmodavac više nego očekivano podižu cijenu kredita i uzrokuju brži rast duga što veoma nepovoljno utječe na nasljednike ukoliko se odluče vratiti dug nakon smrti korisnika i zadržati nekretninu u svom vlasništvu.

Također, u 2007.g je došlo do eksplozivnog rasta kredita (v.slika 3.4.) što ukazuje na „neprirodno stanje na terenu“ te godine. Krajem 2009.g. su nekolicina korisnika prijavili centru za zaštitu potrošača *National Consumer Loan Centar* (NCLC) i udrugu umirovljenika (AARP) brokere koji su koristili agresivnu taktiku prodaje.

(v. www.bulletin.aarp.org/yourmoney/personalfinance/articles/reversemortgages)

AARP je nakon saznanja o izuzetno visokim ukupnim troškovima (TALK) koji značajno poskupljuju cijeli kreditni aranžman odlučila prestati podržavati obratnu hipoteku. Čak na svojim internetskim stranicama prezentira troškove i njihov utjecaj na kretanje duga. Ovaj potez AARP se može okarakterizirati kao očekivana reakcija na financijsku krizu i slom tržišta nekretnina te u kontekstu osobnih financija način aktivnog sudjelovanja udruge u zaštiti „potrošača“ koji su u ovom konkretnom slučaju umirovljenici tj. korisnici obratne hipoteke.

4. MIROVINSKO OSIGURANJE I UMIROVLJENICI U REPUBLICI HRVATSKOJ

4.1. STVARNOST NAKON MIROVINSKE REFORME

Republika Hrvatska je definirana kao socijalna država.¹¹⁵ To prepostavlja spremnost i obvezu da u okviru nacionalnog sustava socijalne skrbi građanima osigura ostvarenje objektivnih socijalnih prava u uvjetima starosti, bolesti, nezaposlenosti i siromaštva.

„Samo socijalno osiguranje treba promatrati u širim okvirima socijale skrbi koje država poduzima radi zbrinjavanja svojih građana. Shodno tome i socijalno osiguranje u suvremenim državama sastoji se od nekoliko vrsta različitih osiguranja, među kojima se posebno ističe mirovinsko osiguranje. Mirovinsko osiguranje načelno pokriva tri glavna rizika: starost, trajnu nesposobnost ostvarivanja dohotka te skrb o osobama koje ostanu nakon smrti osiguranika.“¹¹⁶

Nakon mirovinske reforme 2002. godine uveden je mješoviti javno-privatni mirovinski sustav utemeljen na trodijelnom osiguranju, od čega je jedan dio javno mirovinsko osiguranje na temelju generacijske solidarnosti, a druga dva privatni mirovinski sustavi individualne kapitalizirane štednje. Od siječnja 2002. godine za javno mirovinsko osiguranje iz bruto plaće se izdvaja 15% obveznih doprinosa umjesto dotadašnjih 20%.

Hrvatska je, po uzoru na neke zemlje Latinske Amerike,¹¹⁷ po preporuci i u suradnji sa MMF i Svjetskom bankom prešla 2001/02 na mješoviti obvezni javno privatni sustav mirovinskog osiguranja i privatizirala četvrtinu obveznog javnog mirovinskog osiguranja uvođenjem obveznog drugog mirovinskog stupa u kojem su mirovinski fondovi predati na upravljanje društvima za upravljanje mirovinskim fondovima.

Republika Hrvatska je reformom mirovinskog sustava uvela obavezu poslodavcu uplaćivanja 5% bruto plaće zaposlenika na njegov osobni račun u mirovinskom fondu koji zaposlenik izabere

¹¹⁵ Čl.1. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine« br. 56/90, 135/97, 8/98 113/2000,124/2000, 28/2001

¹¹⁶ Mijatović, N. (2006) *Sustav mirovinskog osiguranja*, Radno pravo br. 5.<http://www.pravo.hr/zbornik/>, dostupno [05.lipanj.2008.]

¹¹⁷ Isto, str. 63.: Najpoznatiji sustav privatiziranog mirovinskog osiguranja (prema Rosen Harvey S, Izdanje Institut za javne financije 1999.g. str. 211) osnovan u Čileu 1981 g. ima sljedeća obilježja: svaki osiguranik mora ulagati 10% svojih mjesecnih primanja na račun kojim upravlja finansijska institucija čiji rad odobrava i nadzire država, nakon umirovljenja ima pravo odlučiti se na postupno podizanje određenih iznosa ili na isplatu rata, a osobe koje provedu dovoljan broj godina u tom sustavu imaju pravo na minimalnu mirovinu koja se financira iz javnih rashoda.

u svrhu dugoročne individualne kapitalizirane štednje i ostvarivanja prinosa, a s ciljem poboljšanja budućih novčanih tokova u mirovini.

Od četiri društva za upravljanje obveznim mirovinskim fondovima koja su poslovala u 2008. g., dva su u neposrednom vlasništvu stranih finansijskih institucija, jedan je u posrednom vlasništvu dok u jednom podjednak vlasnički udjeli imaju domaći i strani osnivači.¹¹⁸

Trenutno postoje četiri društva za upravljanje obveznim mirovinskim fondovima čiji osnivači i vlasnici su:¹¹⁹

- **PBZ - Croatia osiguranje d.d za upravljanje obveznim mirovinskim fondom** osnovali su Privredna banka Zagreb d.d. i CROATIA osiguranje d.d.
- **Allianz ZB d.o.o. društvo za upravljanje obveznim mirovinskim fondom** je u većinskom vlasništvu (51%) Allianz New Europe Holding GmbH sa sjedištem u Beču.
- **Raiffeisen društvo za upravljanje obveznim mirovinskim fondom d.d.** je u 100 % vlasništvu Raiffeisenbank Austria d.d. Zagreb. Raiffeisen International Bank-Holding AG je većinski vlasnik RBA.
- **ERSTE d.o.o.-društvo za upravljanje obveznim mirovinskim fondom** je u većinskom stranom vlasništvu (69,65%) sljedećih finansijskih institucija: Erste Bank der Eoesterreichischen Sparkassen AG, Steiermarkische Bank und Sparkassen AG, Europska banka za obnovu i razvoj, Zavarovalnica Triglav i najveći od njih sa 29% vlasništva je TBIH Financial Services Group NV.

Društva za upravljanje dobrovoljnim mirovinskim fondovima su također osnovale iste institucije: Croatia osiguranje, Allianz, Raiffeisen, i Erste.

„Od četiri društva za upravljanje dobrovoljnim mirovinskim fondovima koja su poslovala u 2008 g., jedno je u neposrednom vlasništvu stranih finansijskih institucija, dva su u posrednom vlasništvu preko društava osnovanih u RH, dok je jedno u domaćem vlasništvu“¹²⁰

4.1.1. Deficit sustava javnog mirovinskog osiguranja

¹¹⁸ www.hanfa.hr, Godišnje izvješće za 2008. g. str. 42., dostupno [10.rujan 2009.]

¹¹⁹ Podaci preuzeti s javno dostupnih web stranica društava

¹²⁰ www.hanfa.hr Godišnjem izvješćue za 2008. g. str. 48., dostupno [10.rujan 2009.]. Jedino je Croatia osiguranje društvo za upravljanje DMF u 100% neposrednom vlasništvu domaće pravne osobe.

Prema podacima Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, broj osiguranika koji još uvijek uplaćuju po 20% doprinosa za mirovinu samo iz I stupa svake godine se smanjuje, a na dan 31.12. 2008. g. takvih je osiguranika samo 129.119 ili 8,05% od ukupnog broja osiguranika, za razliku od 2002 g. kad ih je bilo 35% u odnosu na ukupni broj osiguranika. Smanjivanje broja osiguranika koji još uvijek uplaćuju 20% doprinosa u sustav generacijske solidarnosti je jedan od uzroka deficita javnog mirovinskog osiguranja, a trend povećanja osiguranika koji su prihvatali 2. stup se povećava i približava 100% učešću u ukupnom broju osiguranika.

Tabela 4. 1. Osiguranici obveznog mirovinskog osiguranja na temelju individualne kapitalizirane štednje Republici Hrvatskoj u razdoblju 2002.-2008.¹²¹

31.12.	Ukupno osiguranici 1.i 2.stup	Osiguranici 2.stup	% učešća 2. stupa u ukupnom broju osiguranika
2002.	1.421.981	928.709	65,31
2003.	1.443.995	1.062.605	73,59
2004.	1.460.105	1.163.644	79,70
2005.	1.498.877	1.248.935	83,32
2006.	1.538.170	1.322.010	85,95
2007.	1.579.463	1.395.693	88,36
2008.	1.604.848	1.475.729	91,95

Izvor: HZMO, Regos

Nositelj funkcije mirovinskog osiguranja na temelju generacijske solidarnosti je HZMO, javna ustanova s ovlaštenjima utvrđivanja mirovinskih prava i isplaćivanja mirovina, gdje se iznos mirovine određuje prema zakonom propisanoj mirovinskoj formuli. Prema statistici HZMO, za svibanj 2009.g. prosječna radnička mirovina iznosila je 2.169, 64 kune. Mirovinu do 2.000 kuna prima 51% umirovljenika.¹²² (opširnije v. 4.5.)

Nakon provedene mirovinske reforme smanjeni su prihodi u sustavu generacijske solidarnosti na osnovu uplata od 15% doprinosa u I stup. Izdaci za mirovine u 2008. g. su veći od prihoda od doprinosa za 12,5 milijardi kuna, a obzirom da se mirovinski izdaci s osnova generacijske solidarnosti isplaćuju iz državnog proračuna, razlika mora biti pokrivena iz poreznih prihoda

¹²¹ Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, <http://www.mirovinsko.hr/publikacije> i Središnji registar osiguranika, <http://www.regos.hr>, dostupno na [05.lipnja 2009.]

¹²² Objavljene publikacije Hrvatskih nezavisnih sindikata, na www.nhs.hr dostupno [05.kolovoz 2009.]

namijenjenih socijalnim rashodima. Stoga, javne financije generiranjem deficitu javnog mirovinskog osiguranja, postaju osjetljive zbog povećanja izdataka iz državnog proračuna za namirivanje tog deficitu (v.slika 4.1.).

Tabela 4. 2. *Prihodi i rashodi sustava javnog mirovinskog osiguranja nakon 2002.g.*¹²³

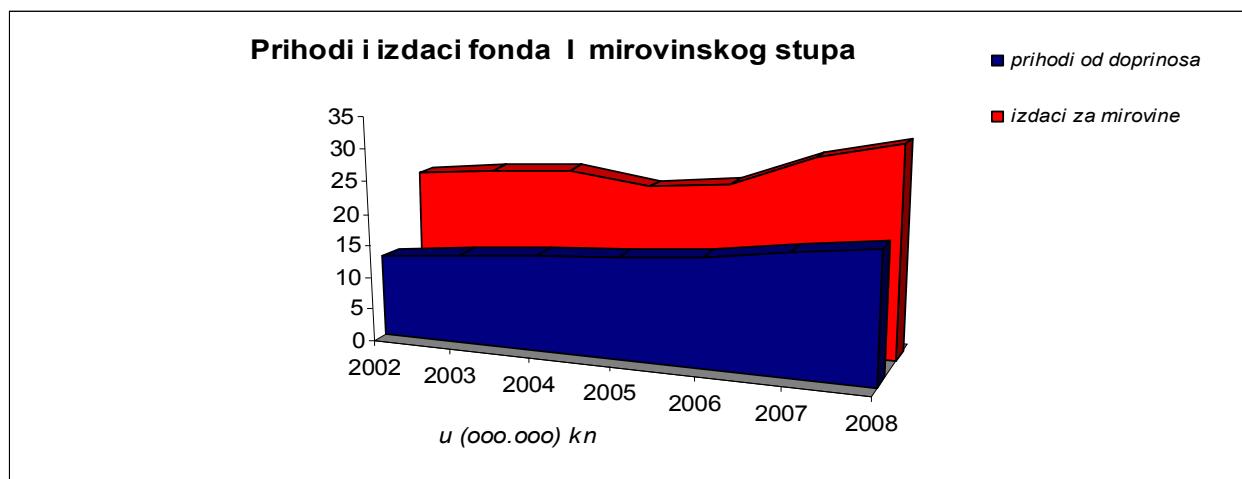
(000.000)	2002.g.	2003.g.	2004.g.	2005.g.	2006.g.	2007.g.	2008.g.
Prihodi od doprinosa u I stup	12,5	13,8	14,9	15,7	16,9	18,7	20,3
Izdaci za mirovine iz I stupa	23,1	24,4	25,4	23,7	24,9	29,9	32,8

Izvor: *Publikacije i godišnja izvješća HZMO*

Analizom tabele 4.2. može se doći do podatka ukupnog deficitu javnog mirovinskog osiguranja od početka mirovinske reforme do kraja 2008.godine. Naime, ako zbrojimo deficite po godinama dobijemo iznos od 73,2 mlrd kuna koji ujedno predstavlja iznos sredstava državnog proračuna iskorištenih za pokriće deficitu javnog mirovinskog osiguranja. U istom periodu je (v. tabela 4.4.) za 2. stup na osobne račune u OMF uplaćeno 22,6 mlrd kuna.

Nastavno na tabelu 4.2. sljedećim grafičkim prikazom možemo na slikovit način predstaviti deficit sustava javnog mirovinskog osiguranja.

Slika 4. 1. *Deficit sustava javnog mirovinskog osiguranja nakon 2002.g.*

Izvor: *Tabela 4.2.*

¹²³ Brojčani podaci pomoću kojih je, za potrebe ovog rada, izrađen tabelarni i dijagramske prikaz dobiveni su pregledom pojedinačnih godišnjih izvješća u godišnjim publikacijama HZMO, javne ustanove nositelja funkcija mirovinskog osiguranja generacijske solidarnosti s ovlaštenjima utvrđivanja mirovinskih prava i isplaćivanja mirovina iz I stupa., <http://www.mirovinsko.hr> dostupno [05. srpanj 2009.]

Prema podacima Ministarstva financija u strukturi ostvarenih rashoda državnog proračuna za 2008. godinu najveći udio od 45,6 % su rashodi za socijalne izdatke. U ukupnim rashodima za socijalne izdatke 62,4 % su izdaci za mirovine, odnosno pokriće deficitu javnog mirovinskog osiguranja.¹²⁴ Taj podatak govori da su rashodi za pokriće deficitu javnog mirovinskog osiguranja u 2008. godini iznosili 28,45% ukupnih rashoda državnog proračuna.

4.1.2. Realnost mirovinskog sustava

Problemi mirovinskih sustava iznenađujuće su univerzalni. Oni su ukorijenjeni ne samo u demografiji, nego, prije svega u političkoj ekonomiji. I dok demografi dramatično upozoravaju na „tempiranu demografsku bombu“ ili blaže rečeno „krizu starenja“ dotle ekonomisti tvrde da posljedice starenje stanovništva treba relativizirati. Oni, naime, ističu da se presudne promjene na koje se mirovinski sustavi moraju adaptirati zbivaju ne toliko na području demografije koliko u samoj ekonomiji i na tržištu rada. Općenito uvezši mirovinska reforma je ključna tema kraja dvadesetog stoljeća o kojoj se raspravlja diljem svijeta. Budući reformirani mirovinski sustav trebao bi biti ne samo karika u mreži socijalne sigurnosti nego i instrument gospodarskog rasta.¹²⁵

U pripremu reformiranog mirovinskog sustava uključili su se eksperti Svjetske banke, a u raspravama 1998. g. o konačnom prijedlogu zakona o mirovinskom osiguranju sudjelovali su sindikati, poslodavci i posebno umirovljeničke udruge. U pogledu konstituiranja drugog stupa bilo je određenih dvojbi i rezervi. Nestabilno gospodarstvo, nerazvijeno tržište kapitala, velik broj nezaposlenih, opasnost od inflacije i niskih ili pak negativnih profitnih stopa koje lebde nad tim fondovima, također, upozoravaju na oprez nad predloženom reformom. Veliki problem predstavlja upravljanje tim novim mirovinskim fondovima. Što se, međutim, tiče trećeg dobrovoljnog stupa mirovinskog osiguranja, njega treba što prije konstituirati.¹²⁶

Autori studije (Orszag, P., Stiglitz, J. 1999) prezentirane na konferenciji u organizaciji Svjetske banke u Washingtonu su upozorili na činjenice koje se možda nisu dovoljno prezentirale prilikom uvođenja privatnih mirovinskih sustava u zemljama u razvoju. „Pomak prema privatnom upravljanju planovima definiranih doprinosa mogao bi imati, iako to ne mora uvijek značiti, suprotne efekte na štednju, socijalnu skrb, radničke interese i fiskalni saldo (saving,

¹²⁴ Ministarstvo financija, www.mfin.hr/hr/godisnjaci-ministarstva, dostupno [15.kolovoza 2009.]

¹²⁵ Škember, A. (1998) *Hrvatska mirovinska reforma: tijek i dvojbe*, Revija za socijalnu politiku, br..5. <http://hrcak.srce.hr/>, dostupno [20.veljače 2009.]

¹²⁶ Isto, [20.veljače 2009.]

welfare, labor supply, or the fiscal balance). Identificirali smo nekoliko faktora u specifičnim zemljama koji to potvrđuju i slažemo se da u ekonomijama u razvoju nema prepostavki da bi se favorizirale uobičajene mudrosti (conventional wisdom) privatno vođenog sustava definiranih doprinosa. Manje razvijene zemlje imaju nedovoljno razvijeno tržište kapitala s manje informiranim investitorima i manje regulatorne kapacitete što postaje polje djelovanja za sve veće potencijalne zlouporabe.“¹²⁷

Osam godina nakon mirovinske reforme, imamo realnost mirovinskog sustava koji se ne pokazuje kao dugoročno održiv. Prvi umirovljenici, koji su imali mogućnost odabratи kombiniranu mirovinu iz 1. i 2. mirovinskog stupa, imali su manju mirovinu od kolega koji su ostali samo u 1. stupu.

„Ako se ne promijene zakoni koji uređuju prava i obaveze osiguranika, procjenjuje se da će mirovine iz dva stupa i dugoročno biti u prosjeku manje od mirovina ostvarenih samo u jednodijelnom mirovinskom sustavu. Stoga je evidentno da su potrebne korekcije parametara o kojima ovisi razina mirovina i troškovi u reformiranom mirovinskom sustavu.“¹²⁸

Neke od egzaktnih matematičkih analiza i statističkih pokazatelja koje slijede u ovom poglavlju, također potvrđuju nekonzistentnost provedbe mirovinske reforme i potrebu dograđivanja postojećih mirovinskih planova u korist statusa budućih umirovljenika.

„Svjetska banka imala je najveći interes u procesu mirovinske reforme i bila je prilično odlučna održati koncepciju i provođenje sustava s više stupova. Zbog snažnog protivljenja sindikata i nedostatka podrške Ministarstva financija kao i zadovoljavajućeg fiskalnog položaja Slovenije, Svjetska banka i MMF nisu bili u prigodi odigrati bitnu ulogu u procesu mirovinske reforme. U Češkoj i Sloveniji vlade su odlučile reformirati postojeće sustave generacijske solidarnosti bez privatizacije. U isto vrijeme uvele su zakone kojima potiču građane da štede za mirovinu u privatnim mirovinskim fondovima na dobrovoljnoj bazi. Napredak u stvaranju profesionalnih fondova koje osnivaju mnogi poslodavci, također na dobrovoljnoj osnovi mogao bi stvoriti temelje za širi stup s definiranim doprinosima.“¹²⁹

¹²⁷ Orszag Peter, R i Stiglitz Joseph, E. (1999) *Rethinking Pension Reform: Ten Myths about Social Security System*, Washington, The World Bank,, p 40, www.scholar.google.h/scholar dostupno [10.prosinac 2009.]

¹²⁸ Marušić, LJ. i Škember, A. (2008) *Socijalni i gospodarski aspekti uvođenja obveznog mirovinskog osiguranja na temelju individualne kapitalizirane štednje*, Revija za socijalnu politiku, 15 (3), str.343.

¹²⁹ Fultz, I. (2002.) *Mirovinska reforma u srednjoj i istočnoj Evropi*, International labor office, str. 42- 44, <http://www.ilo.org/public/english/region/eurpro/> dostupno [10.lipanj 2009.]

4.2. MIROVINSKI PLANOVI

Kompleksnost rješavanja problematike mirovinskog osiguranja referira se na i planiranje budućih mirovinskih prihoda u kontekstu vođenja osobne brige pojedinca za život u mirovini.

Najznačajniji izvor budućih mirovinskih prihoda u našoj zemlji kao i u ostalim zemljama zapadnog svijeta su postojeći mirovinski planovi.

Mirovinski plan (aranžman ili shema) u suštini predstavlja pravno obvezujući ugovor čiji je osnovni objekt odlazak pojedinca u mirovinu. Ovisno o subjektu odgovornom za isplatu mirovinskih beneficija, preuzimanju i jamčenju određenih rizika, načinu financiranja mirovinskog plana kao i ovisno od toga ostvaruje li se članstvo individualno ili na bazi nekog oblika radnog odnosa, mirovinski planovi se mogu podijeliti na.

- javne i privatne
- planove definiranih beneficija i definiranog doprinosa
- fundirane i nefundirane
- poslovne i individualne¹³⁰

Prilikom objašnjavanja koncepta planiranja umirovljenja koji se odnosi na plan budućih mirovinskih prihoda, u prvom poglavlju rada su ukratko opisane glavne karakteristike mirovinskih planova. Referirajući se na terminologiju poglavlja o konceptu planiranja umirovljenja, u nastavku rada u svrhu komparacije s mirovinskim prihodima u Republici Hrvatskoj, će se također koristiti termin mirovinski plan kao uobičajen termin koji se koristio u poglavlju o planiranju umirovljenja.

Osnovni koncept mirovinskih planova, koji se nakon mirovinske reforme nazivaju stupovi, je poznat i predstavljen javnosti još 2001/2 g. u vrijeme provedbe mirovinske reforme. Shodno tome će se u nastavku rada samo ukratko referirati na pojedine karakteristike, a posebno one koje su značajne s aspekta osobnih financija.

Osim prava na mirovinske prihode iz tri mirovinska plana/stupa (slika 4.2.) u Republici Hrvatskoj se pravo na mirovinu i isplatu mirovina može ostvariti i putem posebnih Zakona.¹³¹

¹³⁰ Mihailović, Z. (2005) *Osnovni modeli mirovinskih sustava kroz prizmu taksonomije OECD-a*, Zagreb, Svet osiguranja 3/05, str. 45

¹³¹ Osim Zakona o mirovinskom osiguranju - ZOMO (NN br. 102/98., 127/00., 59/01., 109/01., 147/02., 117/03. ZOMO) funkcioniranje reformiranog mirovinskog osiguranja omogućeno je sukladno odredbama sljedećih zakona: Zakon o obveznim i dobrovoljnim mirovinskim fondovima (Narodne novine, broj 49/99.; 63/00.; 103/03.; 177/04. i 71/07. Zakon o mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati mirovina na temelju

Mirovine po posebnim zakonima bi se mogle svrstati u ostale mirovine i predstavljaju poseban mirovinski plan koji se referira na zakone spomenute u drugom poglavlju rada (v. 2.4.2.): Zakon o pravima iz mirovinskog osiguranja djelatnih vojnih osoba, policijskih službenika i ovlaštenih službenih osoba (N.N. br.128/99) i Zakonu o pravima hrvatskih branitelja iz domovinskog rata i članova njihovih obitelji (N.N. br.174/04).

Sličan mirovinski plan u poglavlju koje obrađuje planiranje umirovljenja se zove plan ostalih državnih mirovina. Takav plan predstavlja najznačajniji izvor mirovinskih prihoda posebne skupine korisnika i tretira se kao poseban mirovinski plan.

U Republici Hrvatskoj u strukturi ukupnog prosječnog broja korisnika mirovina u 2008.g., 93,58 % korisnika¹³² se odnosi na korisnike mirovina prema Zakonu o mirovinskom osiguranju (N.N. br.102/998) i stoga se istraživanje u radu odnosi na mirovinske planove (slika 4.2.) sukladno odredbama tog Zakona i ostalih zakona koji pokrivaju funkcioniranje mirovinskog osiguranja nakon provedene mirovinske reforme.

Slika 4.2. Mirovinski planovi u RH kao potencijalni izvor budućih mirovinskih prihoda

Izvor: *Zakonodavno reformirani mirovinski sustav u RH*

* čl.28.st.1. Zakona o doprinosima; Nar.nov., br. 84/08 i 152/08

individualne kapitalizirane štednje (Narodne novine, broj 106/99, 63/00, 107/07), Zakon o prikupljanju podataka po osiguranicima o doprinosima za obvezna mirovinska osiguranja (Narodne novine, broj 177/04), Zakon o doprinosima za obvezna osiguranja (Narodne novine, broj 147/02; 175/03 i 177/04)

¹³² www.mirovinsko.hr//publikacije/statistickie_informacije/2008/, dostupno [10.svibanj 2009.]

I stup – HZMO

Plan je obveznog mirovinskog osiguranja na temelju generacijske solidarnosti. Cjelokupnu funkciju provedbe mirovinskog osiguranja sustava generacije solidarnosti vrši javna ustanova Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje. HZMO je osnovan 1922. g. kao Središnji ured za osiguranje radnika. Za vođenje svih referentnih evidencijskih podataka i za podnošenje zahtjeva pri odlasku u mirovinu potrebne su prijave zavodu. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje je u sustavu državne riznice. Porezna uprava je od 2000-te g. preko jedinstvenog računa državne riznice preuzela naplatu doprinosa od svih obveznika plaćanja doprinosa mirovinskog osiguranja sustava generacijske solidarnosti.

Visina i izračun mirovina vrši se na osnovu mirovinskih formula temeljem tekućeg financiranja i unaprijed određenim mirovinskim davanjima/mirovinama (v. www.mirovinsko.hr). Svojstvo osiguranika utvrđuje Zavod na osnovi prijave osiguranja. Prijavu osiguranja podnosi osiguranik. Zavod je dužan osiguraniku, na njegov zahtjev, izdati potvrdu o podacima unesenim u matičnu evidenciju. Pravo na mirovinsko osiguranje utvrđuje se priznanjem svojstva osiguranika, a prava iz mirovinskog osiguranja se ostvaruju na temelju mirovinskog staža.

Iako se podjela mirovinskih planova, na planove definiranih doprinosa i planove definiranih davanja, opisane u drugom poglavlju rada, odnosi na planove privatnog mirovinskog osiguranja, sustav javnog mirovinskog osiguranja može se svrstati u sustav koji funkcioniра po načelu definiranih davanja. HZMO je osnovao Hrvatsko mirovinsko investicijsko društvo (HMID) d.o.o., društvo za upravljanje portfeljem investicijskih fondova koje zavod ima u svom vlasništvu. HMID upravlja zatvorenim investicijskim fondom (Kapitalni fond). Neto imovina fonda je od osnivanja 1999. do kraja 2009. godine porasla za 201,1%, a ostvareni prosječni godišnji prinos od početka rada je 10,1%.¹³³

„Mirovine iz prvog stupa određuju se prema načelu definiranih davanja, prema kojemu visina mirovine ne ovisi izravno o visini uplaćenih doprinosa, već se računa primjenom zakonom propisane formule. U 1. stupu izražena je međuvisnost dužine staža, visine plaća i visine mirovine, te solidarnost i socijalna preraspodjela u korist osiguranika s nižim mirovinama putem najniže i najviše mirovine, kao i solidarnost prema osiguranicima koji zbog invalidnosti i smrti nisu odradili cijeli radni vijek.“¹³⁴

U Republici Hrvatskoj 2008. godine porezima se financiralo 38,1% ukupnih izdataka za mirovine javnog mirovinskog osiguranja (v. tabela br. 4.2.).

¹³³ v. <http://www.mirovinsko.hr>, dostupno [15. ožujak 2010.]

¹³⁴ Marušić, LJ. i Škember, A. (2008) *Socijalni i gospodarski aspekti uvođenja obveznog mirovinskog osiguranja na temelju individualne kapitalizirane štednje*, Revija za socijalnu politiku, 15 (3), str. 345.

Vrste mirovina I stupa su: starosna ili prijevremena, obiteljska i invalidska. Sustavi javnog mirovinskog osiguranja popularno se nazivaju „pay as you go“ sustavi ili skraćeno PAYG. Javni (državni) mirovinski sustavi uglavnom su na PAYG principu, nefundirani i odnose se na sustave socijalnog osiguranja. Njihova osnovna uloga je osiguranje minimalnog ili dovoljnog mirovinskog davanja za populaciju u cjelini. Ipak mnoge države se u posljednje vrijeme odlučuju za parcijalno ili potpuno fundirane sheme javnog mirovinskog osiguranja.¹³⁵

II stup – OMF

Plan je obveznog mirovinskog osiguranja individualne kapitalizirane mirovinske štednje u Obveznim mirovinskim fondovima (OMF) kojima upravljaju Društva za upravljanje OMF.

Informatičko tehnološku i administrativnu podršku sustavu obavlja Registar osiguranika (REGOS) koristeći usluge Financijske agencije (Fina). Troškove informatičko tehnološke podrške i centralizirane administracije prikupljanja doprinosa sustava obvezne individualne kapitalizirane štednje snosi Republika Hrvatska.

„Mirovine iz drugog i trećeg stupa određuju se prema načelu definiranih doprinosa, prema kojem je definirano koliko doprinosa se uplaćuje, ali nije definirana visina budeće mirovine.“¹³⁶

Obvezni doprinosi iznose 5% bruto plaće uplaćuju se na osobne račune u izabranom fondu. Osiguranici imaju pravo odabira i promjene fonda. Svaki mirovinski fond je u vlasništvu članova čija se pojedinačna vlasnička prava određuju prema iznosu sredstava na njihovom osobnom računu. Prema članku 50. Zakona o obveznim i dobrovoljnim mirovinskim fondovima (NN br. 49/99.; 63/00.; 103/03.; 177/04. i 71/07) iznos koji je na računu člana obveznog fonda jest osobna imovina te osobe.

Na šalterima REGOS-a i u poslovnicama Fine osiguranik može zatražiti različita izvješća vezana uz obvezno mirovinsko osiguranje što uključuje i potvrdu o vlasništvu udjela. Vlasništvo udjela u mirovinskom fondu se iskazuje u obračunskim jedinicama. Vlasnici mirovinskih sredstava u obveznim mirovinskim fondovima (OMF) su osiguranici koji imaju račune u izabranom OMF. Vrijednost obračunske jedinice ovisi o prinosima od ulaganja imovine mirovinskih fondova. Prema podacima Hrvatske agencije za nadzor financijskih usluga (HANFA)¹³⁷, prinosi u 2008. g. bili su negativni u rasponu (minus 9,06 % AZ do minus 17,85 % PBZ CO). Zajamčeni prinos za 2008. g. je (-6, 5%). Odluku o visini zajamčenog prinosa donijela je Hrvatska agencija za nadzor

¹³⁵ Mihailović, Z. (2005) *Osnovni modeli mirovinskih sustava kroz prizmu taksonomije OECD-a*, Zagreb, Svet osiguranja 3/05, str. 41.

¹³⁶ Marušić, LJ Škember, A. (2008) *Socijalni i gospodarski aspekti uvođenja obveznog mirovinskog osiguranja na temelju individualne kapitalizirane štednje*, Revija za socijalnu politiku, 15 (3), str.346.

¹³⁷ Do 31.12.2005. Agencija za nadzor mirovinskih fondova i osiguranja (Hagena)

financijskih usluga temeljem važećeg Pravilnika o načinu i roku izračuna zajamčenog prinosa obveznog mirovinskog fonda (NN 01/2008) usvojenog na sjednici Uprave agencije 20.12.2007. godine. Sukladno Pravilniku¹³⁸, a po Odluci o zajamčenom prinosu,¹³⁹ donesenoj od strane Hrvatske agencije za nadzor financijskih usluga, niti jedno društvo za upravljanje obveznim mirovinskim fondovima za 2008. godinu nema obvezu uplate razlike do zajamčenog prinosa na osobne račune članovima OMF.¹⁴⁰

Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (HANFA) je državna regulatorna i nadzorna agencija odgovorna za funkcioniranje mirovinskog osiguranja individualne kapitalizirane štednje u skladu sa zakonima. Uplate u 2. stup mirovinskog osiguranja su za poslodavca neoporezive, a za osiguranika predstavljaju odgođene poreze sve do trenutka odlaska u mirovinu. Nakon umirovljenja i obračuna mjesecne mirovine iz 2. stupa, prema sadašnjoj zakonodavnoj regulativi mirovinskog sustava, isplata obračunatog iznosa mirovine se umanjuje za iznos poreza i prikeza sukladno odredbama Zakona o porezu na dohodak (NN br.174/04).

Vrste mirovina 2. stupa su: pojedinačna doživotna i zajednička doživotna¹⁴¹

Opcije ovih doživotnih mirovina mogu biti: prijevremena, starosne, obiteljska i invalidska, a postoji i opcija zajamčenog razdoblja (v.odjeljci 4.3.2 i 4.4.1.).

Obvezni mirovinski fondovi su: AZ OMF, PBZ Croatia osiguranje OMF, Erste Plavi OMF i Raiffeisen OMF.

III stup – DMF

Plan dobrovoljnog mirovinskog osiguranja u kojem se sredstva namijenjena mirovinskoj štednji uplaćuju u Dobrovoljne mirovinske fondove (DMF) kojima upravljaju Društva za upravljanje dobrovoljnim mirovinskim fondovima.

Interesantni su sa stanovišta osobnih financija i kreiranja osobnog financijskog portfelja namijenjenog mirovinskoj štednji. Pojedinac samostalno definira iznos iz neto plaće koji uplaćuje u dobrovoljni mirovinski fond. Mirovinska štednja u ovom stupu se može tretirati kao

¹³⁸ v. <http://www.ripe.hanfa.hr/regulativa/mirovinski-fondovi/>

¹³⁹ Odluka o zajamčenom prinosu obveznih mirovinskih fondova za 2008. godinu (NN 017/2009). Prema odluci Hanfe za 2008. referentni prinos je (-0,3918%), a zajamčeni prinos (- 6,3918)

http://hidra.srce.hr/arhiva/263/44262/narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_02_17_369.html

¹⁴⁰ Pravilnik (čl.5, stavak 1.i 2.) definira da ukoliko je prinos obveznog mirovinskog fonda, kroz razdoblje od prethodne tri kalendarske godine manji od zajamčenog, mirovinsko društvo plaća razliku mirovinskom fondu do zajamčenog prinosa iz jamstvenog pologa i sredstava mirovinskog društva. Zajamčeni prinos za prethodnu godinu (čl. 4.) računa se kao visina referentnog prinosa umanjena za **6 pp**, a referentni prinos (čl.2) je ponderirana aritmetička sredina stopa prosječnih godišnjih prinosa **svih** obveznih mirovinskih fondova za razdoblje **prethodne 3** kalendarske godine.

¹⁴¹ Definirani period je opcija dobrovoljnih mirovina, dok je zajamčeno razdoblje opcija doživotnih obveznih mirovina /anuiteta. (v. na www.rmod.hr)

štednja samostalno definiranih doprinosa. Kapitalizacija sredstava je osnova isplate i visine mirovinskih primanja. Karakteristike DMF-ova, a koje bio trebale ujedno biti i pogodnosti za korisnike, odnose se na sljedeće:

- osiguranici odlučuju o visini uplate
- državna poticajna sredstva 25% ili maksimalno 1.250 kn godišnje
- porezna olakšica do osnovice 12.000 kn godišnje
- početak korištenja s navršenih 50 godina života
- doprinosi se plaćaju iz neto plaće

Sve informacije vezano za prava iz dobrovoljnog mirovinskog osiguranja su dostupne na web stranicama društava za upravljanje dobrovoljnim mirovinskim fondovima, a čiji osnivači su iste banke i osiguravajuća društva, odnosno povezane osobe s osnivačima društava za upravljanje obveznim mirovinskim fondovima.

Prema podacima HANFE na dan 31.12.2008. g. imamo sljedeće Dobrovoljne mirovinske fondove:

Otvoreni DMF: AZ benefit, AZ profit, Croatia osiguranje, Erste Plavi Expert, Erste Plavi Protect, Raiffeisen DMF

Zatvoreni DMF: AZ Dalekovod, AZ HKZP, AZ VIP, AZ Zagreb, Croatia osiguranje, Cestarski, Ericsson Nikola Tesla, HEP grupa, Hrvatske autoceste, Hrvatski liječnički sindikat, Novinarski sindikat, Sindikat hrvatskih željezničara, Sindikat pomoraca Hrvatske, T-HT-mobile.

Ovaj način mirovinske štednje se može komparirati s mirovinskim planom IRA, opisanim u drugom poglavlju rada, obzirom na činjenicu da se doprinosi plaćaju iz neto plaće i činjenicu poreznih olakšica. Međutim, kod nas se radi samo o odgođenim porezima i to ukoliko se iskoristi porezna olakšica.¹⁴² Porezno priznata osnovica porezne olakšice iznosi ukupno 12.000 kn godišnje, a odnosi se na ukupno priznate porezne rashode, a ne samo na osnovu štednje u DMF. Dakle, štednja u DMF, s poreznog stajališta, je samo odgođeni (deferred) porez i to samo ukoliko se iskoristi porezna olakšica, a ne porezni odbitak (deduction) kao kod mirovinskog plana IRA (v. 2.4.4.). S druge strane, ne postoji razrada poreza u smislu stimuliranja štednje onih bliže mirovini i onih sa manjim primanjima. Razlika je, također, u načinu isplate odnosno korištenja ušteđenih sredstava u trenutku stjecanja prava na isplatu. Onaj tko dugoročno i dobrovoljno štedi

¹⁴² 12 000 kuna je ukupno porezno priznata osnovica na sve vrste porezno priznatih ulaganja (kamata iznad propisane na stambene kredite, životno osiguranje, renoviranje stana, dopunsko zdravstveno, dobrovoljno mirovinsko.....)

u dobrovoljnom mirovinskom fondu, nema mogućnosti osobnog izbora načina isplate prema svojim potrebama kao što je slučaj kod plana osobnog mirovinskog računa IRA. Sredstva koja su uplaćivana na račun u dobrovoljni mirovinski fond s ciljem dugoročne mirovinske štednje jedino se mogu doznačiti u mirovinsko osiguravajuće društvo koje kreira i nudi isplatu putem dobrovoljnih mirovinskih programa.

4.2.1. Imovina mirovinskih planova kapitalizirane štednje

Za razliku od načela generacijske solidarnosti ovdje se pak radi o načelu definiranih doprinosa što znači da iznos budućeg mirovinskog prihoda ovisi o kapitaliziranom iznosu individualne štednje na osobnom računu temeljem iznosa uplaćenih doprinosa.¹⁴³

Tabela 4. 3. Neto imovina obveznih i dobrovoljnih mirovinskih fondova

(000.000)	2002.g.	2003.g.	2004.g.	2005.g.	2006.g.	2007.g.	2008.g.
Obvezni mirovinski fondovi	2.037	4.667	7.913	11.714	15.919	21.202	22.591
Dobrovoljni mirovinski fondovi	3	30	97	214	458	812	948

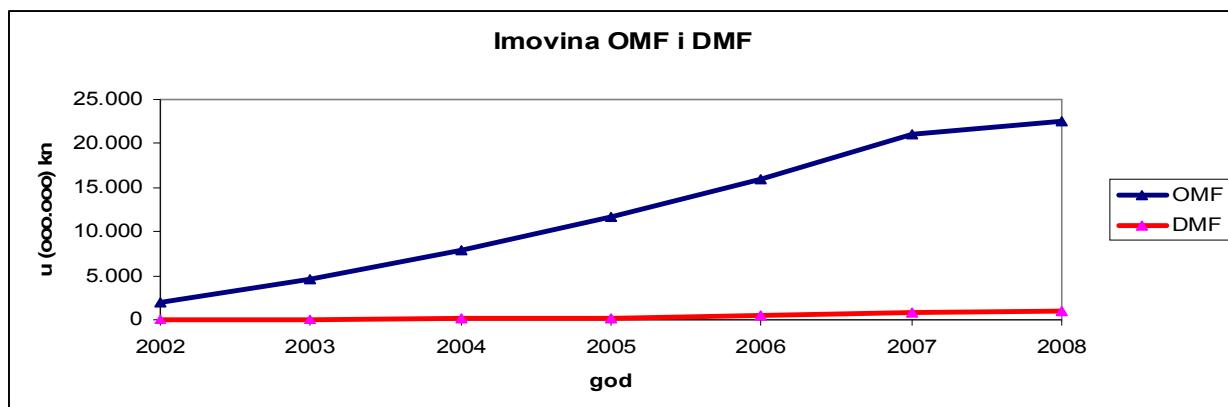
Izvor: HANFA, Godišnja izvješća

Tabela 4.3. pokazuje da unatoč povećanju broja osiguranika 2. stupa u 2008.godini u odnosu na 2007. godinu za 80.036 (v. tabela 4.1.), te analogno i povećanju uplata doprinosa u OMF, u 2008. godini je došlo do značajnog usporavanja trenda rasta imovine date na upravljanje društvima za upravljanje OMF.¹⁴⁴

Što se tiče neto imovine dobrovoljnih mirovinskih fondova ona je na kraju 2008.g. iznosila 948 milijuna kuna (4% od ukupne neto imovine OMF) što potvrđuje činjenicu nedovoljne razvijenosti sustava dobrovoljne mirovinske štednje (v.slika 4.3.).

¹⁴³ Usporedba 2007. i 2008. godine pokazuje činjenicu da je imovina neznatno porasla u odnosu na rast prethodnih godina, unatoč mjesecnim stalnim obveznim prilivima, što se smatra posljedicom finansijske krize i gubitaka na tržištu kapitala. Krajem 2007. g. CROBEX je iznosio oko 5.200 bodova, a recentne vrijednosti iznose oko 2.000 bodova. OMF s redovnim prilivima novčanih sredstava od obveznih doprinosa s kojima upravljaju su postali bitni kreatori ponude i potražnje na tržištu kapitala.

¹⁴⁴ Izvor podataka: HANFA; <http://www.hanfa.hr/izvješća/mjesečna/godišnja> [10. lipanj 2009.]

Slika 4.3. Dinamika rasta neto imovine OMF i DMF

Izvor: Tabela 4.3.

U tabeli 4.4. navedeni su ukupni iznosi uplata obveznih doprinosa na račune OMF-ova, temeljenih na uplati od 5% bruto plaće zaposlenika, koje je poslodavac obavezan uplaćivati na osobne račune kapitalizirane mirovinske štednje.

Tabela 4.4. Uplate obveznih doprinosa u OMF¹⁴⁵

Uplate obveznih doprinosa II stupa u OMF							
godina	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
(000.000)	1.913	2.460	2.742	3.110	3.478	3.995	4.513
2002-2008							22.210

Izvor: HANFA, Godišnja izvješća - temeljem podataka Regosa

Ukupna neto imovina¹⁴⁶ u obveznim mirovinskim fondovima na kraju 2008. g. je bila za samo 1,7% veća od ukupnog iznosa uplata obveznih doprinosa II stupa u OMF, (v. tabela 4.3. i 4.4.). Dakle, sedmogodišnjim periodom kapitalizacije, od 2002. do kraja 2008.godine, ukupna neto imovina na osobnim mirovinskim računima u odnosu na ukupno uplaćene doprinose 2. stupa porasla je za samo 1,7 %. Ako se pak ne promatra 2008. godina kao godina finansijske krize, onda je ukupna neto imovina u šestogodišnjem razdoblju od 2002. do kraja 2007.godine porasla za 19,8% u odnosu na ukupno uplaćene doprinose u istom razdoblju (v. tabela 4.3. i 4.4.).

¹⁴⁵ Izvor podataka: HANFA; <http://www.hanfa.hr/izvješća/mjesečna/godišnja> [10.06.2009.]

(na istim web stranicama se nalaze podaci o prinosima po pojedinom fondovima i po godinama. U 2008. AZ (-9,06%), Raiffeisen (-13,04%), Erste (-14,43%), PBZ CO (-17,85%), s napomenom da su fondovi sve do 2008 ostvarivali pozitivne prineose u intervalu od 3,98 % do 9,5%. Iz uplaćenih ukupnih obveznih doprinosa u OMF se financiraju i svi troškovi za pokriće naknada Društava za upravljanje OMF-om.

¹⁴⁶ Neto imovina OMF I DMF je imovina na osobnim računima uvećana za prineose i umanjena za naknade za pokriće troškova društava za upravljanje mirovinskim fondovima

Samo u 2008. godini, na osobne račune u OMF se uplatilo 4,5 mlrd kn obveznih doprinosa (v.tabela 4.4.), a ukupna imovina OMF u 2008.g. u odnosu na 2007.g. je povećana za samo 1,4 mlrd kn (v.tabela 4.3.). Razlika od 3,1 mlrd kn na osobnim računima obvezne individualne mirovinske kapitalizirane štednje u 2008. se „istopila“ u samo jednoj godini. (Detaljnije istraživanje imovine, prinosa i naknada OMF nije tema ovog rada, ali se preporučuje pogledati i rad znanstvenika Ekonomskog instituta u Zagrebu).¹⁴⁷

Dodatna istraživanja utjecaja finansijske krize na kretanja prinosa MIREX u korelaciji sa burzovnim indeksom CROBEX, također nisu tema ovog rada. Ipak podaci nameću zaključak za potrebom veće odgovornosti upravljanja imovinom u OMF, odgovornost i potrebu za jačom regulativom i nadzorom nad ovim segmentom finansijskog tržišta, a posebno nadzorom nad ulaganjima¹⁴⁸ i aktivnu strategiju upravljanja portfeljem fonda s kojim se izlazi na tržiste kapitala.

„Aktivna strategija upravljanja portfolijom vrijednosnih papira nastoji pobijediti tržište kapitala. U tu se svrhu nastoje izgraditi postupci analize vrijednosna papira i strategije trgovanja i izbora trenutka trgovanja koje će rezultirati superiornijim prinosom na investicijski portfolio u odnosu na prinos na ukupno tržište odnosno na onaj segment na koji se odnosi investicijski portfolio. To znači da će se kupovati podcijenjene investicije, a prodavati precijenjene u onom trenutku kada je kretanje doseglo ekstremne vrijednosti cijena analiziranih vrijednosnih papira“¹⁴⁹

Radna skupina koja je 2002. godine priredila Strategiju razvitka Republike Hrvatske „Hrvatska u 21.stoljeću“ (NN 97-1230/2003), a dokument usvojila Vlada, predviđa da bi imovina OMF do 2020 ubrzano rasla, a nakon toga bi stopa rasta bila niža zbog odliva doznaka u mirovinska osiguravajuća društva (MOD). Prema Strategiji, u dijelu koji se odnosi na strategiju razvitka mirovinskog sustava, imovina mirovinskih osiguravajućih društava bi ubrzano rasla nakon 2020 i oko 2035. g. bi se mogla izjednačiti s imovinom OMF i zajedno s njom dostići 45% BDP-a. Shodno procjeni rasta imovine privatnog mirovinskog sustava rast će potreba za jačanjem nadzora nad provođenjem zakonodavne regulative vezane uz strukturu ulaganja i općenito

¹⁴⁷ Grubišić, M. i Nušinović, M. (2006) *Fee Redistribution and Cost Rationalisation in the Second Pillar of the Croatian Pension System*, EIZG. Dostupno na: <http://crosbi.znanstvenici.hr/prikazi> [05.svibanj 2009.]

¹⁴⁸ Čl.31. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o obveznim i dobrovoljnim mirovinskim fondovima, NN br.71/07 propisuje količinu i vrstu domaćih i inozemnih VP u koje obvezni mirovinski fondovi smiju ulagati. Do 20% imovine fonda može se ulagati na inozemna tržišta jedino u zemlje izdavatelje koje su članice EU ili OECD. Nakon ulaska u EU neće biti ograničenja.

¹⁴⁹ Orsag, S.(2003) *Vrijednosni papiri*, Sarajevo, Revicon, str. 20.

naglasak na jakoj nadzornoj funkciji i kontroli te velikoj odgovornosti upravljanja ulaganjem imovine mirovinskih fondova.

4.3. VREMENSKA VRIJEDNOST NOVCA I MIROVINSKO OSIGURANJE

„Vremenska vrijednost novca (time value of money) bazični je model financija. Zasnivajući se na tehnički složnog kamatnog računa, vremenska vrijednost novca postala je najčešće korištena tehnika financija pa se naziva i matematikom kamata, a odgovara na pitanje koliko novac vrijedi kroz vrijeme.“¹⁵⁰ Koncept vremenske vrijednosti novca neophodan je u finansijskim alatima¹⁵¹ prilikom izračuna individualne kapitalizirane štednje, kako za mirovinski plan obvezne (II stup) tako i za plan dobrovoljne (III stup) štednje te za izračun iznosa anuiteta prilikom distribucije mirovinskih beneficija.

Za ilustraciju koncepta vremenske vrijednosti novca poslužit će primjer izračuna mirovine za muškarca i ženu koji su morali po zakonu prihvati II stup s 40 godina života. Primjer primjene koncepta vremenske vrijednosti novca je podijeljen u dvije faze:

1. kapitalizacija
2. distribucija

Primjer: Muškarac i žena koji su prihvatali 2. stup u trenutku kad su imali 40 g.. Planiraju biti zaposleni do mirovine uz stalnu bruto plaću 20.000 kuna mjesečno. U radnom odnosu su oboje do navršenih 65 g. života. Uz scenarij očekivanog prinosa na osobnom računu od 4 % slijedi:

a) Prva faza kapitalizacija u OMF:

Bruto plaća = 20.000 kn

Mjesečna izdvajanja 5% u OMF = 1.000 kn

$$k \quad - \text{očekivani prinos} = 4\% (0,003333), 4/12/100$$

$$T \quad - \text{period kapitalizacije} = 25 \text{ g. (300 mjeseci)}$$

$$A_T \quad = \text{mjesečne uplate u OMF}$$

$$\sum A_T = \text{buduća vrijednost kapitalizirane štednje}$$

¹⁵⁰ Orsag, S.(2003) *Vrijednosni papiri*, Sarajevo, Revicon, str. 111.

¹⁵¹ Orsag,S. i Dedi, L.(2004) *Upravljanje financijama, Formule i tablice za ispit*, Zagreb, dostupno na: www.efzg.hr [01.09.2009.]

Muškarac i žena: *Izračun kapitalizacije u OMF*¹⁵²

$$\sum A_T = A_T \frac{(1+k)^T - 1}{k}$$

$$\sum A_T = 1000 \frac{(1+0.00333)^{300} - 1}{0.00333} = 514.130$$

$$\sum A_T = \textcolor{blue}{514.130}$$

Nakon što su oboje sa 65 godina starosti stekli uvjete za mirovinu prebacuju jednokratno kapitalizirana sredstava u iznosu od 514.130 kn iz OMF u MOD.¹⁵³

Druga faza je izračun doživotnog anuiteta uz uvjete: diskontnu stopu od 3 %, te procijenjeni очekivani životni vijek od 90 godina za žene i 85 godina za muškarce.

b) Druga faza distribucija mirovina (anuiteta)

- k - diskontni faktor = 3% (0,0025), 3/12/100
- T_m - period isplate mirovine (anuiteta) za muškarca = 20 g (240 mjeseci)
- $T_{\bar{z}}$ - period isplate mirovine (anuiteta) za žene = 25g (300 mjeseci)
- $\sum A_T$ = kapitalizirani iznos štednje u OMF
- A_o - iznos jednokratne uplate u MOD
- A_t . iznos mjesečnog anuiteta

b1) Muškarac: *pojedinačna mjesečna doživotna mirovina*

$$A_t = \sum A_0 \frac{(1+k)^{T_m} k}{(1+k)^{T_m} - 1}$$

$$A_t = 514.130 \frac{(1+0.0025)^{240} 0.0025}{(1+0.0025)^{240} - 1}$$

$$A_t = \textcolor{blue}{2.852}$$

Izračun putem formule anuiteta - Muškarac - 2.852 kn

¹⁵² U hipotetsku kalkulaciju nisu uključeni troškovi naknada

¹⁵³ Oboje, muškarac i žena u ovom izračunu idu u mirovinu s navršenih 65. g. odnosno s jednakim periodom kapitalizacije svojih mirovinskih doprinosa u 2. stupu

b2) Žena: pojedinačna mjesečna doživotna mirovina

$$A_t = \sum A_0 \frac{(1 + k)^{Tz} k}{(1 + k)^{Tz} - 1}$$

$$A_t = 514.130 \frac{(1 + 0.0025)^{300} 0.0025}{(1 + 0.0025)^{300} - 1}$$

$$A_t = 2.438$$

Izračun putem formule anuiteta - Žena - **2.438 kn**

Koristeći tehniku matematike kamata odnosno modele vremenske vrijednosti novca dobili smo iznose pojedinačne mjesečne doživotne mirovine za zaposlenika koji ulaže 25 godina mjesečno 5% bruto plaće koja iznosi 20.000 kn.

Obzirom na činjenicu da žene žive duže u formulu anuiteta je ukalkuliran 5 godina duži očekivani životni vijek za žene.

Ukoliko se isti parametri jednokratne uplate i godina života (odnosno godine umirovljenja) unesu putem on line kalkulatora Raiffeisen mirovinskog osiguravajućeg društva d.o.o., dostupnog na web stranicama društva, dobije se iznos od **2.068,66** kuna pojedinačne doživotne starosne mirovine što je za 27,5% manje od dobivenog iznosa putem formule anuiteta za muškarce, odnosno 15,2 % za žene.¹⁵⁴

Izračun putem on line kalkulatora MOD - **2.068,66** (isto za oba spola)

U formuli izračuna anuiteta koja je eksponirana putem on line kalkulatora Raiffesen mirovinskog osiguravajućeg društva, od jednokratne uplate oduzima se značajan iznos od 10 %¹⁵⁵ koji predstavlja naknadu za pokriće troškova koju zaračunava društvo što daje logično objašnjenje manjeg iznosa, čak i od anuiteta za žene na bazi očekivanog životnog vijeka od 90 g. i diskontne stope od 3%.

¹⁵⁴ www.rmod.hr, dostupno [05.srpnja 2009.] Na web stranicama RMOD nalaze se on - line kalkulatori za izračun mirovina ali ne nude opciju spola. U Republici Hrvatskoj još uvijek nisu izrađene važeće mortalitete tablice. Tablice mortaliteta su potrebne da bi se dobio sintetički pokazatelj za očekivano trajanje života posebno za muškarce i žene. Više informacija o tome može ponuditi Hrvatsko aktuarsko društvo (HAD).

¹⁵⁵ Čl.22 Zakona o izmjenama i dopunama zakona o mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati mirovina na temelju individualne kapitalizirane štednje, NN/107/07 od 10.10.2007.g.

„Diskontiranje odnosno ukamaćivanje obavlja se primjenom diskontne stope odnosno kamatne stope, koja predstavlja mjeru vremenske vrijednosti novca. Kako se češće u izračunu koristi diskontna tehnika, češće se za mjeru vremenske vrijednosti koristi diskontna od kamatne stope. Diskontna stopa treba odraziti oportunitetni trošak ulaganja novca investitora.“¹⁵⁶

Na primjerima formule anuiteta vidjeli smo da se osim diskontne stope pojavljuje i parametar perioda isplate. U slučaju doživotnog anuiteta period isplate je povezan s očekivanim životnim vijekom. Ispravnost korištenja očekivanog životnog vijeka nameće potrebu korištenja pokazatelja iz tablica smrtnosti. „Tablice smrtnosti (eng. mortality table, life table, njem. Sterbetafel) sadrže teorijski broj živih ljudi određene starosti, teorijski broj umrlih u određenoj starosti, vjerojatnost smrti i vjerojatnost doživljena za sve godine starosti stanovništva.“¹⁵⁷

4.3.1. Parametri izračuna i visina mirovine

Na sljedećim primjerima pokazat ćemo kako se može promjenom parametara u formuli anuiteta utjecati na rezultat odnosno visinu starosne¹⁵⁸ pojedinačne doživotne mirovine iz II stupa, a nakon 25 godina mirovinskog staža, odnosno perioda kapitalizacije. Osnovni scenarij za sljedeće izračune je prethodno projicirani izračun anuiteta b2) za žene (v. 4.3.)

a) *Smanjenje Ao – iznosa jednokratne uplate za 10%*

Ukoliko umanjimo *Ao* - iznos jednokratne uplate za 10% dobijemo iznos približan iznosu dobivenog putem on line kalkulatora društva (v. 4.3.):

- *Ao* - jednokratnom uplata u MOD umanjena za 10 % naknade za troškove upravljanja

$$514.130 - (514.130 * 0,1) = 462.717$$
- *Tž* - period isplate mirovine (anuiteta) za žene = 25g. (300 mjeseci)
- *k* - diskontni faktor = 3% (0,0025), 3/12/100

¹⁵⁶ Orsag, S.(2003) *Vrijednosni papiri*, Sarajevo: Revicon, str. 112 – 113.

¹⁵⁷ Andrijašević, S.i Račić-Žlibar, T. (1999) *Rječnik osiguranja*, Zagreb, Masmedia, str. 418.

¹⁵⁸ Pravo na starosnu mirovinu stječe osiguranik kada navrši 65 godina (muškarac) odnosno 60 (žena) godina života i najmanje 15 godina mirovinskog staža (čl. 30. ZOMO). Pravo na prijevremenu starosnu mirovinu stječe osiguranik kada navrši 60 godina života i 35 godina mirovinskog staža (muškarac), odnosno (žena) 55 godina života i 30 godina mirovinskog staža (čl. 31. ZOMO). [/www.mirovinsko.hr/](http://www.mirovinsko.hr/) dostupno [05.svibanj 2009.]

$$A_t = \sum A_0 \frac{(1+k)^{Tz} k}{(1+k)^{Tz} - 1}$$

$$A_t = \sum 462.717 \frac{(1+0.0025)^{300} 0.0025}{(1+0.0025)^{300} - 1}$$

$$A_t = 2.194$$

U ovom primjeru nije se mijenjala diskonta stopa niti period isplate nego samo jednokratna uplata A_0 odnosno sadašnja novčana jedinica budućih jednakih periodičnih novčanih iznosa koji predstavljaju anuitete. Obzirom da povećanje diskontnog faktora povećava iznos mirovine, a povećanje perioda isplate smanjuje iznos mirovine i obrnuto, može se prepostaviti da je za očekivani iznos mirovine od **2.068,83** dobiven on line kalkulatorom društva, koji je za 125 kn manji ($2.194 - 2.069$), bilo dodatno potrebno povećati period isplate ili smanjiti diskontnu stopu.

Na rezultat kalkulacije odnosno na buduće vrijednosti jednakih novčanih periodičnih iznosa može se utjecati i neznatnim izmjenama diskontne stope „ k “ što ćemo prikazati na primjerima.

b) *Povećanje parametra „ k “*

Ukoliko se diskontni faktor k poveća za samo 1 pp može se značajno utjecati na rezultat u alatima koji koriste tehniku vremenske vrijednosti novca.

Ukoliko sve parametre osnovnog scenarija (scenarij pod b za žene) ostavimo iste i samo povećamo k sa **3% na 4%**, možemo povećati iznos mirovine za 11,3%.

- A_0 - jednokratnom uplata u MOD umanjena za 10 % naknade za troškove upravljanja
 $514.130 - (514.130 * 0,1) = 462.717$
- k - diskontni faktor = 4% (0,00333), 4%/12/100
- T - period isplate mirovine (anuiteta) 25 g. (300 mjeseci)

$$A_t = \sum A_0 \frac{(1+k)^T k}{(1+k)^T - 1}$$

$$A_t = \sum 462.717 \frac{(1+0.00333)^{300} 0.00333}{(1+0.00333)^{300} - 1}$$

$$A_t = 2.713$$

c) Smanjenje parametra „k“

Ukoliko se diskontni faktor k smanji za samo 1 pp može se značajno utjecati na rezultat u alatima koji koriste tehniku vremenske vrijednosti novca.

Ukoliko sve parametre osnovnog scenarija (scenarij pod b za žene) ostavimo iste i samo smanjimo k sa 3% na 2%, možemo smanjiti iznos mirovine za 10,6 %.

- A_0 - jednokratnom uplata u MOD umanjena za 10 % naknade za troškove upravljanja

$$514.130 - (514.130 * 0,1) = 462.717$$

- k - diskontni faktor = 2% (0,001666), 2/12/100

- T - period isplate mirovine (anuiteta) 25 g. (300 mjeseci)

$$A_t = \sum A_0 \frac{(1+k)^T k}{(1+k)^T - 1}$$

$$A_t = \sum 462.717 \frac{(1+0.00166)^{300} 0.00333}{(1+0.00166)^{300} - 1}$$

$$A_t = 2.179$$

Na rezultat kalkulacije odnosno na buduće vrijednosti jednakih novčanih periodični iznosa može se utjecati i izmjenama perioda isplate „ T “ što ćemo prikazati na sljedećim primjerima.

d) Smanjenje parametra „ T “

Ukoliko period isplate mirovine „ T “ smanjimo za 5 godina odnosno smanjimo očekivani životni vijek sa 90 g. na 85 g. može se značajno utjecati na rezultat u alatima koji koriste tehniku vremenske vrijednosti novca.

Ukoliko sve parametre osnovnog scenarija (scenarij pod b za žene) ostavimo iste i samo smanjimo „ T “ sa 25 na 20, možemo povećati iznos mirovine za 16,9%.

- A_0 - jednokratnom uplata u MOD umanjenom za 10 % naknade za troškove upravljanja

$$514.130 - (514.130 * 0,1) = 462.717$$

- k - diskontni faktor = 3% (0,0025), 3/12/100

- T - period isplate mirovine (anuiteta) 20g. (240mjeseci)

$$A_t = \sum A_0 \frac{(1+k)^T k}{(1+k)^T - 1}$$

$$A_t = \sum 462.717 \frac{(1+0.0025)^{240} 0.001666}{(1+0.0025)^{240} - 1}$$

$$A_t = 2.851$$

e) *Povećanje parametra „ T “*

Ukoliko period isplate mirovine „ T “ povećamo za 5 godina odnosno povećamo očekivani životni vijek sa 90 g. na 95 g. može se značajno utjecati na rezultat u alatima koji koriste tehniku vremenske vrijednosti novca.

Ukoliko sve parametre osnovnog scenarija (scenarij pod b za žene) ostavimo iste i samo povećamo „ T “ sa 25 na 30 možemo smanjiti iznos mirovine za 11,1%.

- A_0 - jednokratnom uplata u MOD umanjenom za 10 % naknade za troškove upravljanja

$$514.130 - (514.130 * 0,1) = 462.717$$

- k - diskontni faktor = 3% (0,0025), 3/12/100

- T - period isplate mirovine (anuiteta) 30g. (240mjeseci)

$$A_t = \sum A_0 \frac{(1+k)^T k}{(1+k)^T - 1}$$

$$A_t = \sum 462.717 \frac{(1+0.0025)^{360} 0.001666}{(1+0.0025)^{360} - 1}$$

$$A_t = 2.168$$

Ukoliko u izračunu anuiteta smanjimo parametar očekivanog životnog vijeka na 80 godina i primijenimo diskontnu stopu od 6% dobijemo skoro dvostruko veći iznos pojedinačne doživotne mirovine od iznosa koji nudi on line kalkulator što se može pokazati u sljedećoj matematičkoj formuli.

f) *Smanjenje parametra „T“ i povećanje parametra „k“*

- A_0 - jednokratnom uplata u MOD umanjenom za 10 % naknade za troškove upravljanja
 $514.130 - (514.130 * 0,1) = 462.717$
- k - diskontni faktor = 6% (0,005), 3/12/100
- T - period isplate mirovine (anuiteta) 15g. (180 mjeseci)

$$A_t = \sum A_0 \frac{(1 + k)^T k}{(1 + k)^T - 1}$$

$$A_t = \sum 462.717 \frac{(1 + 0.005)^{180} 0.005}{(1 + 0.005)^{180} - 1}$$

$$A_t = 3.904$$

U prethodnim primjerima smo pokazali da kalkulacija putem ukamačivanja, koje se obavlja primjenom diskontne stope, odnosno kamatne stope koja predstavlja mjeru vremenske vrijednosti novca, može značajno izmijeniti konačni rezultat i s manjim izmjenama diskontnog faktora. Također smo pokazali da promjena očekivanog životnog vijeka na isti način, ali sa suprotnim predznakom, u kalkulacijama izračuna anuiteta može generirati značajno izmijenjen rezultat.¹⁵⁹

¹⁵⁹ Izračuni anuiteta, sukladno čl. 63 Zakona o mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati mirovina na temelju individualne kapitalizirane štednje (NN br. 106/99) povezani su sa izračunima tehničkih pričuva (sadašnja vrijednost budućih anuiteta) u mirovinskim osiguravajućim društvima. Sredstva tehničkih pričuva nastala su od uplate doznaka i koriste se za pokrivanje tekućih i budućih obveza prema ugovorima o mirovini, a povećavaju se prinosom od ulaganja tih sredstava)

4.3.2. Nasljeđivanje mirovina obveznog II stupa

Sredstva na računu fonda individualne kapitalizirane štednje do trenutka umirovljenja, odnosno sklapanja ugovora o mirovini iz 2. stupa, su nasljedna. „Ako se nakon smrti člana fonda ne ostvari obiteljska mirovina, kapitalizirani doprinosi iz 2. stupa mogu se naslijediti, što je u skladu sa zakonskim određenjem da su sredstva na osobnom računu u vlasništvu člana fonda, dok u 1. stupu nema te mogućnosti.“¹⁶⁰

Međutim, nakon umirovljenja i potpisivanja ugovora o pojedinačnoj mirovini iz 2. stupa prestaju prava nasljeđivanja, osim po kriterijima nasljeđivanja prema iznimnim slučajevima ugovaranja zajamčenog razdoblja, što pak poništava zakonsko određenje osobnog vlasništva nad sredstvima. Obvezne pojedinačne doživotne mirovine, koje se ugovaraju putem mirovinskih osiguravajućih društava, nasljeđuju se po istim kriterijima kao i mirovine iz sustava generacijske solidarnosti odnosno odredbama Zakona o mirovinskom osiguranju. Jedina mogućnost da se mirovina ostavi u nasljedstvo odabranom imenovanom korisniku je ugovaranje zajamčenog razdoblja koji može biti od 5 do 20 godina.

Ukoliko se ugovori zajamčeno razdoblje od 10 godina, onda ugovorom osiguranik prihvata manju doživotnu mirovinu od mirovine koja nema opciju zajamčenog razdoblja. U tom slučaju osoba koja je ugovorila mirovinu ima pravo na doživotnu mirovinu, ali ako umre nakon 8 godina od trenutka umirovljenja, tada bi imenovani korisnik primao mirovinu još samo naredne dvije godine. U slučaju smrti umirovljenika nakon 10 godina, imenovani korisnik gubi prava zbog isteka desetogodišnjeg zajamčenog razdoblja. Ugovaranje zajamčenog razdoblja kod pojedinačne doživotne mirovine nije motivirajuće za pojedinačni interes individualnog osiguranika obzirom da nudi manju mirovinu od opcije bez zajamčenog razdoblja.¹⁶¹

Ako pak korisnik pojedinačne doživotne mirovine ugovorene bez zajamčenog razdoblja umre nakon tri godine, a nema zakonskog nasljednika sukladno odredbama Zakona o mirovinskom osiguranju, cijelokupni preostali iznos neisplaćene mirovine pribraja se tehničkim pričuvama društva koje čine osnovni dio pasive bilance, odnosno izvora mirovinskih osiguravajućih društava.

„Ako aktuar osiguravajućeg društva potvrdi u godišnjem finansijskom izvješću da vrijednost sredstava tehničkih pričuva u obveznom mirovinskom osiguranju prelazi 110% vrijednosti svih

¹⁶⁰ Marušić, L.J. i Škember, A. (2008) *Socijalni i gospodarski aspekti uvođenja obveznog mirovinskog osiguranja na temelju individualne kapitalizirane štednje*, Revija za socijalnu politiku, 15 (3), str.354.

¹⁶¹ Izračuni mirovina u ovom radu se odnose na pojedinačne doživotne mirovine bez zajamčenog razdoblja

tekućih i budućih obveza prema ugovorima o mirovinama tada se jedna četvrtina viška raspodjeljuje u interventne pričuve, a ostatak služi za raspodjelu budućim korisnicima mirovina.“¹⁶²

Zakonsko rješenje isplate mirovina 2. stupa upućuje na uzajamnost i solidarnost koja je immanentna sustavu generacijske solidarnosti, a ne sustavima koji se temelje na individualnoj kapitaliziranoj štednji. Mirovinski prihodi modela definiranih doprinosa izravno ovise o uplaćenim doprinosima i ostvarenim prinosima od ulaganja mirovinskih sredstava individualne kapitalizirane štednje i nemaju elemente uzajamne preraspodjele. Sadašnja zakonodavna regulativa u Republici Hrvatskoj ne ostavlja mogućnosti izbora drugih načina distribucije individualne kapitalizirane štednje nego ugovaranje doživotnih mirovina odnosno anuiteta.¹⁶³

Jedna od najvažnijih karakteristika doživotnog anuiteta je da se ne nasljeđuje (v. 2.7.2), što možemo povezati s definicijom osiguranja. „Osiguranje je metoda transfera rizika s osiguranika na osiguratelja, koji prihvata da nadoknadi slučajne štete onima kod kojih su nastale i raspodijeli ih na sve članove rizične zajednice na načelima uzajamnosti i solidarnosti.“¹⁶⁴

Upravo isplata samo doživotnih mirovina (anuiteta) 2. stupa u mirovinskom osiguravajućem društvu je povezana s logikom osiguranja i elementima rizika nadživljena te zbog toga sadrži principe uzajamnosti što je činjenica koja opravdava nemogućnost nasljeđivanja doživotnih anuiteta.

Zakonodavni okvir nasljeđivanja mirovina obvezne individualne kapitalizirane mirovinske štednje posebno ostavlja otvoreno veoma značajno pitanje oportunitosti poreza koji se odbijaju od mjesecnih doživotnih anuiteta, odnosno isplata mirovina.

Sukladno odredbama čl. 12. stavak 4. Zakona o porezu na dohodak NN br.177/04 primici i izdaci utvrđuju se primjenom načela blagajne. Ovakav zakonodavni okvir distribucije mirovinskih prihoda ostavlja mogućnost da porezi, u slučaju prerane smrti korisnika mirovine, također ostaju u tehničkim pričuvama društva. U konkretnom slučaju to bi značilo da nakon smrti korisnika, prestankom isplate mirovine, prestaje obračun i plaćanje poreza državi te da neisplaćeni porezi također s neisplaćenim mirovinama ostaju u tehničkim pričuvama društva.¹⁶⁵

¹⁶² Prema čl. 67. i 41. Zakona o mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati mirovina na temelju individualne kapitalizirane štednje, NN/106/99

¹⁶³ Čl. 28 Zakon o mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati mirovina na temelju individualne kapitalizirane štednje (NN br. 106/99)

¹⁶⁴ Andrijašević, S. i Petranović, V.(1999) *Ekonomika osiguranja*, Zagreb, Alfa, str 23.

¹⁶⁵ Pisano objašnjenje zakonskih normi vezanih za poreze, a za potrebe ovog rada dobiveno iz Raiffeisen mirovinskog osiguravajućeg društva, potvrđuje iznesene teoretske zakonodavne postavke.

Obvezna mirovinska individualna štednja 2. stupa je za poslodavca obveza. Zakonodavac je rashode 5% doprinosa bruto plaće koje poslodavac uplaćuje na individualni račun zaposlenika definirao kao porezno priznate i za taj iznos uplaćenih doprinosa poslodavac umanjuje poreznu bilancu. Naime, radi se o sustavu odgođenih poreza (deferred tax) do trenutka umirovljenja odnosno korištenja mirovinskih beneficija od strane korisnika. U trenutku isplate mjesecne mirovine obračunati iznos mirovine se umanjuje za poreze i prikeze.

Distribucija putem doživotnih mjesecnih anuiteta znači odgađanje plaćanja poreza i za vrijeme vijeka umirovljenja. Cijeli porez se ne plaća u trenutku umirovljenja nego je plaćanje poreza raspoređeno kroz mjesecne isplate anuiteta i na taj način se raspoređuje na dužinu perioda očekivanog životnog vijeka.

4.3.3. Prosječna plaća i obvezna mirovina II stupa

Prethodna procjena pojedinačne mjesecne doživotne mirovine je rađena na bazi bruto plaće od 20.000 kn. Međutim prosječna bruto plaća se kretala oko iznosa 7.500 kn zadnjih godinu dana (2008 /2009). Kalkulacija procijenjene mirovine II stupa, na temelju prosječne bruto plaće, računate konceptom vremenske vrijednosti novca, po istim očekivanim procijenjenim parametrima (očekivani prinos OMF 4%, diskontna stopa MOD 3%, period isplate anuiteta žene 25, muškarci 20) generira kalkulaciju „prosječne mirovine“ II obveznog stupa:

a) Prva faza kapitalizacija u OMF :

(jednake godine odlaska u mirovinu 65 g za muškarce i za žene)

- k - očekivani prinos 4%(0,00333), 4%/12/100
- A_T - 375 (mjesecne uplate 5% bruto plaće)
- $\sum A_T$ = kapitalizirani iznos štednje u OMF

$$\begin{aligned}\sum A_T &= A_T \frac{(1+k)^T - 1}{k} \\ \sum A_T &= 375 \frac{(1+0.00333)^{300} - 1}{0.00333} = 192.799 \\ \sum A_T &= 192.799\end{aligned}$$

b) Druga faza distribucija mirovina putem MOD-a

b1) Muškarac: *mjesečna pojedinačna doživotna mirovina*

- k - diskontni faktor = 3% (0,0025), 3/12/100
- A_0 - 192.799 - iznos jednokratne uplate u MOD
- Tm - period isplate mirovine (anuiteta) za muškarca = 20 g (240 mjeseci)
- A_t - iznos mjesečnog anuiteta

$$A_t = \sum A_0 \frac{(1+k)^T k}{(1+k)^T - 1}$$

$$A_t = \sum 192.799 \frac{(1+0.0025)^{240} 0.0025}{(1+0.0025)^{240} - 1}$$

$$A_t = 1.069$$

Izračun putem formule anuiteta - Muškarac - 1.069 kn

b2) Žena: *mjesečna pojedinačna doživotna mirovina*

- k - diskontni faktor = 3% (0,0025), 3/12/100
- A_0 - 192.799 - iznos jednokratne uplate u MOD
- $Tž$ - period isplate mirovine (anuiteta) za žene = 25g (300 mjeseci)
- A_t - iznos mjesečnog anuiteta

$$A_t = \sum A_0 \frac{(1+k)^T k}{(1+k)^T - 1}$$

$$A_t = \sum 192.799 \frac{(1+0.0025)^{300} 0.0025}{(1+0.0025)^{300} - 1}$$

$$A_t = 914$$

Izračun putem formule anuiteta - Žena - 914 kn

Koristeći tehniku matematike kamata odnosno modele vremenske vrijednosti novca dobili smo iznose pojedinačne mjesečne doživotne mirovine za zaposlenika koji ulaže 25 godina mjesečno 5% bruto plaće koja iznosi 7.500 kn.

Obzirom na činjenicu da žene žive duže u formulu anuiteta je ukalkuliran 5 g. duži očekivani životni vijek za žene.

Ukoliko se isti parametri jednokratne uplate i godina života (odnosno godine umirovljenja) unesu putem on line kalkulatora Raiffeisen mirovinskog osiguravajućeg društva d.o.o., dostupnog na web stranicama društva, dobije se iznos od **775, 81** kuna pojedinačne doživotne starosne mirovine što je za 27,4 % manje od dobivenog iznosa putem formule anuiteta za muškarce, odnosno 15,1 % za žene.¹⁶⁶

*Izračun putem on line kalkulatora MOD - **775, 81** (isto za oba spola)*

Na web stranicama dostupan kalkulator Raiffeisen mirovinskog osiguravajućeg društva generira iznos mirovine od **775, 81** kunu. Taj iznos je nepovoljniji za 15,2% od kalkulacije anuiteta iz primjera za žene, jer u formuli starta sa 10% umanjenjem jednokratne uplate odnosno individualne kapitalizirane štednje, koja je doznačena u MOD.

Ukoliko bi se iznos ušteđevine u OMF od 192.799 kuna, koji se doznačuje¹⁶⁷ u MOD, podijelio na preostale godine života, bez utjecaja koncepta vremenske vrijednosti novca, odnosno uz diskontni faktor 0%, mogao bi se primati 21 godinu do navršene 86. g. života mjesecni iznos od 775,81 kunu koji smo dobili putem on line kalkulatora, što možemo matematički dokazati:

$$A_0 = 192.799 \text{ - iznos jednokratne uplate u MOD}$$

$$A_t = 775,81 \text{ - iznos mjesecnog anuiteta (on line kalkulacija)}$$

$$t = \text{broj godina isplate mjesecnog iznosa } A_t$$

$$t = A_0 / A_t / 12$$

$$t = 192.799 / 775,81 / 12$$

$$t = 20,71$$

Kalkulacije pokazuju da zakonodavni i regulatorni sustav distribucije mirovinskih beneficija ne pogoduje umirovljenicima u povećanju njihovih novčanih tokova u budućnosti. Osim toga,

¹⁶⁶ www.rmod.hr, dostupno 05.07.2009.

Prilikom isplate obračunate mirovine 2.stupa se umanjuju za poreze i prireze prema Zakonu o porezu na dohodak (NN. 117/04)

¹⁶⁷ Doznaka znači doznaku iznosa s osobnog računa člana mirovinskog fonda na račun mirovinskog osiguravajućeg društva prema čl. 4 Zakon o mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati mirovina na temelju individualne kapitalizirane štednje (NN br. 106/99),

jedino je kod dobrovoljnih mirovinskih programa dozvoljena opcija i to samo do 30% jednokratne isplate (lump sum), a ostatak u anuitetima.

Što se tiče dobrovolje mirovinske štednje, koja je skoro pa beznačajna u odnosu na obveznu (slika br. 4.8.), ipak državni poticaji i porezne olakšice, iako nedovoljne, mogu stimulirati dugoročnu štednju. Međutim ostaje pitanje distribucije mirovinskih beneficija s ciljem postizanja povoljnijih i potrebnijih budućih novčanih tokova pojedinačnog umirovljenika (v. 4.3.4.).

4.3.4. Državni poticaji za ulaganja u dobrovoljne mirovinske fondove

Na uplaćene iznose u DMF se ostvaruju državna poticajna sredstva od maksimalno 1.250 kuna i porezna olakšica na osnovicu od 12.000 kuna godišnje koja se može iskoristiti na sve vrste porezno priznatih ulaganja (dobrovoljna mirovinska štednja, kamate na stambene kredite, zdravstvene usluge, izdaci za renoviranje stambenog prostora, životno osiguranje).

U dijelu ovog rada (v. 2.4.4.) koji obrađuje segment planiranja umirovljenja vezan za mirovinske prihode, ukazano je na značaj porezne politike u stimuliranju mirovinske štednje na dobrovoljnoj bazi, uz veće osnovice poreznih olakšica za samo tu vrstu štednje, a također i strukturirane porezne skale ovisno o materijalnom statusu i starosti, a s ciljem postizanja učinkovitije ravnopravnosti za nižu i za višu dohodovnu skupinu stanovništva te kako bi se stimulirala štednja onih koji su bliže umirovljenju. Da bi se sa stanovišta osobnih financija dobio uvid u oportunitet štednje u DMF, možemo koristiti on line informativni izračun RDMF, u kojem se posebno napominje da je izračun samo procjena budućeg stanja sredstava na osobnom računu u fondu, jer se ne mogu predvidjeti sve buduće stope prinosa.

U konkretnom primjeru smo odabrali relativno povoljan prinos od 6%, a uzeli za hipotetski primjer osobu koja ima 40 g., uplaćuje kontinuirano u DMF 200 kuna mjesečno i koja je odlučila da ne prekida štednju s najranije dozvoljenih 50 godina (v. 4.2. III stup), nego štedi do odlaska u mirovinu sa 65 godina.¹⁶⁸

¹⁶⁸ <http://www.mirovinaplus.hr/izracun.htm>, dostupno [05.kolovoza 2009.]

1. Faza kapitalizacija u DMF

Slika 4.4. On line informativni izračun kapitalizirane štednje u RDMF

Mjesečni iznos uplate	200
Godišnji iznos uplate	2400
Broj godina štednje	25
Prinos	6%

IZRAČUN	
Ukupan iznos uplaćenih doprinosa	60.000
Ukupna državna poticajna sredstva	15.000
* poticajna sredstva su 25% godišnje uplate do maksimalno 1250 kuna godišnje * maksimalan iznos porezne olakšice je 1.000. kn mjesечно, odnosno 12.000 kn godišnje * napominjemo da je ovaj izračun samo procjena budućeg stanja sredstava na Vašem računu Fonda se jer se ne mogu predvidjeti sve buduće stope prinosa ¹⁶⁹	
Ukupan kapitalizirani iznos na kraju štednje	168.834,87

Izvor: [www.mirovinaplus/izračun/hr](http://www.mirovinaplus/izracun/hr)

Iste parametre kao iz prikaza on line kalkulatora možemo uvrstiti u formulu za izračun buduće vrijednosti periodičnih novčanih jedinica, koristeći koncept vremenske vrijednosti novca i ne uključujući naknade u izračun:

$$A_T = (2.400 + 600) \text{ godišnji iznos uplate}$$

2.400 - godišnji iznos uplate na bazi 200 kn mjesечно

600 - godišnji iznos državnih poticajnih sredstava

T = 25 - broj godina kapitalizacije

k = 6% - očekivani prinos

$\sum A_T$ = kapitalizirani iznos štednje

¹⁶⁹ Društvo se ograjuje od iznosa i navodi da se radi samo o procjeni jer se ne mogu predvidjeti stope prinosa. Međutim nije navedeno sadržava li kalkulacija ili ne naknade za pokriće troškova društva.

a) *Iznos kapitalizirane štednje uz državna poticajna sredstva*

$$\sum A_T = A_T \frac{(1+k)^T - 1}{k}$$

$$\sum A_T = (2.400 + 600) \frac{(1+0.06)^{25} - 1}{0.06} = 164.594$$

$$\sum A_T = 164.594$$

Zbog ukamaćivanja na godišnjoj bazi, a ne na mjesecnoj, kako se to radi u društvima (slika 4.4.) dobili smo nešto manji iznos individualne kapitalizirane štednje, ali svrha izračuna je pokazati efekt državnih poticajnih sredstava na iznos dobrovoljne mirovinske štednje.

b) *Iznos kapitalizirane štednje bez državnih poticajnih sredstva*

$$\sum A_T = A_T \frac{(1+k)^T - 1}{k}$$

$$\sum A_T = 2.400 \frac{(1+0.06)^{25} - 1}{0.06} = 131.675$$

$$\sum A_T = 131.675$$

c) *Razlika kapitalizirane štednje sa i bez državnih poticajnih sredstava:*

s korištenjem - 164.594 kn - kapitalizirana štednja s korištenjem
državnih poticajnih sredstava

bez korištenja - 131.675 kn - kapitalizirana štednja bez korištenja
državnih poticajnih sredstava

Razlika :

$$164.594 - 131.675 = 32.919 \text{ kuna}$$

$$[(164.594 : 131.675) - 1] * 100 = 25\%$$

Kapitalizirana štednja dobrovoljnog 3. mirovinskog stupa zbog stimulativnog efekta državnih poticajnih sredstava je za 31.919 kuna ili 25% veća od neke druge vrste kapitalizirane štednje koja nema opciju državnih poticajnih sredstava.

Dakle, jedan od načina stimuliranja dobrovoljne mirovinske štednje od strane države su državna poticajna sredstva, u konkretnom primjeru u iznosu od 600 kuna godišnje, a koja su povećala štednju za 25%.¹⁷⁰ Ali druga vrsta stimulacije u obliku stimulativnog efekta poreznog oslobođenja, u iznosu 12.000 kn godišnje osnovice neoporezivog dohotka, se ne može iskoristiti ako se iskoristi kao porezna olakšica za druge svrhe (kamate na stambene kredite, zdravstvene usluge, izdaci za renoviranje stambenog prostora, životno osiguranje ..)

2. Faza distribucija (MOD)

Međutim, nakon što u dobrovoljnem mirovinskom fondu uštedi iznos od **168.834,8**, ne postoji mogućnost, kada se steknu zakonski uvjeti za dobrovoljnu mirovinu, taj iznos jednostavno podići i odlučiti kako ga rasporediti u skladu sa vlastitim potrebama.

Zakonodavac dozvoljava jedinu mogućnost da se iznos dobrovolje mirovinske štednje uplati (doznači) u MOD, koji će onda po svojim programima izračunati mjesečne mirovine. U tom slučaju oportunost distribucije kapitaliziranih sredstava, putem dobrovoljnog programa kroz mirovinsko osiguravajuće društvo, možemo pokazati koristeći on line kalkulator Raiffeisen mirovinskog osiguravajućeg društva:

Slika 4. 5. On line informativni izračun programa Privremene starosne mirovine na 15 g.¹⁷¹

Privremena starosna mirovina	
Iznos jednokratne uplate:	168.835 Kn
Trajanje isplate mirovine:	15
Postotak jednokratne isplate:	30%
Izbor mjesečne / tromjesečne mirovine:	1M
Iznos jednokratne isplate: 50.650,20 Kn	
Vaša mirovina iznosi: 672,80 Kn mjesečno	

Izvor: RMOD, on line kalkulator

¹⁷⁰ Maksimalni iznos državni poticajnih sredstava za 3-stup je 1.250 kn godišnje.

¹⁷¹ <http://www.rmod.hr/default.aspx> dostupno [05.kolovoza 2009.]

Privremena starosna mirovina, čiji su cjenici¹⁷² odobreni od strane regulatora pod nazivom „M2 - Mirovina plus - brza isplata“, se isplaćuje u ovom slučaju samo u ograničenom periodu od 15 godina, a u slučaju smrti korisnika unutar tog roka nastavlja se isplaćivati imenovanom korisniku do isteka roka od 15 godina.

Dakle, u tom slučaju osim jednokratne isplate od 50.650 kuna, pod uvjetom da se ista dalje ne investira, korisnik dobije do isteka perioda još ukupno 121.104 kune ($672,8 * 15 * 12$), što je sveukupno 171.754 kune. To je približno iznosu jednokratne uplate u MOD od 168.834 kn. Dugoročna dobrovoljna mirovinska štednja 3. stupa može se distribuirati jedino putem mirovinskih osiguravajućih društava.

Međutim, na dva jednostavna primjera, možemo pokazati povoljniji način korištenja ušteđenih novčanih sredstva 3. stupa, ali koji trenutnom zakonodavnom regulativom nije dozvoljen:

1.) Hipotetski korisnik uz korištenje državnih poticajnih sredstava iz primjera u ovom odjeljku, s navršenih 65 godina je podigao jednokratno cijeli ušteđeni iznos od 168.834 kn s osobnog računa dobrovoljne mirovinske štednje¹⁷³ i investirao u banku u godišnji depozit koji bi produžavao svake godine u idućih 15 godina, uz kamatnu stopu od 6%.¹⁷⁴

Na taj način bi svake godine mogao zarađivati i trošiti prihod od kamate u iznosu od cca 10.130 kn.

Najvažnija činjenica je da bi mu glavnica od 168.834 ostala netaknuta.

Ako pak zbrojimo nominalni iznos koji bi korisnik povukao za tih petnaest godina uključujući i glavnici onda dobijemo iznos od 320.784 kn. [$10.130 * 15 + 168.834$]

Na taj način je korisnik osigurao značajno više novčanih sredstava nego da je izabrao opciju mirovine dobrovoljnog mirovinskog programa M-2 na 15 godina uz 30% jednokratne isplate (slika 4.5.)

2.) Hipotetski korisnik bez opcije korištenja državnih poticajnih sredstava iz primjera u ovom odjeljku je kapitalizirao 131.675 kn i investirao također u banku u godišnji depozit koji bi produžavao svake godine u idućih 15 godina, uz kamatnu stopu od 6%.

¹⁷² Iznos mjesecne mirovine za 1000 jedinica jednokratne uplate

¹⁷³ Štednja u 3. stupu je štednja iz neto plaće i tada se ne radi o odgođenim porezima ukoliko se nije iskoristila porezna olakšica (sl. kao životno osiguranje)

¹⁷⁴ Ista ks kao i očekivani prinos u kalkulaciji kapitalizirane štednje u DMF

Na taj način bi svake godine mogao zarađivati i trošiti prihod od kamate iznos od cca 7.900 kn.

Najvažnija činjenica je da bi mu glavnica od 131.675 ostala netaknuta.

Ako pak zbrojimo nominalni iznos koji bi korisnik povukao za tih petnaest godina uključujući i glavnici onda dobijemo iznos od 250.175 kn. [$7.900 * 15 + 131.675$]

Na taj način je korisnik osigurao značajno više novčanih sredstava nego da je izabrao opciju mirovine dobrovoljnog mirovinskog programa M-2 na 15 godina uz 30% jednokratne isplate (slika 4.5.)

Usporedbom s drugim mogućnostima odabira načina korištenja beneficija dobrovoljne mirovinske štednje, višestruko se gubi sustavom distribucije putem dobrovoljnih mirovinskih programa nego što se dobije temeljem državnih poticajnih sredstava.

Obzirom da se radi o dobrovoljnoj mirovinskoj štednji iz neto plaće, odnosno štednji koja je bazirana na slobodnoj odluci i izboru korisnika, shodno tome bi trebala biti i slobodna dobrovoljna odluka vezana za odabir načina korištenja sredstava.

Upravo se na prethodnim primjerima u ovom odjeljku najbolje pokazuje nekonzistentnost mirovinske reforme u primjeni principa individualne kapitalizirane štednje, a koja je ugovorena na dobrovoljnoj osnovi i podržana državnim poticajnim sredstvima. Referiranje na drugo poglavlje rada (v. 2.7.) moglo bi dati eventualne odgovore o mogućnosti realizacije mirovinskih beneficija odnosno rješavanja pitanja distribucije mirovinske štednje, a posebno one dobrovoljne.

Sljedećim primjerom (slika 4.6.) možemo pokazati koliko će korisnik dobiti na temelju iste dobrovolje mirovinske štednje ako izabere program M2 - Mirovina plus - brza isplata, s najmanjim definiranim periodom od 5 godina.¹⁷⁵

¹⁷⁵ Definirani period se kreće u rasponu od 5 do 20 godina, v. www.rmod.hr

Slika 4. 6. On line informativni izračun programa Privremene starosne mirovine na 5 g.¹⁷⁶

Privremena starosna mirovina	
Iznos jednokratne uplate:	168.834,00 Kn
Trajanje isplate mirovine:	5
Postotak jednokratne isplate:	30%
Izbor mjesecne / tromjesečne mirovine:	1M
Iznos jednokratne isplate: 50.650,20 Kn Vaša mirovina iznosi: 1.792,85 Kn mjesecno	

Izvor: RMOD, on line kalkulator

Korisnik dobrovoljnog programa M2 – mirovina plus – brza isplata, izabравши trajanje isplate od 5 godina, ukupno povuče iz MOD-a 158.221 kunu $[50.650 + (1.792,85 \cdot 12 \cdot 5)]$ što je **manje** od jednokratne uplate u MOD.

Detaljnije analize oportunih troškova u sustavu distribucije dobrovoljnih mirovinskih primitaka koji se pojavljuju u formi izgubljenog prinosa, odnosno kamate nisu predmet ovog rada.

U dobrovoljnem mirovinskom trećem stepu štedi nešto manje od 150.000 osiguranika. Iako su reklama i prodajni kanali vrlo aktivni to je oblik štednje koji se sporo razvija. Osobama koje su finansijski osviještene je jasno da se sami moraju pobrinuti za finansijsku neovisnost u vrijeme umirovljenja.

Ako istovremeno žele imati izbor i podići ušteđevinu ili realizirati finansijski instrument u vrijeme kad hoće i koliko hoće, neki korisnici će se radije odlučiti za ulaganje u investicijske fondove nego za dobrovoljne mirovinske fondove. Logično objašnjenje za to je veća mogućnost izbora i manji rizik od smanjenja odliva ušteđenih sredstava kroz subjekt distribucije, odnosno posrednika između osiguranika i budućeg umirovljenika.

Osim toga samo 30% ušteđenog novca može se podići jednokratno, a ostalo putem dobrovoljnih mirovinskih programa, kreiranih od strane mirovinskog osiguravajućeg društva, koje ima mogućnost korištenja prethodno predstavljenih (v. 4.3.1.) mogućnosti koncepta vremenske vrijednosti novca i 10% naknade za pokriće troškova.

¹⁷⁶ Isto, dostupno [05.kolovoza 2009.]

4.4. DISTRIBUCIJA MIROVINSKIH BENEFICIJA

Zakonodavac je u Republici Hrvatskoj odredio mirovinsko osiguravajuće društvo kao posrednika između mirovinskog fonda i budućeg umirovljenika. Do sada je osnovano samo jedno i to Raiffeisen mirovinsko osiguravajuće društvo d.o.o. čiji je 100% vlasnik Raiffeisenbank Austria d.d. Zagreb, koja je ujedno osnivač i 100% vlasnik i Raiffeisen društva za upravljanje obveznim mirovinskim fondom d.d.

Mirovinska osiguravajuća društva (MOD) subjekti su mirovinskoga sustava čija je temeljna uloga distribucija kapitalizirane štednje 2. i 3. stupa reformiranog mirovinskog sustava.

Nakon razdoblja akumulacije odnosno individualne kapitalizirane štednje u obveznim i dobrovoljnim mirovinskim fondovima, distribucija mirovinskih beneficija odnosno kapitalizirane štednje dana je na upravljanje posebnim subjektima mirovinskog sustava, mirovinskim osiguravajućim društvima.¹⁷⁷

Kada nastupe uvjeti za mirovinu, 60 g. žene i 65 muškarci, sredstva iz OMF se jednokratnom uplatom¹⁷⁸ doznače u izabrani MOD - Mirovinsko osiguravajuće društvo, društvo u privatnom vlasništvu, a specijalizirano samo za izračune i isplatu mirovina/anuiteta.

Iako konceptualno kapitalizirana mirovinska štednja na osobnim računima predstavlja plan definiranih doprinosa, ipak je zakonodavnom regulativom sustav modificiran uvođenjem mirovinskih osiguravajućih društava. Za razliku od koncepta definiranih doprinosa, gdje korisnik u trenutku umirovljenja ima pravo izbora načina korištenja mirovinske štednje, u ovakovom modificiranom sustavu, korisnik u trenutku stjecanja uvjeta za mirovinu, ne može upravljati svojim sredstvima prema svojim potrebama i mogućnostima, koristeći alate planiranja umirovljenja i prilikom realizacije svojih mirovinskih beneficija.

Međutim, smisao drugačijeg koncepta, koncepta definiranih davanja/beneficija, je da se unaprijed dogovori iznos mirovinskog primitka u budućnosti. Visina uplata odnosno doprinosa se onda prilagođava tom unaprijed definiranom iznosu. Shodno tome, u takvom bi sustavu definiranih davanja, bila potrebna uloga osiguravajućeg društva od samog početka mirovinske štednje.

¹⁷⁷ Zakon o mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati mirovina na temelju individualne kapitalizirane štednje (NN br. 106/99)

¹⁷⁸ Pojam u zakonu definiran kao „doznaka“, čl.4.točka 15 Zakona mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati mirovina na temelju individualne kapitalizirane štednje ((NN br. 106/99)

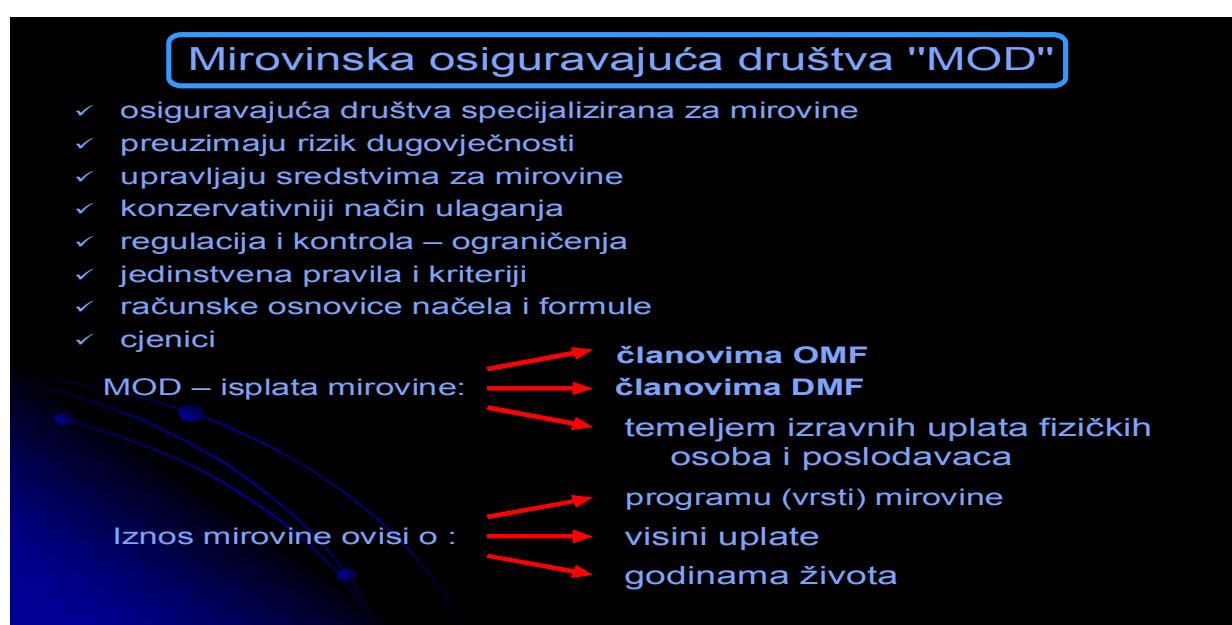
Uloga mirovinskih osiguravajućih društava u Republici Hrvatskoj je također izračun mirovina odnosno mirovinskih primanja. Ali pošto se doprinosi ne prilagođavaju unaprijed definiranom iznosu anuiteta, ne radi se o sustavu definiranih davanja nego o sustavu definiranih doprinosa. Mirovinsko osiguravajuće društvo kod nas stupa na scenu odlaskom u mirovinu, odnosno nakon završetka mirovinske štednje. Shodno tome njihova uloga nije povezana s početkom mirovinske štednje kao što je imanentno sustavima definiranih davanja.

Obračun i isplata, odnosno distribucija dobrovoljne mirovinske štednje je također povjerena jedino mirovinskim osiguravajućim društvima. Iako je princip dobrovoljne mirovinske štednje također definirani doprinos i to na dobrovoljnoj bazi, ipak bez posredovanja MOD-a, ne postoji mogućnost isplate mirovinske ušteđevine u trenutku nastupanja zakonskih uvjeta za podizanje.

4.4.1. Mirovinska osiguravajuća društva

Po unaprijed pripremljenim pravilima i programima, koji u biti jesu nazivi za mirovine/anuitete po vrsti i obliku, MOD isplaćuje mirovine u mjesecnim anuitetima. Mogućnost do 30 % jednokratne isplate postoji samo za programe mirovina dobrovoljnog mirovinskog osiguranja: iz uplata članova DMF ili temeljem izravnih uplata fizičkih osoba i poslodavaca.

Slika 4.7. Mirovinska osiguravajuća društva kao subjekti distribucije mirovinskih beneficija

Izvor: Zakonodavna regulativa mirovinskih osiguravajućih društava

Mirovine se računaju prema cjenicima (iznos mjesecne mirovine za 1000 jedinica jednokratne uplate) koji se rade na osnovu mirovinskih formula odobrenih od strane regulatornog tijela. Ovisno o odabiru vrste mirovine i mirovinskog programa raspoređuju se na doživotno prema očekivanom trajanju života ili mogućem ugovorenom razdoblju isplate samo za dobrovoljne mirovinske programe.¹⁷⁹ Posao izrade cjenika na temelju formula anuiteta po određenom programu i parametrima¹⁸⁰ je povjeren ovlaštenim aktuarima mirovinskih osiguravajućih društava.¹⁸¹ „Aktuar je osoba specijalizirana za izračun rizika i vjerojatnosti nastanka nekog događaja koja svoja znanja upotrebljava u finansijskim i poslovnim problemima posebno onima koji uključuju neizvjesne događaje.“¹⁸²

Vrste i opcije mirovina obvezne mirovinske štednje II stupa su: pojedinačna doživotna i zajednička doživotna. Opcije mogu biti prijevremene, starosne, obiteljske i invalidske.

„Pojedinačna doživotna mirovina doživotno se isplaćuje korisniku, a nakon njegove smrti nitko nema pravo na mirovinu. Zajednička doživotna mirovina doživotno se isplaćuje korisniku, a nakon njegove smrti doživotno se isplaćuje supružniku u visini od najmanje 60%.“¹⁸³

Izbor zajedničke doživotne mirovine je nepovoljniji sa stanovišta pojedinca. Ukoliko se osoba stara 65 g. koja ima supružnika istih godina odluči za zajedničku doživotnu mirovinu, mirovina bi mu tada bila 18% manja od pojedinačne doživotne mirovine.¹⁸⁴

Najpovoljnija opcija za pojedinca je pojedinačna doživotna mirovina. Sve ostale opcije (koje su oglašene na internetu) nude umanjeni iznos mirovine.

Pojedinačna doživotna i zajednička doživotna mirovina omogućavaju korisniku doživotno primanje uz izbor zajamčenog razdoblja od 5 g. do 20 g.

Ukoliko se pojedinac odluči za pojedinačnu doživotnu mirovinu sa zajamčenim razdobljem od 5 g. onda može imenovati korisnika po vlastitom izboru. Tada, također, mora računati na umanjeni iznos doživotne mirovine nego da je prihvatio opciju doživotne mirovine bez zajamčenog razdoblja. U slučaju da korisnik umre nakon 3 g. onda imenovani korisnik prima mirovinu još samo preostale 2 g.

¹⁷⁹ Zakon o mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati mirovina na temelju individualne kapitalizirane štednje (NN br. 106/99),

¹⁸⁰ Mortalitetne tablice u Hrvatskoj nisu izrađene. Aktuari koriste populacijske tablice sa pomakom u dobi

¹⁸¹ Čl.26 i 27 Zakona o mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati mirovina na temelju individualne kapitalizirane štednje (NN, br. 106/99),

Aktuari su stručnjaci koji se bave problematikom finansijske neizvjesnosti i rizika u osiguranju, koristeći matematičke metode teorije vjerojatnosti, statistike i finansijske matematike.

¹⁸² Andrijašević, S. i Račić-Žlibar, T. (1999) *Rječnik osiguranja*, Zagreb, Masmedia, str.14

¹⁸³ Marušić, LJ i Škember, A. (2008) *Socijalni i gospodarski aspekti uvođenja obveznog mirovinskog osiguranja na temelju individualne kapitalizirane štednje*, Revija za socijalnu politiku, 15 (3), str.353

¹⁸⁴ v. on line kalkulator na www.rmod.hr

Doživotne mirovine se usklađuju dva puta godišnje u odnosu na kretanje indexa potrošačkih cijena.¹⁸⁵ Najnovijom zakonodavnom regulativom¹⁸⁶ naknada za pokriće troškova MOD-a povećana je s 5% na 10% od ukupnog kapitaliziranog iznosa doznačenog s osobnog računa u MOD.

Sve mirovine se ostvaruju temeljem Ugovora o mirovini sa Mirovinskim osiguravajućim društvom. Iznos mirovine dobrovoljnog 3.stupa ovisi o vrsti izabranog programa, visini uplate, postotku jednokratne isplate, spolu i godinama. Osim ovih parametara koji su navedeni i na web stranicama društva, u poglavlju s primjerima korištenja koncepta vremenske vrijednosti novca, pokazali smo da je visina kamatne (diskontne) stope u kalkulaciji anuiteta jedan od važnih faktora koji utječu na visinu anuiteta/mirovine.

HANFA je do 2007. godine odobrila šest dobrovoljnih mirovinskih programa, ali su trenutno na web stranicama društva aktivna samo tri (M2, M4, M5):

M2 Mirovina plus - brza isplata - pojedinačna privremena starosna mirovina.

M4 Mirovina plus - zajamčeno razdoblje - pojedinačna doživotna starosna mirovina s zajamčenim razdobljem.

M5 Zajednička mirovina plus - zajamčeno razdoblje - zajednička doživotna starosna mirovina s zajamčenim razdobljem.

Sve informacije o mirovinama iz obveznog i dobrovoljnog osiguranja nalaze se na web stranicama: www.rmod.hr

HANFA je odobrila za klasična osiguravajuća društva Pravilnik o minimalnim standardima, načinu obračuna i mjerilima za izračun tehničkih pričuva osiguranja (NN 97/09) te je bila u obavezi donijeti takav pravilnik koji se odnosi i na mirovinska osiguravajuća društava.

Jedan od osnovnih razloga donošenja spomenutog pravilnika za mirovinska osiguravajuća društva, a koja u budućnosti obećavaju zagarantirani novčani iznos u obliku doživotnog anuiteta, je reguliranje kamatne (diskontne) stope. Međutim, pravilnik o mjerilima i načinu obračuna tehničkih pričuva za mirovinska osiguravajuća društva još uvijek nije donesen od strane regulatora i zbog toga povećava rizik promjene u parametrima vremenske vrijednosti novca prilikom izračuna anuiteta.

Očekivano trajanje života odnosno period diskontiranja i kamatna odnosno diskontna stopa su dva parametra čije i najmanje promjene mogu dovesti do sasvim različitih iznosa tehničkih pričuva i doživotnih mirovina/anuiteta (v. 4.3.1.). U slučaju eventualnog osnivanja drugog

¹⁸⁵ www. rmod.hr., dostupno [16.lipanj 2009.] I stup usklađuje mirovine kombiniranim metodom usklađenja (50:50 indexu cijena i kretanju plaća)

¹⁸⁶ Čl.2. Zakona o izmjenama i dopunama Zakon o mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati mirovina na temelju individualne kapitalizirane štednje (NN br. 107/07)

MOD-a, tada bi bilo zaista neophodno imati spomenuti pravilnik kojim bi se omogućila primjena jedinstvenih pravila i mjerila za izračun tehničkih pričuva za mirovinska osiguravajuća društva .

Činjenica je da su korisnici prvih prijevremenih starosnih mirovina iz 2. stupa, koji su imali mogućnost da ostanu samo u mirovinskom stupu generacijske solidarnosti, ali su izabrali kombinirani 1. i 2. stup, ostvarili u 2008. manje mirovine od onih koji su ostali samo u I stupu. „Isplata prvih starosnih mirovina se očekuje tek 2012 godine. Krajem 2008 godine jedan mali broj članica fonda ostvario je pravo na prijevremenu mirovinu iz 2. stupa i njihove mirovine su manje nego one u prvom stupu. Predlaže se da se onima koji su tada imali između 40 do 50 godina tj. imali pravo na izbor i sada omogući izbor povoljnije mirovine. Iz MOD - a se kao razlog manjih mirovina iz 1. i 2. stupa skupa od onih samo iz 1. stupa navodi Zakon o dodatku na mirovinu koji je donio veće pozitivne promjene mirovinama samo iz 1. stupa. Iznosi se i potreba da se poveća stopa doprinosa u 2. stup sa 5% na 7% s predviđenim porastom na 10 %, što je i bilo planirano u samom početku mirovinske reforme.“¹⁸⁷

Jedan od razloga nepovoljnog položaja budućih umirovljenika je nekonzistentnost mirovinske reforme kojom se, u skladu s načelima strategije razvitka mirovinskog sustava i sustava socijalne sigurnosti „Hrvatska u 21.stoljeću“ (NN 97-1230/2003), trebala odgovornost za socijalnu sigurnost postepeno prebacivati s države na pojedinca. Nekonzistentnost se prije svega ogleda u nepovoljnoj zakonodavnoj, ali i nedovršenoj institucionalnoj regulaciji privatnog mirovinskog sustava, a posebno sustava distribucije mirovinskih beneficija, odnosno isplate s osobnih računa dugoročne obvezne i dobrovoljne kapitalizirane mirovinske štednje.

4.5. MATERIJALNI POLOŽAJ UMIROVLJENIKA

Iako su u Hrvatskoj u velikoj mjeri umirovljenici i vlasnici nekretnina, što će biti obrađeno u nastavku rada, ipak su im tekuća primanja svedena na prihode od mirovina. Potrošačka košarica, izračunata od Nezavisnih hrvatskih sindikata, za travanj 2009. g., za domaćinstvo od dvoje umirovljenika sa vlastitim stanom u Zagrebu iznosi 3.587,11 kuna. Od toga je najveći trošak stanovanja 1.302,7 kune, zatim prehrana 1.249,67 kuna, higijena i zdravstvo 310,55 kuna, a ostatak se odnosi na kulturu odijevanje i prijevoz. Pokrivenost ovih izdataka prosječnom mirovinom za isti mjesec je 60,37 %.

¹⁸⁷ Dostupno na : <http://www.vjesnik.hr/pdf/2008/10/15/>, [03. srpanj 2009.]
Dostupno na: <http://www.slobodna-dalmacija.hr/biznis/2008/10/20> [03. srpanj 2009.]

Ovi podaci su samo nastavak i rezultat trendova na koje je ukazala i Studija o položaju umirovljenika iz 1997.godine. Studija je rađena prema narudžbi HZMO u organizaciji Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a na temelju provedene ankete. Nalazi studija upozoravaju na izuzetno težak materijalni položaj starije umirovljeničke populacije i nemogućnost podmirivanja osnovnih životnih potreba te upućuju na činjenicu da većina staračkih domaćinstva nisu u stanju od tekućih primanja platiti troškove stanovanja i troškove upravljanja i održavanja stanova.

„U podmirenju svojih životnih troškova dijelom se oslanjaju na druge izvore prihoda. Pri tome je najvažnija pomoć djece, zatim ušteđevina te povremeni rad. Većeg značenja nema iznajmljivanje stana (sobe) ili obrada zemlje. Na razne oblike socijalne pomoći se nešto više oslanjaju obitelji invalidskih umirovljenika.“¹⁸⁸

Matica umirovljenika Hrvatske, objavljuje mjesečnik „Hrvatski umirovljenički list“. Razradom statističkih podataka Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje matica prezentira podatke o mirovinama kao i ostale važne činjenice o položaju umirovljenika. Upravo pokazatelji o materijalnom položaju umirovljenika ukazuju na alarmantne podatke o teškom položaju većine od ukupno **1.075.334** umirovljenika u Hrvatskoj.¹⁸⁹ U mjesečniku „Hrvatski umirovljenički list“ za srpanj 2009. g. objavljeni su alarmantni podaci o teškom položaju većine umirovljenika u Hrvatskoj: 80% umirovljenika ima prosječnu mirovinu 1.693,88 kuna koja se u EU tretira kao granica siromaštva, od ukupnog broja umirovljenika čak 50% ima prosječnu mirovinu 1.278,87 kuna, a samo 20% umirovljenika u Hrvatskoj prima prosječnu mirovinu od 3.962,19 kuna.

Što se dešavalo sa materijalnim položajem umirovljenika, vezano za njihove mirovine iz sustava generacijske solidarnosti od 2003. do 2009.godine, pokazuje u naredna tabela, koja je za potrebe ovog rada izrađena temeljen izdvojenih podataka o prosječnim mirovinama po godinama, a na osnovu statističkih godišnjih publikacija HZMO.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Renko, N. (1997) *Položaj umirovljenika u Hrvatskoj*, (379-383), Zagreb, Ekonomski fakultet.

¹⁸⁹ <http://www.muh.hr/pages/hrvatski-umirovljenicki-list/srpanj-2009.php>, dostupno [29. kolovoz 2009.]

¹⁹⁰ <http://www.mirovinsko.hr/publikacije/2007/Statistickeinformacije>, podaci uzeti iz statistika godišnjih publikacija HZMO
<http://www.dzs.hr/> dostupno [05.rujan 2009.]

Tabela 4. 5. Mirovine I stupa prema Zakonu o mirovinskom osiguranju

<i>31. prosinca</i>	<i>Prosječna mirovina umanjena za porez i prirez</i>	<i>Prosječna najviša mirovina umanjena za porez i prirez</i>	<i>Prosječna minimalna mirovina umanjena za porez i prirez</i>
<i>2003</i>	1.702,24	4.723,50	1.638,74
<i>2004</i>	1.800,75	5.298,95	1.908,07
<i>2005</i>	1.593,64	5.538,80	1.992,55
<i>2006</i>	1.903,99	5.705,66	2.084,90
<i>2007</i>	1.996,92	5.896,46	2.178,70
<i>2008</i>	2.126,91	6.289,78	2.322,59
<i>30. lipnja 2009</i>	2.166,01	6.444,96	2.374,87

Izvor: *Publikacije HZMO*

Također statistike HZMO za 30.lipnja 2009.godine pokazuju da je uzorak prosječnog broja korisnika na osnovu koje se računa prosječna mirovina 97% ili 1.074.310 korisnika, uzorak za prosječnu najvišu je 3.112 korisnika, a za prosječnu minimalnu od je 21.308 korisnika.¹⁹¹

4.5.1. Procijenjeni iznos buduće mirovine

Znanstvenici Ekonomskog instituta u Zagrebu sa stručnjacima HZMO su izradili studiju o fiskalnim učincima demografskih promjena i obradili projicirane scenarije kretanja mirovinskog sustava generacijske solidarnosti u korelaciji sa demografskim učincima i ekonomskim faktorima razvoja.

„Mirovine iz prvog stupa za svaku sljedeću generaciju u prosjeku će biti manje od prije ostvarenih jer će se veći dio mirovine odnositi na staž ostvaren u dvodijelnom mirovinskom sustavu, za koji će ostvariti manju osnovnu mirovinu. Sljedećih desetak godina nastavile bi se povećavati financijske obaveze državnog proračuna za namirivanje manjka doprinosa u prvom stupu zbog uvođenja drugog stupa razmjerno povećanju broja osiguranika drugog stupa. Obaveze državnog proračuna istodobno će se postupno smanjivati prema mirovinskom sustavu generacijske solidarnosti prema drugim zakonskim osnovama, ali projicirani pad javnih izdataka za mirovine ne bi trebao zavarati zbog snažnog pritiska demografskih promjena Za nekoliko

¹⁹¹ Upravno vijeće HZMO, po zakonskoj metodologiji, svake godine donosi Odluku o najnižoj mirovini za jednu godinu staža. Iznosi prosječne mirovine rade se zahtjevnim metodologijama izrade statistika koje u sebi sadrže prosjeke invalidske, obiteljske i starosne, a također i prosjeke tzv. novih i starih umirovljenika. Projekti se rade na način da se za intervale od svakih 500 kn mirovine odrede razredi po broju korisnika i visini mirovine.

desetljeća će mirovinu ostvarivati osiguranici koji su cijeli radni vijek proveli u dvodijelnom sustavu, a koji će iz prvog stupa dobiti samo osnovnu mirovinu.¹⁹²

Nadalje se u studiji putem postotka učešća u prosječnoj plaći projiciraju prosječne mirovine iz sustava generacijske solidarnosti. „Zbog svega navedenog procjenjuje se da će postupno padati udio prosječne mirovine iz generacijske solidarnosti u prosječnoj plaći, s oko 42% na 24% u 2030 i 18% u 2051. godini.¹⁹³

Dakle, autori studije Ekonomskog instituta i HZMO procjenjuju da će se mirovine iz I stupa za dvadeset godina smanjiti na 24% prosječne plaće u odnosu na udio u prosječnoj plaći koji je sada već ispod 40%.¹⁹⁴ Slijedom navedenog u prethodnom citatu, možemo se doći do grubih procjena mirovina kombinacije dvodijelnog sustava.

Ako prosječna mirovina iz sustava generacijske solidarnosti od 2.166 kuna iznosi oko 40% prosječne plaće, analogno bi procijenjena mirovina iz sustava generacijske solidarnosti, prema pesimističnoj varijanti iz studije (24% prosječne plaće 2030 g.), bila manja i iznosila bi 1.400 kn, uz uvjet ostanka prosjeka realne plaće na sadašnjoj razini.

Mirovina II stupa je temeljena na procjeni 25-godišnje kapitalizacije iz prosječne bruto plaće i nakon toga on line kalkulacije pojedinačnog doživotnog anuiteta mirovinskog osiguravajućeg društva (v. 4. poglavlje rada, 4.3.3.). Iznos mirovine dobiven kalkulacijom je 776 kn. U trenutku isplate obvezna mirovina II stupa se umanjuju za poreze i prireze¹⁹⁵ odnosno za cca 136 kuna, ako se radi o umirovljeniku koji živi u Zagrebu.

U tom slučaju procjena iznosa mirovine našeg hipotetskog korisnika (v. 4.3.3):

- 1.400 kn (mirovina I stup)
- 640 kn (mirovina II.stup)
- 2.040 kn (mirovina I + II stup)

Dobiveni iznos kombinirane mirovine I i II stupa u iznosu od 2.040 kn je, po gruboj varijanti procjene, manji od prosječnih recentnih mirovina samo iz sustava generacijske solidarnosti od 2.166 kn (v. tabela 4.5.)

¹⁹² Nestić, D. (2006) *Analiza dugoročnih fiskalnih učinaka demografskih promjena*, Zagreb, EIZG, str 46. <http://www.eizg.h/Studija-FISKALNI UCINCI OSTARENJA.pdf>. dostupno [05. svibnja 2009.]

¹⁹³ Isto, str 46.

¹⁹⁴ Podaci DZS, prosječna neto plaća za lipanj 2009. g. je 5.410 kuna

¹⁹⁵ 15% porez, dodatno za Zagreb prirez 18% iz poreza

Bitna napomena vezana za projekcije i procjene je da se ne radi o stvarnim podacima vezanim za iznose mirovina nego samo o procjeni prosječne pojedinačne starosne mirovine iz kombinacije oba stupa, odnosno dvodijelnog sustava mirovinskog osiguranja.

Ipak, potvrdu ove pojednostavljene procjene izračuna pokazuje i znanstvena studija HZMO (Marušić LJ, Škember A, (2008) *Socijalni i gospodarski aspekti uvođenja obveznog mirovinskog osiguranja na temelju individualne kapitalizirane štednje*). Procjene i grafički prikazi u studiji pokazuju da će sve do 2035. g. osiguranici koji ostvaruju mirovine iz oba stupa imati u prosjeku manje mirovine od onih koji su samo u 1. stupu. Tek nakon 2035. godine se predviđa, pod uvjetom da će mirovinski fondovi ostvarivati u prosjeku relativno visoke prinose, ostvarivanje većih mirovina iz oba stupa od onih koje bi se mogle ostvariti samo u 1. stupu.

Također, grafičke projekcije u istoj studiji su pokazale da povećanje stope doprinosa u 2. stup na 10% bi izjednačilo mirovine tek 2025. godine.

„Značajnije povećanje stope doprinosa za 2. stup povećalo bi financijske obaveze države prema 1. stupu i nametnulo potrebu provedbe dalnjih restrikcija u mirovinskom osiguranju međugeneracijske solidarnosti, pri čemu treba imati na umu da je razina mirovina iz općeg mirovinskog sustava na granici minimalnih standarda Vijeća Europe i Međunarodne organizacije rada.“¹⁹⁶

Sadašnji stupanj mirovinskog osiguranja za buduće umirovljenike nije optimističan i njegovo rješavanje u smislu kvalitetne dogradnje mirovinskog sustava u korist sadašnjih zaposlenika odnosno budućih umirovljenika je veliki i kompleksan zadatak. U međuvremenu, svi zaposlenici i osiguranici moraju podići svijest o vlastitoj dugoročnoj štednji i planiranju umirovljenja u kontekstu osobnih financija.

¹⁹⁶ Marušić, LJ i Škember, A (2008) *Socijalni i gospodarski aspekti uvođenja obveznog mirovinskog osiguranja na temelju individualne kapitalizirane štednje*, Revija za socijalnu politiku, 15 (3), str.358.

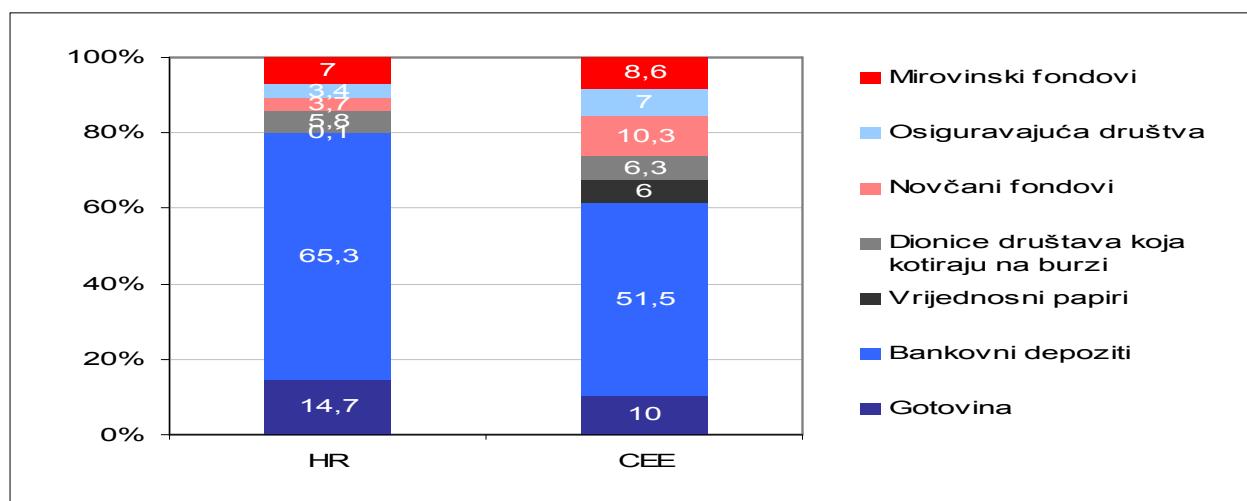
4.6. ŠTEDNJA - ODGOVORNOST ZA VLASTITU STAROST

Općenito stanje i nedorađenost mirovinskog sustava nakon reforme te neadekvatnost obveznog i dobrovoljnog stupa kapitalizirane štednje i distribucije mirovinskih beneficija 2. i 3. stupa otežavaju finansijsku budućnost budućih umirovljenika i povećavaju potrebu dugoročne štednje i preuzimanja odgovornosti za vlastitu starost.

„Međutim, u Hrvatskoj se i dalje štedi nedovoljno. Samo 21 posto stanovništva dobi starije od 15 godina rabi neki oblik štednje. Najviše štedi populacija starosne dobi od 30 do 39 godina, dok u grupaciji do 29 godina njih čak 70 % uopće ne razmišlja o štednji za starost. I ulaganja u treći stup još su niska. Treba postaviti pitanje nastoje li hrvatski građani tijekom radnog vijeka uštedjeti dovoljno da se sami osiguraju od siromaštva u starijoj dobi, ili očekuju da država “uskoči” u slučaju nužde?

Uz postojeću stopu zamjene (stopa zamjene je udio prosječne mirovine u prosječnoj neto plaći), te uz perspektivu njezina smanjenja u budućnosti, stanovništvo bi trebalo štedjeti više kako bi akumuliralo dovoljno imovine za smanjenje jaza između željenog dohotka u starosti i očekivane mirovine iz I. i II. stupa. U Hrvatskoj se starije osobe suočavaju s velikim rizikom siromaštva. Hrvatska stopa siromaštva za tu je grupaciju dramatično viša nego u susjedstvu, dvostruko veća nego u zemljama Europske unije te 80 posto veća od stope siromaštva koja se veže uz ukupnu populaciju svih hrvatskih građana. Za razliku od Hrvatske, gdje kućanstva za mirovinske fondove i osiguranje života u prosjeku izdvajaju oko 10 posto finansijske imovine, u zemljama okruženja za tu se namjenu u prosjeku daje 15 posto, a u zemljama EU taj podatak iznosi 30 posto“¹⁹⁷

¹⁹⁷ Švaljek, S. (2007) *Porezno poticanje ulaganja u životno i dobrovoljno mirovinsko osiguranje*, ppp EIZG, Dani hrvatskog osiguranja, Opatija, <http://hgk.biznet.hr/> dostupno [25.rujna .2009.]

Slika 4. 8. Struktura finansijske imovine kućanstva u 2006.g.

Izvor: Švaljek S., Ekonomski institut Zagreb

„Da zamjenska stopa udjela mirovine u plaći sa sadašnjih 40 posto naraste na 75 posto, osoba životne dobi od 35 godina morala bi iz neto plaće u mirovinske fondove mjesečno izdvajati sedam posto, a osoba stara 55 godina 17 posto.“¹⁹⁸

„Cilj mjera poticanja ulaganja za treću životnu dob trebao bi biti:

- potaknuti dugoročnu štednje za stariju dob, i to osobito kod mlađih dobnih skupina uz uvjet
- da te mjere budu jednako učinkovite za više i za niže dohodovne skupine te
- da ne stvaraju velike gubitke poreznih prihoda.
- načelno dobra, ali skupa mjera - isključivanje premija životnog i dobrovoljnog mirovinskog osiguranja iz oporezivog dohotka
- uvijek korisne mjere - objavljivanje aktualnih stopa zamjene i upozoravanje na to što nas čeka u starosti

U poticanju dugoročne namjenske štednje od koristi može biti i ciljana edukacija pojedinih skupina stanovništva, ali i svojevrsne kampanje upozorenja za osvješćivanje na nacionalnoj razini.“¹⁹⁹

¹⁹⁸ Isto, ppp

¹⁹⁹ Švaljek, S. (2007) *Porezno poticanje ulaganja u životno i dobrovoljno mirovinsko osiguranje*, ppp EIZG, Dani hrvatskog osiguranja, Opatija, <http://hgk.biznet.hr/> dostupno [25.rujna .2009.]

4.7. PROCES STARENJA STANOVNIŠTVA I NJEGOVE POSLJEDICE

4.7.1. Depopulacija i starenje stanovništva

Opće je poznato da je demografska slika Hrvatske izuzetno nepovoljna. Nastupila je demografska kriza izazvana smanjivanjem ukupnog broja stanovnika. Osim smanjivanja ukupnog broja stanovnika u Republici Hrvatskoj je također izraženo ubrzano starenje stanovništva kao posljedica produžetka životnog vijeka.

Poseban aspekt, a koji se također negativno odražava na mirovinski sustav, su promjene vezane za dobnu strukturu stanovništva. Neki od egzaktnih podataka, koji potkrjepljuju iznesene tvrdnje, prezentirani su u nastavku rada putem analize statističkih i grafičkih pokazatelja i citata kompetentnih znanstvenika koje se bave tom tematikom.

„Rezultati popisa stanovništva iz 2001. godine u cijelosti su, generalno uzevši, potvrđili navedena očekivanja. Depopulaciju prati proces starenja stanovništva, započet nakon 1991. godine otkada se ne samo povećava broj i udjel starog stanovništva (65 i više godina) već se i prvi put nakon rata počeo smanjivati i broj mlađih (0-14 godina). Proces starenja zahvatio je ne samo ukupno stanovništvo nego istovremeno stare pojedini relevantni dobni kontingenti (radno sposobno stanovništvo, radna snaga, obrazovano stanovništvo, žensko stanovništvo u fertilnoj dobi, staračko stanovništvo..itd.). Posebno je zanimljivo upozoriti na parcijalni proces koji čini starenje staračkog stanovništva. U njemu se povećava udjel „najstarijih starih“ tj. osoba u dobi iznad 80 godina, koje zahtijevaju posebnu zdravstvenu zaštitu, njegu i uopće veliku socijalnu skrb. Radna snaga (ekonomski aktivno stanovništvo) također stari, ali ne samo na selu i u poljoprivredi nego i u gradu kao i u nepoljoprivrednim i gradskim djelatnostima. Reprodukcija stanovništva u radno sposobnoj dobi je padajuća pa je stoga koeficijent zamjene (koeficijent priljeva mlađih u radnu dob i odljeva iz radne dobi) kao mjera demografskog pritiska na zapošljavanje pao ispod kritične razine za jednostavnu reprodukciju tj. ispod 100, a stopa potpore staračkom stanovništvu (koeficijent stanovnika u radnoj dobi od 15 do 64 godine i starog stanovništva od 65 godina na više) je u znatnom opadanju. Prema tome, procesi depopulacije i starenja odvijaju se usporedno i idu „ruku pod ruku“. Stoga svi navedeni kontingenti koji depopuliraju, istovremeno i stare što indicira mnoge implikacije za ukupni demografski i društveno- ekonomski razvoj.“²⁰⁰

²⁰⁰ Wertheimer Baletić, A.(2007) *Depopulacija, starenje stanovništva i populacijska politika u Hrvatskoj*, HAZU , Zagreb, str. 88-89.

Temeljni opći pokazatelj demografskih promjena u određenoj zemlji i u određenom razdoblju sačinjavaju podaci o ukupnom broju stanovnika prema pojedinim popisima stanovništva.

Analizom popisa stanovnika koji su rađeni od 1961., 1971., 1981., 1991. i 2001. godine možemo doći do zaključka da nije zabilježena depopulacija stanovništva u 30 godišnjem periodu od 1961. do 1991. godine, jer je ukupan broj stanovnika povećan stopom prirasta 15%, s 4.159.696 na 4.784.265 stanovnika.

4.7.2. Depopulacijski trend nakon 2001. godine

Međutim, popis stanovništva iz 2001. g. i usporedba sa 1991. g. okreće trend u negativnom smjeru. Ukupan broj stanovnika po popisu iz 2001. g. je 4.437.460 što je za 6,11% manje nego deset godina ranije. Hrvatska je u navedenom razdoblju zabilježila po prvi puta nakon Drugog svjetskog rata smanjenje ukupnog broja stanovnika, odnosno doživjela ukupnu depopulaciju negativnom stopom prirasta stanovništva od 6,11%.

„Postavlja se pitanje, što se dalje očekuje u tom pogledu? Činjenica je da prirodno smanjenje stanovništva i dalje bitno otežava demografsku sliku Hrvatske. Na osnovu zakona demografske inercije očekuje se daljnji pad nataliteta i povećanje mortaliteta. To je povezano s činjenicom da krajem prvog desetljeća 21. stoljeća pa sve do razdoblja 2020-2030 godine, u fertilnu dob, između 20. i 30. godine, ulaze sve malobrojnije generacije rođene u uvjetima niskog i padajućeg nataliteta tijekom 1980-ih, a osobito tijekom ratnih 1990-ih godina. Smanjivanje nataliteta tijekom prva dva desetljeća ovog stoljeća, uz istovremeno povećanje općeg mortaliteta povezano uz pojačano starenje stanovništva, djelovat će do sredine stoljeća, uz ostale nepromijenjene čimbenike, na povećanje prirodnog smanjenja stanovništva.“²⁰¹

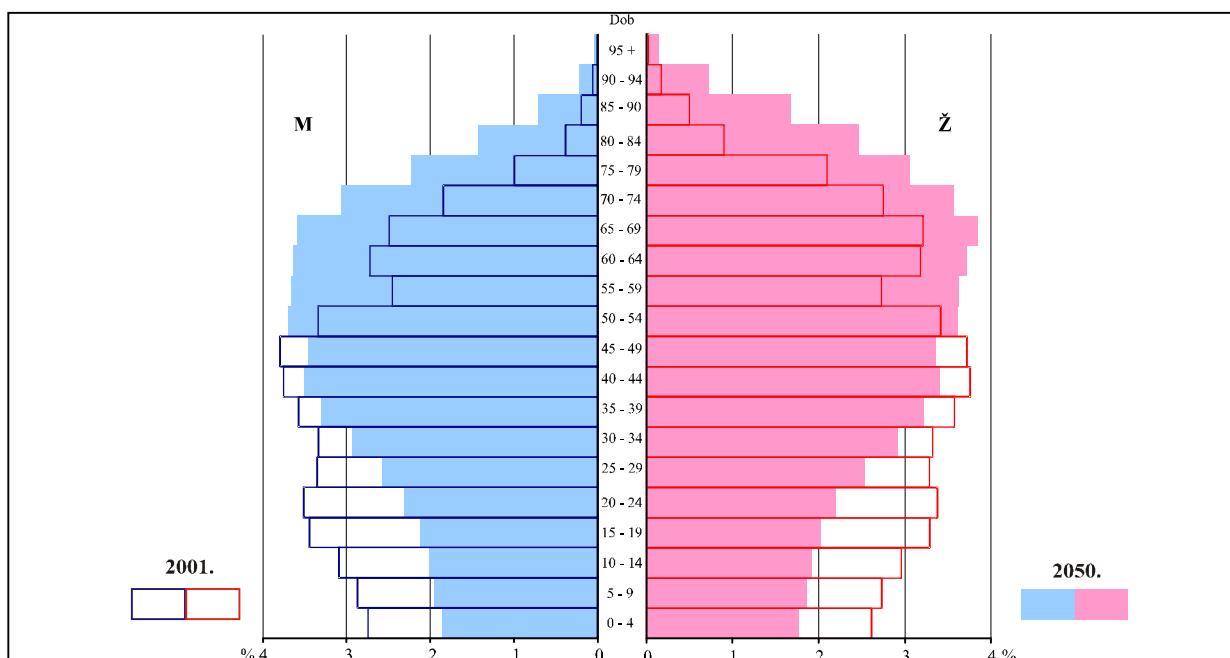
Nepovoljna ukupna demografska slika i depopulacijski trendovi koji se predviđaju negativno utječu na ukupno stanje mirovinskog sustava. Starenje stanovništva u cijelom zapadnom svijetu povećava rizike nedostatnosti mirovinskih fondova i povećava značaj sustavnog pristupa planiranju umirovljenja i osobne mirovinske štednje. Situacija u Republici Hrvatskoj je dodatno otežana i zbog nepovoljne dobne strukture stanovništva, odnosno omjera radno sposobnog i starog stanovništva u ukupnoj populaciji.

²⁰¹ Isto, str 94.

4.7.2.1. Promjene u dobnoj strukturi stanovništva

Analizira (slika 4.9.) demografske piramide jasno prezentira trendove i promjene u dobnoj strukturi stanovništva koje se kreću u pravcu starenja stanovništva kao integralnog dijela procesa depopulacije stanovništva. Inverzija dobne piramide je očigledna. Mladih i radno sposobnih ljudi je sve manje, a starog stanovništva sve više. Broj stanovnika se u radno sposobnoj dobi smanjio, a istovremeno prema dobnoj strukturi stanovništvo je postalo starije. Budući se mlađi dio radne populacije smanjio brže nego stariji, dobna struktura radno sposobnog stanovništva se povećava odnosno dolazi do ubrzanih starenja radnog kontingenta. Projekcije za 2050. godinu ukazuju na proces parcijalnog starenja i promjene u dobnoj strukturi koje se odnose i na kontingenat staračkog stanovništva 65 i više godina.

Slika 4.9. Usporedni prikaz demografske piramide 2001.g. i projekcije 2050.g.

Izvor: Mišetić R, Institut za migracije i narodnosti, (IMIN) Zagreb,

Starenjem je hrvatska populacija ušla u fazu duboke starosti i po podacima UN-a spada među deset najstarijih u svijetu. Usporedni prikaz demografske piramide simbolizira izumiranje

stanovništva Hrvatske. Oblik demografske piramide nekada je imao oblik „piramide“, ali je preko tipa „košnice“ prešao u izrazito regresivni tip „urne“. ²⁰²

„Potrebno je s time u vezi imati na umu da se promjene u dobnoj strukturi staračkog stanovništva Hrvatske još uvijek strukturno razlikuju od situacije u razvijenim europskim zemljama, gdje u većini njih, u ukupnom starom stanovništvu znatno brže, gotovo ekspanzivno, raste upravo broj osoba u starijoj dobnoj grupi staračkog stanovništva, tj u dobi 80 i više godina. (Council of Europe, 2005.). Stanovništvo Hrvatske takav strukturalni proces očekuje uskoro, već tijekom sljedećih godina, nakon 2010. godine.“²⁰³

Podaci Državnog zavoda za statistiku na temelju popisa stanovništva (tabela 4.6) potkrepljuju teze o negativnim promjenama u dobnoj strukturi stanovništva.

Tabela 4. 6. Starenje radnog kontingenta i staračkog stanovništva 1991. i 2001

Dobna grupa	1991.	2001.	Indeks 2001/1991	Razlika 2001-1991
0 -14	888.266	726.103	81,7	-162.163
15 -54	3.055.004	2.793.297	91,4	-261.707
od toga				
15 - 39	1.647.226	1.418.153.	86,1	-229.073
40 - 64	1.407.778	1.375.144	97,7	-32.634
65 i više	od toga			
65 - 79	448.334	586.194	130,7	137.860
80 +	107.445	98.824	92,0	- 8.621
Ukupno stanovništvo	4.499.049	4.204.418	93,5	-264.631

Izvor: DZS, Podaci popisa stanovništva 1991. i 2001.

Podaci iz popisa stanovništva pokazali su da su se dosadašnje promjene u dobnoj strukturi, koje su bitno obilježene trendom smanjivanja broja i udjela mladih uz istovremeno povećanje broja i udjela starih, nastavile i čak pojačale.

„U strukturi prema spolu, pokazalo se da je i dalje nešto veći udjel žena nego muškaraca u ukupnom stanovništvu (51,9 % vs 48,1%). Višak žena koncentrirano se i dalje povećava u dobnoj grupi »50 i više godina«. Tako je npr. u 2001. godini za stanovništvo u dobi »65 i više godina«, koeficijent feminiteta u Hrvatskoj iznosio čak 1.616 žena na 1000 muškaraca. U zadnjem desetljeću prošlog stoljeća, tj. u 1990-tim godinama, rat je svojim nepovoljnim

²⁰² Mišetić R , (2008), *Useljenička politika u funkciji razvoja hrvatskog gospodarstava*, IMIN, Zagreb, Međunarodna konferencija HGK , <http://www2.hgk.hr/upolitika/zbornik.pdf> , dostupno [10.svibnja 2009.]

²⁰³ Wertheimer Baletić A.(2007), *Depopulacija, starenje stanovništva i populacijska politika u Hrvatskoj*. HAZU , str. 101 -105.

učincima ubrzao proces starenja našeg stanovništva, tako da Hrvatska u Europi danas spada među zemlje sa vrlo starim stanovništvom. U među popisnom razdoblju od 1991-2001. godine, starenje stanovništva u nas je osobito pojačano, pa je 2001. u dobnoj skupini osoba starijih od „65 i više godina“ bilo popisano 17,3 posto stanovništva „u zemlji“. Iako podaci popisa iz 1991. i 2001 nisu precizno usporedivi, oni su tendencijski reprezentativni: prosječna starost je u tom desetljeću za naše ukupno stanovništvo porasla s 37,1 godine na 39,3 godine (za žensko stanovništvo s 35,7 na 41,0, a za muško s 35,4 na 37,5 godina). Naime, 1961. godine prosječna starost je iznosila 32,5 godina.²⁰⁴

Projekcije javnih mirovinskih rashoda polaze od procjene kretanja broja umirovljenika. Hrvatska je u posljednjem desetljeću u mirovinskom sustavu zabilježila velik porast broja umirovljenika, tako da je značajno narušena sistemska stopa ovisnosti (odnos aktivnih osiguranika - uplatitelja u mirovinski sustav i broja umirovljenika). Iako povećanje broja umirovljenika do sada nije prvenstveno uvjetovano demografskim promjenama, već uglavnom ekonomskim i političkim faktorima, ipak demografski procesi starenja staračkog stanovništva uz istovremeno smanjivanje radno aktivnog stanovništva, generirat će deficite mirovinskih fondova u budućnosti. U socijalne proračunske izdatke spadaju, također izdaci za zdravstvo i socijalnu skrb, koji će zbog posljedica starenja također rasti.

Budući da od ukupnih socijalnih izdataka u 2008. godini 62% predstavljaju rashodi za mirovine, mogući scenariji rješavanja socijalnih i mirovinskih problema, ovisno o budućim političkim opcijama, mogu čak krenuti u pravcu pretvaranja sustava javnog mirovinskog osiguranja u plan odnosno sustav socijalnog osiguranja, što međutim podrazumijeva s druge strane potrebu jačanja privatnog mirovinskog osiguranja.

U prospektu UN o svjetskoj populacije od 2000. do 2050., za Hrvatsku se predviđa smanjivanje ukupnog broja stanovnika za 800.000 ili za 17.9%.

Tabela 4. 7. Projekcija stanovništva Hrvatske od 2000. g do 2050.g.

Dobna grupa (u 000)	Broj stanovnika		Promjena broja	Indeks 2050/2000	% promjene
	2000	2050			

²⁰⁴ Wertheimer Baletić A, (2007), *Depopulacija, starenje stanovništva i populacijska politika u Hrvatskoj*, HAZU, Zagreb, str. 101-105.

0-14	764	533	-231	69,8	-30,2
15- 64	3.048	2.176	-872	71,4	- 28,6
65 +	661	964	303	145,8	45,8
Ukupno	4.473	3.673	-800	82,1	-17,9
Struktura u %					
0-14	17,0	14,5	-2,5	85,3	-14,7
15- 64	68,2	59,3	-8,9	87,0	-13,0
65 +	14,8	26,2	11,4	177,0	77,0
Ukupno	100	100	-	-	-

Izvor: UN, *Population Division, World Population Prospect, New York 2000, (srednja varijanta)*

„Kada se radi o dobnoj strukturi stanovništva tijekom prve polovice 21. stoljeća, projekcije pokazuju da se nastavlja proces inverzije dobne strukture zabilježen već u desetljeću između 1991. i 2001. godine. To znači da bi se nastavio, snagom demografske inercije, proces starenja ukupnog stanovništva koji involvira tri parcijalna strukturalna procesa i to: smanjivanje broja i udjela mladog stanovništva, smanjivanje radno sposobnog stanovništva i povećanje broja i udjela staračkog stanovništva.

Broj i udjel mlađih, kao bitna dugoročna determinanta reprodukcije stanovništva i reprodukcije radne snage u idućih 50 godina rapidno opada što znači da stanovništvo Hrvatske obilježava proces izumiranja stanovništva.

Smanjenje udjela ukupnog stanovništva u radno sposobnoj dobi prati njegovo starenje jer se ne smanjuje samo broj osoba u njegovom mlađem dijelu (15- 44) nego i u njegovom starijem dijelu (45 -64). Posebno treba naglasiti promjene koje nastaju u dobnoj strukturi staračkog stanovništva, gdje se predviđa ne samo rast broja stanovnika u dobi do 79 godina (indeks rasta 119,2), nego se puno ubrzaniji rast projicira za one preko 80 godina (indeks rasta 324,7).“²⁰⁵

Dominantan porast „najstarijih starih“ u projekcijama stanovništva uz istovremeno smanjivanje radno aktivnog stanovništva ima ogromne ekonomske, zdravstvene i socijalne implikacije posebno u pogledu izdataka, ne samo države za mirovine, zdravstvenu zaštitu i socijalnu skrb s jedne strane, nego i potrebu intenziviranja vlastite brige za starost i ozbiljniji pristup pravovremenom planiranju umirovljenja u kontekstu vođenja osobnih financija.

²⁰⁵ Isto, str 108

4.7.3. Starenje građana grada Zagreba

Studija referentnog centra za zaštitu zdravlja starijih osoba Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, temeljem podataka Državnog zavoda za statistiku odnosno pokazatelja popisa stanovništva 2001.g. obrađuje između ostalog i pokazatelje indeksa starenja zagrebačkog pučanstva. Studija ukazuje na izraziti trend zabrinjavajućeg porasta starenja zagrebačkog pučanstva u usporedbi s hrvatskim i europskim prosjekom. Zastupljenost starijih ljudi u ukupnom hrvatskom staračkom pučanstvu je veća u većim urbanim aglomeracijama, a Grad Zagreb je na prvom mjestu po zastupljenosti staračkog pučanstva.

Podaci iz studije pokazuju da u Gradu Zagrebu stariji ljudi od 65 i više godina predstavljaju stalno rastući dio hrvatske populacije koji po popisnoj 2001. godini iznosi 14,88% (N = 115.980) u ukupnom pučanstvu Grada Zagreba (N = 779.145). Spolna diferencijacija unutar skupine starijih ljudi od 65 i više godina je izrazita, gdje udio žena od 17,30% (N = 71.837) čini skoro dvostruko veću skupinu od udjela muškaraca od 12,12% (N = 44.143).

Posebno treba istaći rastući udio zagrebačkih starijih ljudi u dubokoj starosti od 85 i više godina koji zauzima značajan udio od 6,69% u ukupnom zagrebačkom staračkom pučanstvu. Značajan je također i impresivan udio zagrebačkih stogodišnjaka kojih ima 282 od ukupnih 1.455 stogodišnjaka Hrvatske. Poglavito su zanimljivi sljedeći podaci iz studije vezano za pojedine gradske četvrti. Udio starijeg pučanstva u Zagrebu po gradskim četvrtima ukazuje na dinamičnu i zanimljivu razliku. Prvi po udjelu starijih je Donji Grad sa 23,23% starijih ljudi od 65 i više godina, a zatim slijede gradske četvrti Medveščak sa 21,30%, Maksimir 18,67%, Trnje 17,89%, Trešnjevka-Sjever 17,51% i Črnomerec sa 17,08% starijih ljudi od 65 i više godina.²⁰⁶

Treba naglasiti da se podaci iz studije odnose na 2001. g. te da se mogu očekivati, uvažavajući činjenicu tendencijskog trenda starenja, još nepovoljniji podaci nakon sljedećeg popisa stanovništva. Izrazito nepovoljan trend povećanja učešća starije populacije u ukupnoj diktira imperativnu primjenu Programa zdravstvenih mjera u zaštiti zdravlja starijeg zagrebačkog pučanstva. Podaci o udjelu starijih osoba posebno u Donjem Gradu impliciraju na stambeni potencijal starijih koji žive u stanovima izuzetno visoke tržišne vrijednosti. Istovremeno su upravo starije generacije i vlasnici tih stanova. Navedene činjenice su ujedno i generalni preduvjet za eventualno iskorištavanje tog stambenog potencijala u svrhu zaštite životnog

²⁰⁶ Tomek – Roksandić, S. (2006.) *Usporedba procjene indeksa starenja zagrebačkog, hrvatskog i europskog pučanstva (II dio), Hrvatski časopis za javno zdravstvo, 2(8)*,

standarda putem alata planiranja umirovljenja vezanih za stanovanje umirovljenika, uključujući i alternativnu mogućnost korištenja obratne hipoteke (v. 2.poglavlje). Upravo starije osobe žive u gradskim četvrtima gdje su zbog lokacije atraktivni stambeni potencijali i stabilnije tržišne cijene stanova.

4.8. ANALIZA STATUSA SAMACA U POPULACIJI SREDNJE ŽIVOTNE DOBI

Prema popisu stanovništva od 2001. godine ukupan broj nastanjenih stanova u Hrvatskoj je 1.421.623 (Grad Zagreb 271.180). Od ukupnog broja kućanstava **82,93%** koriste stan u privatnom vlasništvu ili suvlasništvu.²⁰⁷

Istraživanja (Akrap, A. i Čipin, I. 2006) vezana za stanovanje samaca su pokazala da je prosječan je muškarac neoženjen i bez djece ima 39 godina, radi u državnom sektoru, ima završenu trogodišnju srednju školu, živi na selu, religiozan, živi kod roditelja i nema stalnu partnericu. Prosječna ispitanica je neudana i bez djece, ima 38 godina, također radi u državnom sektoru, ima završenu četverogodišnju srednju školu, živi u velikom gradu, religiozna je, živi kod roditelja i nema stalnog partnera. Kada bi rangirali najvažnije materijalne razloge koji u Hrvatskoj utječu na odustajanje ili odgađanje ulaska u brak, stambena problematika ima nedvojbeno važno mjesto.

Većina sudionika, premda su u srednjoj životnoj dobi (35- 44) živi kod roditelja. Točnije svaki drugi ispitanu muškarac samac živi kod roditelja (50, 34%), dok su žene samostalnije i kod roditelja živi 41,05%. Stan/ kuću svom vlasništvu ima 33,79 % muškaraca i 36,75% žena.²⁰⁸

Negativna socio-demografska i socio-ekonomska predviđanja mogu se povezati sa činjenicom problematike stambenog zbrinjavanja mlađe populacije koja implicira trend ne ulaska i sve kasnijeg ulaska u brak i uopće zajednički život. Stoga dolazi do povećanja broja samaca koji ostaju duže u roditeljskom domu.²⁰⁹

Za potrebe rada, u svrhu procjene potencijala samaca srednje životne dobi koji žive u vlastitom stanu, mogu se na osnovu analize pokazatelja dobivenih ovim istraživanjem, u kombinaciji s

²⁰⁷ Eurostat (2006) projek EU je 70%, EU zemlje u tranziciji 95%, Švicarska 35%, Njemačka 43%

²⁰⁸ Akrap, A. i Čipin, I. (2006) *Socijalni sterilitet u Hrvatskoj- zašto smo neudane i neoženjeni*, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb,str.43 -50. [www://hrcak.srce.hr/](http://hrcak.srce.hr/) dostupno [10.ožujak 2009.]

²⁰⁹ Empirijska istraživanja o razlozima socijalnog steriliteta i povećanja broja samaca (Akrap i sur. 2003) u suradnji Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti i Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

statističkim podacima iz popisa 2001.godine, dobiti procijenjeni podaci o broju muškaraca i žena koji žive sami u vlastitom stanu:

- Ukupan broj neoženjenih muškaraca u dobnoj skupini između 35 i 49 godina iznosi 84.105 ili 17,05% od ukupnog broja muškaraca promatrane dobne skupine.
- Ukupan broj neudatih žena u dobnoj skupini između 35 i 49 godina je 40.297 ili 8,21% od ukupnog broja žena promatrane dobne skupine.

Ako dobiveni podatak iz istraživanja (Akrap i s. 2003), o postotku muškaraca i žena samaca srednje dobi koji žive sami u vlastitom stanu, stavimo u korelaciju sa statističkim podacima o ukupnom broju iste skupine (popis 2001), možemo procijeniti stambeni potencijal od ukupno 43.223 stana u kojem žive pretežito samci srednje životne dobi (35 do 49):

Muškarci:

$$\begin{aligned} 84.105 & - \text{broj muškaraca srednje životne dobi koji žive sami (popis 2001)} \\ 33,79\% & - \text{postotak samaca koji žive sami u vlastitoj kući/stanu (Akrap i s. 2003)} \\ 84.105 * 0,3379 & = 28.419 \end{aligned}$$

Projicirani broj muškaraca samaca (dobi 35 do 49) koji žive u vlastitom stanu je 28.419

Žene:

$$\begin{aligned} 40.297 & - \text{broj žena srednje životne dobi koje žive same (popis 2001)} \\ 36,75\% & - \text{postotak neudatih žena koje žive u vlastitoj kući/stan (Akrap i s. 2003)} \\ 40.297 * 0,3675 & = 14.809 \end{aligned}$$

Projicirani broj žena samaca (dobi 35 do 49) koje žive u vlastitom stanu je 14.809

Svrha ove kratke analize stambenog statusa samaca srednje životne dobi je argumentiranje postojanja stambenog potencijala i kod populacijske skupine samaca srednje životne dobi koja bi u budućnosti mogla predstavljati tržišni potencijal za pozicioniranje obratne hipoteke.

4.9. STAMBENA POLITIKA I STAMBENI STATUS UMIROVLJENIKA

Stambeni problemi po svojim razmjerima zaslužuju status prvorazrednog gospodarskog, socijalnog i političkog problema koji otvaraju dodatni problem stanovanja umirovljeničke populacije kao i potrebu za planiranjem stanovanja u mirovini.

Planiranje stanovanja starijih osoba u svezi planiranja umirovljenja vrši se u razvijenim zemljama u sklopu vladinih programa ukupne stambene strategije (housing policy) što je na primjerima u prvom poglavlju rada ukratko opisano. Prvenstveno institucionalni stupanj razvoja ukupne stambene politike bi mogao poslužiti kao baza za planski razvitak politike planiranja stanovanja starije populacije, odnosno umirovljenika.

U nastavku slijede navodi iz znanstvenih radova koji također potvrđuju jednu od hipoteza ovog rada, a to je da osim materijalnih preduvjeta u smislu finansijskog statusa umirovljenika postoje i prepostavke vezane uz stambeni status umirovljenika. Te prepostavke se odnose na postojanje stambenog potencijala starije populacije i populacije srednje životne dobi kao generalnog preduvjeta razmatranja mogućnosti obratne hipoteke.

Vezano za istraživanje stupnja razvoja stambene politike koja je kreirana za potrebe starije populacije možemo se poslužiti rezultatima istraživanja i citatima kompetentnih znanstvenika koji se bave općenito problematikom stanovanja.

„Stanovanje ide u red osnovnih čovjekovih potreba. Bez obzira na razvijenost društva stan je najveća materijalna i simbolička vrijednost svakog domaćinstva. Stan se namiče u tijeku života kada je osoba radno aktivna. Stan je osnova biološke i materijalne reprodukcije domaćinstva. Stan je prepoznatljivo i na tržištu cijenjeno materijalno dobro koje domaćinstvu pruža izvjesnu socijalnu garanciju. Stan se može založiti, prodati ili iznajmiti kako bi se namaknula određena sredstva u slučaju nužde. Stan se pribavlja na tržištu ili uz pomoć države. Na stambenom tržištu važni su pored ostalih i demografski faktori.“²¹⁰

U ovom dijelu poglavlja, a koristeći se znanstvenom metodom kompilacije, ćemo iznijeti stajališta vezana za stupanj razvoja stambene politike općenito kao i stambene politike vezane za umirovljenike.

²¹⁰ Bežovan, G. (1996.) *Problemi stanovanja starijih osoba i mogućnosti promocije novih strategija*, Znanstveni rad, Zagreb, Pravni fakultet, str 117.

„Iz političkih programa može se vidjeti da je u Hrvatskoj na djelu rezidualni program stambene politike (*supplementary housing polic*) koji nema značajnijeg mesta u konceptu šireg programa razvoja socijalne države.“²¹¹

Država pomaže rješavanje stambenog pitanja kroz porezne olakšice na stambene kredite uzete kod banaka i stambenih štedionica, porezne olakšice za investicijsko održavanje, plaćanje slobodno ugovorene najamnine i oslobađanje plaćanja poreza na promet nekretnina od 5% u slučaju kupnje prvog stana. Nadalje državna potpora rješavanja stambenog pitanja ogleda se kroz Program društveno poticane stanogradnje uz sudjelovanje i Program stambenog zbrinjavanja stradalnika Domovinskog rata. Različiti oblici poticaja primjenjuju se subvencioniranjem dijela troškova plaćenih kamata na stambene kredite državnih službenika i djelatnika ministarstava kao i mladih znanstvenika i istraživača.²¹²

Na Međunarodnoj konferenciji u Budimpešti 2008.godine, koja se organizira povodom međunarodnog dana stanovanja 6. listopada, izneseno je stanovište da je Hrvatska među rijetkim zemljama u regiji koja nema stambenu strategiju, kao niti Nacionalni program gradnje socijalnih stanova.²¹³ Znanstveni radovi koji su citirani u ovom odjeljku se odnose na razdoblje s kraja 20. stoljeća. Međutim, stihilska gradnja stanova i stambenih naselja sljedećih deset godina potvrdila je nepostojanje strategije stambene politike na nivou države.

„U razvijenim zemljama programi pomoći u podmirivanju stambenih potreba starijih osoba imaju već dugu tradiciju. Izloženi stambeni problemi zahtijevaju određeni angažman države, privatnih neprofitnih organizacija ili komercijalnih programa kako bi se oblikovala djelotvorna politika za njihovo rješavanje. Drugo, programi trebaju biti sastavljeni tako da starijima dopuštaju više mogućnosti za izbor. U pravilu stariji imaju dvije mogućnosti: promijeniti stan preseljenjem ili popraviti postojeći stan u skladu sa svojim potrebama. Zbog niskog stupnja mobilnosti starijih, značajna ograničenja stoje i pred mogućnošću njihovog preseljenja.“²¹⁴
 „Staračka domaćinstva u razvijenim zemljama redovito sele u manje stanove koji odgovaraju njihovim potrebama i platežnim sposobnostima. Dio nemoćnih seli se u specijalizirane ustanove. Staračka domaćinstva odlaze iz velikih gradova gdje je život redovito skup i gdje životna okolina

²¹¹ Bežovan, G. (1998) *Tranzicija u stambenom sektor u i strateške točke razvoja stambene politike u Hrvatskoj*, Revija za socijalnu politiku ,5 (1) str 23-35.

²¹² Leko, V. i Stojanović, A. (2006) *Financiranje stambenog zbrinjavanja u Republici Hrvatsko*, Zagreb, EIZG

²¹³ Bežovan G. (2009) *Mogućnosti za socijalno stanovanje u Srednjoj i Istočnoj Europi*, <http://www.rsp.hr/ojs2/article/> dostupno [01.rujna 2009.]

²¹³ Bežovan, G. (1998) *Tranzicija u stambenom sektoru i strateške točke razvoja stambene politike u Hrvatskoj*, Revija za socijalnu politiku ,5 (1), str 23-35.

²¹⁴ Bežovan, G. (1996) *Problemi stanovanja starijih osoba i mogućnosti promocije novih strategija*, Znanstveni rad, Zagreb, Pravni fakultet, str 124.

ne odgovara njihovim potrebama. Na taj način ostvaruje se "protok" stanova na stambenom tržištu. Ovaj "protok" na stambenom tržištu stimulira se mjerama porezne politike, a postoje i posebne neprofitne i tržišne organizacije koje potiču ovakav proces.²¹⁵

Starije osobe u razvijenim zemljama migriraju zbog preseljenja u jeftiniji i prikladniji stan, u udaljenije i klimatski prikladnije regije, a sve radi popravljanja socijalnog položaja. Odgovor na pitanje kolika je spremnost na migracije starijih u Hrvatskoj i koliko bi seljenje starijih popravilo strukturu ponude stanova na tržištu mogla bi dati adekvatna istraživanja.

„U Hrvatskoj je poseban problem institucionalni razvoj stambenog sustava. Ne prepoznaju se akteri u stambenom sustavu koji bi pokrenuli razvoj mreže institucija koje bi bile stambena infrastruktura. U okviru programa institucionalizacije nužno je potrebna inozemna *know-how* pomoć. Razvoju ovakvih programa trebala bi prethoditi istraživanja s ciljem tržišne valorizacije stambenog statusa umirovljenika uzimajući u obzir i druge nekretnine s kojima raspolažu. Na razini konsenzusa političkih čimbenika u zemlji trebalo bi izraditi i usvojiti Nacionalni stambeni program, kao dio koncepta razvoja socijalne države.“²¹⁶

„U programima stambenog zbrinjavanja starijih u razvijenim zemljama definitivno je na djelu koncept kombinirane socijalne politike (welfare mix). U programima sudjeluju država, privatne neprofitne organizacije, komercijalni sektor te obitelj. Britanski koncept liberalne socijalne države nastoji u novije vrijeme sve veću odgovornost prenijeti na članove obitelji. Istom tipu pripada i SAD gdje se računa da kod zbrinjavanja starijih osoba na prvo mjesto treba staviti imovinu kojom one raspolažu.“²¹⁷

Stambena situacija starijih osoba krajem dvadesetog stoljeća se analizirala i na temelju anketnih pitanja putem istraživanja o položaju umirovljenika (Renko, 1997). Prema narudžbi HZMO iz 1997. godine, a u organizaciji Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, provedena su istraživanja vezana za stambenu situaciju starijih osoba metodom usmenog anketiranja na uzorku od 1457 ispitanika., „Podaci pokazuju da naši starosni i invalidski umirovljenici uglavnom žive u dvočlanim, tročlanim i četveročlanim domaćinstvima (oko dvije trećine), dok obiteljski umirovljenici, a to su pretežno žene, često žive same. No teško je na osnovi toga suditi o strukturi obiteljskih odnosa, jer i samci - umirovljenici uobičajeno žive u različitim simbiozama sa svojim osamostaljenim potomcima i srodnicima i s njima se uzajamno ispomažu. Sudeći po

²¹⁵ Bežovan, G. (1998) *Tranzicija u stambenom sektoru i strateške točke razvoja stambene politike u Hrvatskoj*, Revija za socijalnu politiku, 5 (1) str. 23-35.

²¹⁶ Isto, str. 23- 35

²¹⁷ Bežovan, G. (1996), *Problemi stanovanja starijih osoba i mogućnosti promocije novih strategija*, Znanstveni rad, Zagreb, Pravni fakultet, <http://hrcak.srce.hr/> [12. veljače 2009.]

rezultatima ankete obitelji umirovljenika ne stoje loše kada je u pitanju stambeni prostor. Više od polovine ih raspolaže s $51m^2$ do $80 m^2$ stambenog prostora. Iz odgovora na pitanje o stambenoj situaciji proizlazi da oko 90% ispitanika ili članova njihove obitelji ima u vlasništvu kuću ili stan, oko 8% (za sve tri kategorije) nositelji su samo stambenog prava, a iznimno su podstanari, prognanici ili smješteni u staračkom domu. Od ukupno 90 % umirovljenika vlasnika kuće ili stana, prema rezultatima ankete njih 24% su vlasnici u otkupu. Anketa je pokazala da je većina umirovljenika još 1997.godine otkupila stanove po cijenama otkupa koje su bile višestruko niže od današnjih tržišnih cijena stanova.²¹⁸ Pristup sustavnom i institucionalnom planiranju stanovanja u mirovini, kao jednoj od oblasti planiranja umirovljenja, nameću i činjenice koje su bile vezane za marginaliziranje problema stanovanja starijih i zlouporabu stanarskih prava.

„Problemi upotrebe stana za starije u Hrvatskoj veoma su važni. Ti se problemi marginaliziraju pod dominacijom specifičnih problema stanovanja. Na osnovu podataka iz popisa stanovništava u Hrvatskoj, u velikim gradovima postoji značajan broj stanova s više soba u kojima stanuju starija domaćinstva. Starija domaćinstva se ne sele u manje stanove i iz većih gradova prihvaćajući rješenja koja odgovaraju njihovoј platežnoј moći. Jedan dio starijih samačkih domaćinstava vjerojatno je „preprodao“ stan u društvenom vlasništvu i odabrao neku drugu soluciju, među kojima je i prevajdavanje troškova stambenog zbrinjavanja na državu. Realizacijom takvog prava jedan dio starijih našao se kao potencijalni teret vladinim socijalnim programima. Oni su prepustili pravo kupnje stana sinu ili kćeri i sada imaju status socijalnog slučaja. Iz javnosti su poznati slučajevi „preprodaje“ stanova sa stanarskim pravom uz ugovore o doživotnom uzdržavanju ili stanovanju u tom stanu. Jedan dio takvih ugovora već je dospio na sud jer su se starije osobe osjetile prevarenima. U Hrvatskoj naprsto postoji državni monopol pri smještanju starijih osoba u ustanove kao i pri organizaciji izvaninstitucionalnih oblika skrbi. Nisu nam poznate analize i rasprave koje bi upućivale na privatizaciju postojećih državnih ustanova u ovom sektoru. Ekonomski računica privatnih ustanova pokazuje da je državni program zbrinjavanja starijih značajno subvencioniran bez jasnih socijalnih kriterija. Daju se subvencije i onima kojima nisu potrebne. U strategiji stambenog zbrinjavanja starijih trebalo bi računati na izbjegavanje smještaja u ustanovama i na veću mobilnost starijih osoba. Starijim domaćinstvima valjalo bi na tržištu ponuditi stanove koji odgovaraju njihovim potrebama i njihovoј platežnoј moći. Orijentacija na smještaj starijih osoba u stanovima podrazumijeva i

²¹⁸ Puljiz, V. (1997) *Pokazatelji o položaju umirovljenika fonda radnika u republici Hrvatskoj*, Revija za socijalnu politiku 4 (4), www.rsp.hr/article/view/, dostupno [12.siječnja 2009.]

razvijanje novih uslužnih organizacija koje će pomagati starijim osobama u podmirivanju potreba.“²¹⁹

4.9.1 Stambeno zbrinjavanje starijih osoba u Republici Hrvatskoj

U prethodnom odjeljku je ukratko analiziran stupanj razvoja stambene politike općenito, a posebno činjenice vezane za stanovanje umirovljenika. U Hrvatskoj se u sklopu rezidualnog programa stambene politike vezane za umirovljenike omogućava smještaj u staračke domove, usluge gerontoloških centara u vlastitom domu i udomiteljsko skrbništvo. Ostali oblici stambenog zbrinjavanja nisu podržani stambenom politikom koja determinira stambeni status umirovljenika.

Shodno navedenom, ukupno stambeno zbrinjavanje starijih u Hrvatskoj možemo podijeliti na nekoliko različitih vidova zbrinjavanja kojima se pomaže u stambenim potrebama starijih osoba:

- smještaj u domove za starije i nemoćne
- ostanak u vlastitom stanu uz korištenje usluga gerontoloških centara
- smještaj kod obitelji
- udomiteljsko skrbništvo
- prodaja većeg i skupljeg stana i kupovina manjeg i jeftinijeg
- ostanak u vlastitom domu uz ugovor o doživotnom uzdržavanju
- početak gradnje stambenih kompleksa prilagođenih za starije

Odlukom Ministarstva rada i socijalne skrbi iz 2006. godine utvrđuje se mreža domova socijalne skrbi i djelatnosti socijalne skrbi koju obavljaju vjerske zajednice, udruge i druge domaće i strane pravne ili fizičke osobe pod uvjetima i na način propisan Zakonom o socijalnoj skrbi. Svi veći gradovi suočeni su s premalo mjesta u domovima. „Od 123 doma za starije i nemoćne osobe u Hrvatskoj, 48 su u javnom vlasništvu, a 75 u vlasništvu vjerskih zajednica ili privatni. U državnim je 11.000 korisnika, a u privatnim je 3000 korisnika. Čeka se 5-8 g. za državni, a kraće za privatni ali su veće cijene. Mnogi su namirisali dobar posao zato treba paziti koje usluge dom nudi, od obroka do liječenja. Cijena privatnih domova je 3200 do 6500 kn, a državnih je 1800 do 2600 kn. Nešto su skuplji za smještaj nepokretnih osoba i plus 400 kn ako se obroci donose u sobu. Iz Centra za socijalnu skrb Grada Zagreba objašnjavaju da ako nemaju dovoljno sredstava

²¹⁹ Bežovan,G. (1996) *Problemi stanovanja starijih osoba i mogućnosti promocije novih strategija*, Znanstveni rad, Zagreb, Pravni fakultet, str. 122-123, <http://hrcak.srce.hr/>, dostupno [12. veljače 2009.]

iz mirovine niti imovine koja ostvaruje prihod razliku plaća ministarstvo na osnovu rješenja Centra. Malo je domova koji pružaju usluge cijelodnevnog boravka za starije dok djeca rade. U Medveščak domu cijena je dnevnog boravka 1. 728 kuna plus 210 kn za prijevoz.,,²²⁰

U Hrvatskoj stanovništvo stari, a starački domovi imaju svoje ograničene kapacitete i često visoke cijene.²²¹ Zbog toga su se osnovali gerontološki centri o kojima se može informirati na web stranicama Grada Zagreba. Osnovni cilj gerontoloških centara je zadržati starijeg čovjeka što je duže moguće u prebivalištu njegove lokalne zajednice. Gerontološki centri su otvoreni oblici skrbi za osobe koje ostaju u vlastitom domu, a potrebna im je pomoć u obliku nabavke namirnica, lijekova, održavanja osobne higijene i čišćenja stana. Centri djeluju pod nazivom umirovljeničkih klubova ili udruga. Usluge gerontoloških centara su u pravilu usluge koje se svrstavaju u usluge dugoročne skrbi za starije i nepokretne (long term care). Nacionalni i županijski centri za gerontologiju djeluju pri županijskim zavodima za javno zdravstvo Grada Zagreba i Hrvatske.

Dio problema s manjkom soba država je pokušala riješiti udomljavanjem starijih osoba tzv. udomiteljsko skrbništvo. Udomiteljstvo je oblik skrbi izvan vlastite obitelji gdje se starije osobe zbrinjavaju u drugoj udomiteljskoj obitelji. U Zagrebu su 34 udomiteljske obitelji i sve moraju imati rješenje Centra za socijalnu skrb koje vodi nadzor. Udomitelj se može brinuti za najviše 4 starije osobe. Obiteljski zakon propisuje obvezu djece da uzdržavaju svoje roditelje ako su oni njih od punoljetnosti, ali treba naglasiti i da je dio obiteljske tradicije u Hrvatskoj briga o roditeljima u vidu smještaja u njihovim vlastitim domovima. Također djeca i rodbina trebaju posjećivati stare u domovima da se ne osjećaju odbačeni i zbog eventualnog lošijeg ponašanja osoblja prema njima. Mnogi stariji ne žele ići u domove i žele ostati što duže u svojoj kući i ako im se omogući da oni to mogu vraća im se ne neki način samopouzdanje i vjera u sebe.

Poznat je također jedan vaninstitucionalni oblik zbrinjavanja starijih putem ugovaranja o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju. To je područje regulirano Zakonom o obveznim odnosima. Radi se o pravnim posljedicama nad imovinom osobe koja sklapa ugovor o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju Kod ugovora o dosmrtnom uzdržavanju osoba koja prima to uzdržavanje za svog života prenosi svu ili dio svoje imovine na onog koji ju se ugovorom obvezuje uzdržavati (čl. 586.ZOO), dok kod ugovora o doživotnom uzdržavanju pravo nad imovinom štićenika stječe se tek nakon smrti štićenika (čl.579 ZOO), ali moguće su

²²⁰ Reader's Digest (2009), Podunavec, Đ. Život izbliza, Kad vaš roditelj postane ovisan o vama, Zagreb, str 63.

²²¹ Više na <http://www.domovi-za-starije.com/>, dostupno [22. rujna 2009.]

razne zloupotrebe takvog oblika zbrinjavanja starijih osoba i zato treba bito oprezan prije potpisivanja ugovora.²²²

Na inicijativu udruge Zlatna dob, koja pod motom »Mladost je dar prirode, a starost Vaše umjetničko djelo«, planira se u Ivanić gradu graditi naselje od 191 stana prilagođeno osobama starije dobi gdje će u sklopu kompleksa biti svi popratni sadržaji i 24 satna njega.²²³ Takva vrsta naselja ima naziv condominium (termin spomenut u drugom poglavlju rada) i jedan je od načina na koji se rješavaju stambene potrebe starije populacije u razvijenim zemljama.

„Jedino je očito: stambeno zbrinjavanje starijih osoba postajat će sve složeniji problem u našem društvu. Novi kreativni pravci, diversificirana ponuda rješenja i nove strategije u ovoj oblasti otvaraju ozbiljan posao i taže poduzetne ljude.“²²⁴

Jedna od potencijalnih inovativnih mogućnosti, vezanih za istovremeno stambeno i materijalno zbrinjavanje starijih osoba, je obratna hipoteka, a čija svrha, značaj i koncept su prikazani u drugom poglavlju ovog rada.

Referentni znanstveni radovi i analize temeljem dostupne stambene statistike argumentirale su činjenicu o postojanju stambenog potencijala stanovnika srednje životne dobi kao i starijih iznad 65 godina. Za ciljane analize stambenog potencijala, u svrhu sustavnog pristupa planiranju umirovljenja i konkretnih podataka o potencijalu obratne hipoteke, neophodna su dodatna istraživanima. Egzaktni podaci o broju i tržišnoj vrijednosti stanova ili kuća u vlasništvu starijih osoba, po određenim dobnim kategorijama i regijama, a u komparaciji s njihovim ukupnim materijalnim statusom bi se eventualno mogli dobiti dopunom anketnih upitnika prilikom popisa stanovništva.

²²² Reader's Digest (2008), Podunjavec, Đ. Život izbliza, Kad vaš roditelj postane ovisan o vama, Zagreb, str 61-73

²²³ <http://www.zlatna-dob.hr/index>, dostupno [12.siječnja 2009.]

²²⁴ Bežovan G. (1996.), Problemi stanovanja starijih osoba i mogućnosti promocije novih strategija, Zagreb, Pravni fakultet, str. 135

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Dostojanstvena starost, materijalna sigurnost i neovisnost u poznim godinama života u suvremenim uvjetima i načinu života sve je značajniji cilj i vlastita odgovornost svakog pojedinca. Pojedinac u uvjetima demografskih trendova starenja stanovništva i stanja sustava javnog mirovinskog osiguranja ne može očekivati da će mu društvo, samo po sebi, osigurati primjerenu kvalitetu života u starosti. Osobne financije u takvim uvjetima dobivaju izraženu dimenziju potrebe aktivne uloge svakog pojedinca u planiranju umirovljenja i osiguranju dostačnih sredstava za pristojan život u mirovini. Stoga bi jedan od bitnih segmenata osobnih financija trebao biti segment planiranja umirovljenja. Međutim, ljudi uvijek nalaze isprike da to ne učine, a istovremeno žive s bojazni da od mirovine neće moći živjeti dovoljno kvalitetno.

U Republici Hrvatskoj je demografska slika izuzetno nepovoljna. Demografska piramida, osim starenja stanovništva, indicira nepovoljan trend dobne strukture u pravcu smanjenja radno aktivnog stanovništva i povećanja broja umirovljenika. Ekomska kriza u 2009. godini dodatno je utjecala na povećanje negativnog omjera zaposlenih i umirovljenika. Alarmantni pokazatelji HZMO iz ožujka 2010. godine o omjeru broja radno aktivnog stanovništva i umirovljenika, a koji iznosi 1,28 potvrđuju činjenicu smanjenja rado aktivnog stanovništva. Znači da 1,28 zaposlenih financira 1 umirovljenika u sustavu javnog mirovinskog osiguranja što istovremeno uz starenje ukupne populacije ukazuje na neodrživost i deficit javnog mirovinskog osiguranja.

U 2008.g. financiranje javnog mirovinskog osiguranja tj. sustava međugeneracijske solidarnosti putem izdvajanja 15% doprinosa iz bruto plaće pokrivalo je samo 62 % izdataka za mirovine, a ostatak od 32% je predstavljao deficit sustava koji je pokriven iz državnog proračuna temeljem poreznih prihoda. Zbog toga je u 2008.g. za pokriće deficita javnog mirovinskog sustava izdvojeno je 28,45% sredstava ukupnog državnog proračuna. Također, javni mirovinski sustav međugeneracijske solidarnosti (I stup) je zapao u poteškoće i zbog tzv. tranzicijskog troška koji je uzrokovan nastankom privatnog mirovinskog sustava nakon mirovinske reforme. To je dovelo do smanjenja doprinosa u I stup sa 20% na 15% i usmjeravanja razlike od 5% na osobne račune zaposlenika. Zbog navedenih razloga funkcioniranje javnog mirovinskog sustava međugeneracijske solidarnosti ne bi bilo moguće bez pokrića iz sredstava državnog proračuna namijenjenim za socijalne izdatke.

Mirovinska reforma koja je 2002. godine provedena sukladno zakonodavnoj regulativi iz 1999.g. ne daje optimistične prognoze. Privatni mirovinski sustav, njegovo funkcioniranje i mirovinski planovi zasnovani na postavkama zakona trebali su za primarni cilj imati povećanje novčanih tokova u mirovini za pojedinca. Jednim drugačijim pogledom na mirovinski sustav, slikovito rečeno pogledom iz tzv. žablje perspektive, perspektive planiranja umirovljenja u kontekstu osobnih financija, u radu je pokazano da je privatni mirovinski sustav izuzetno nepovoljan ako se referira na vlasničku poziciju sredstava na računu i osobni interes pojedinca. Polazišna točka istraživanja u ovom radu su osobne financije pojedinca sa stanovišta planiranja umirovljenja. U domaćoj literaturi nije bilo moguće pronaći detaljne teorijske podloge segmenta osobnih financija koji se odnosi na umirovljenje. Pomoć je u teorijskom dijelu analize sustavnog pristupa planiranju umirovljenja bila dostupna literatura uglavnom američkih autora. Uspješan sustavni pristup planiranju umirovljenja mora imati za podlogu definirani mirovinski sustav, povoljnu stambenu politiku vezanu za stariju populaciju, institucije koje štite interes starije populacije i stručnjake koji su obučeni koristiti finansijske alate koji u osnovama imaju koncept vremenske vrijednosti novca.

U teoretskom dijelu poglavlja o planiranju umirovljenja pokazano je na iskustvu SAD, zemlje sa razvijenim privatnim mirovinskim sustavom, što je zapravo planiranje umirovljenja, kojim se alatima služi, što treba sadržavati, koji su njegovi elementi koje oblasti obuhvaća i koji su potencijalni izvori prihoda. Kao što se rade razni poslovni planovi i finansijske projekcije u poslovnom svijetu, sličan pristup se može primijeniti za izradu finansijske projekcije života u neko buduće vrijeme. Planiranje umirovljenja ne sadrži samo finansijski aspekt nego i planiranje cjelokupnog života u mirovini. Osim oblasti planiranja troškova i prihoda, planiranje umirovljenja obuhvaća i oblast planiranja stanovanja za što je potrebna odgovarajuća politika stanovanja sa svrhom pomoći starijoj populaciji. Isto tako uvjet za planiranje najvažnijih izvora prihoda u mirovini su raznovrsni i transparentno organizirani mirovinski planovi unutar institucionalnog okvira prilagođenog ciljevima i interesima korisnika. Također su i oblici distribucije mirovinskih beneficija privatnog mirovinskoj sustava u SAD prilagođeni izboru i potrebama korisnika i shodno tome razvijen je sustavni pristup planiranju umirovljenja.

Primjer Sjedinjenih Američkih Država ukazuje na to da poreznim skalamama razrađena porezna politika i općenito uloga države mora biti usklađena i detaljno prilagođena interesima i zaštiti korisnika. Strukturirana porezna politika također mora biti usmjerena na stimuliranje mirovinske

štednje onima s manjim prihodima i koji su bliže umirovljenju. Istovremeno poreznim limitima, porezna politika treba destimulirati mirovinsku štednju u smislu sprječavanja zloupotrebe poreznih olakšica od strane bogatijih populacijskih skupina. Zakonodavni okvir treba podržavati stimuliranje dugoročne štednje u modelima individualnih mirovinskih planova čija je osnovna uloga generiranje što većih novčanih tokova u mirovini. Također i referentna stambena politika u kombinaciji s poreznim oslobođenjima treba omogućiti organiziranje sustavnog pristupa planiranju umirovljenja s ciljem najpovoljnije alokacije finansijskih sredstava u mirovini.

Republika Hrvatska, zbog demografskog trenda starenja stanovništva i mirovinskog sustava koji nije dugoročno održiv, ne može osigurati dosta novčane tokove u mirovini. Bez obzira na to u kom smjeru će se nastaviti razvijati mirovinski sustav zemlje na značaju će dobivati potreba akumulacije sredstava u radno aktivnom životnom razdoblju koja će osigurati pojedincu u razdoblju mirovine materijalnu sigurnost i neovisnost. Ovo pitanje je jedno od pitanja od prvorazrednog društvenog značaja i njegovo rješavanje je pitanje uspješnosti ili neuspješnosti cjelokupnog društva, odnosno države, naročito one koja se kao Republika Hrvatska i ustavnim odredbama deklarira kao socijalna. Zbog toga je odgovornost države stvoriti takve institucionalne i zakonske okvire koji će poticati planiranje umirovljenja pojedinca u cilju osiguranja dostojnih životnih uvjeta u starosti, te socijalna davanja onima koji iz bilo kojeg razloga nisu mogli kumulirati sredstva za starost u radno aktivnom razdoblju života. Instrumenti koji državi stoje na raspolaganju za postizanje tog cilja su raznovrsni, a jedan od najznačajnijih je porezna politika i redefiniranje mirovinskih planova.

Istraživanje teorijskih postavki mirovinskih planova, u sklopu oblasti planiranja izvora prihoda u mirovini, dovelo je do saznanja o tome što zapravo znače teorijske podjele i definicije mirovinskih planova u praktičnoj primjeni. Budući da taksonomija OECD preporučuje upravo terminologiju koja se koristila u ovom radu, te dodatnim istraživanjima teoretskih elementa pojedinih privatnih mirovinskih planova, dolazi se do saznanja da mirovinske planove u našoj zemlji ne možemo usporediti niti s bilo kojim teorijskim konceptom fundiranih privatno organiziranih mirovinskih planova prezentiranih u radu. Osim nepovoljnih novčanih tokova privatno organiziranih mirovinskih planova (obvezni i dobrovoljni) javlja se i nemogućnost ispravnog definiranja mirovinskih planova individualne mirovinske štednje što nameće razmatranje pomoćne hipoteze o nekonzistentnosti u provedbi mirovinske reforme.

Reforma mirovinskog sustava u Republici Hrvatskoj, koja je planirana sredinom devedesetih godina i zakonodavno utemeljena 1999. godine, provedena je u praksi tijekom 2002. godine. Reforma je imala za cilj postići odgovorniji odnos prema sredstvima u mirovinskim fondovima na način da se svakom vlasniku fonda omogući jasan i transparentan uvid u stanje sredstava na njegovom osobnom računu i osigura mogućnost slobodnog odabira fonda u kojem će se nalaziti i kapitalizirati njegova vlastita ušteđena sredstva namijenjena dugoročnoj mirovinskoj štednji. S pozicije osobnih financija rezultat i primarni cilj reforme cjelokupnog mirovinskog sustava je trebao biti viša mirovina za buduće umirovljenike. Shodno tome država je na sebe preuzeila uspostavu funkcioniranja i financiranje iz državnog proračuna svih troškova informatičko tehnološke i administrativne podrške sustavu privatnog mirovinskog osiguranja. Time je omogućen transfer, kontrola i financiranje transfera sredstava doprinos s računa poslodavca na osobne račune pojedinaca.

Republika Hrvatska je prepustila svakom zaposlenom pojedincu da iz bruto plaće 1/4 sredstava ukupnih mirovinskih doprinosa može umjesto u sustav javnog mirovinskog osiguranja uplaćivati u izabrani obvezni fond na svoj vlastiti račun. Istovremeno je nametnula zakonom obvezu poslodavcu da, ista sredstva umjesto u državni proračun na račun HZMO, uplaćuje na individualne mirovinske račune, kako bi iznosi kapitaliziranih sredstava na tim računima bili u vlasništvu pojedinca. To se sve može pripisati dobroj namjeri države da omogući pojedincu ostvarenje cilja boljeg životnog standarda u mirovini. Viša mirovina za buduće umirovljenike je trebala biti rezultat svih poduzetih mjera, stručnog i odgovornog upravljanja sredstvima skoncentriranim u obveznim mirovinskim fondovima te osiguranja najpovoljnijih načina i modaliteta isplate sredstava umirovljenicima.

Međutim, zakonodavnom regulativom je istovremeno omogućeno cjelokupno upravljanje nad tom imovinom privatnim profitnim društvima bez bilo kakve mogućnosti sudjelovanja u nadzoru i upravljanju predstavnicima vlasnika tih fondova. Zakonodavnom regulativom je također onemogućena dosljedna praktična primjena modela definiranih doprinosa 2. stupa na način da se taj model u trenutku distribucije pretvara u model doživotnih anuiteta. Tim potezom se potpuno izgubio smisao modela individualnih mirovinskih planova definiranih doprinosa koji odgovornost i rizik upravljanja u trenutku stjecanja uvjeta za starosnu mirovinu prepušta pojedincu. Mirovinska reforma je provedena na način da su konkretnim rješenjima upravljanja obveznim mirovinskim fondovima i načinom isplate mirovinskih beneficija poništeni mnogi

njeni pozitivni efekti i namjere. Kada s aspekta osobnih financija promatramo ciljeve reforme sustava može se izvesti zaključak da reforma nije postigla željeni cilj. Dalo bi se zaključiti da je taj cilj njenim nekonzistentnim provođenjem izgubljen iz fokusa. Umjesto odgovornog upravljanja sredstvima skoncentriranim u obveznim mirovinskim fondovima, s jedinim ciljem većih budućih beneficija, dobili smo upravljače fondovima u izravnom ili neizravnom, djelomičnom ili potpunom stranom vlasništvu koji odgovaraju jedino svojim osnivačima i praktično su bez bilo kakvog ekonomskog nadzora. Poslovanje društava za upravljanje obveznim mirovinskim fondovima ne nadziru niti vlasnici sredstava u fondu niti njihovi izabrani politički predstavnici. Cjelokupni nadzor njihovog rada se svodi na institucionalni nadzor HANFE, koja je odgovorna za kontroliranje zakonitosti i donošenje provedbenih akata, ali nema mehanizama za kontrolu društvene odgovornosti.

Umjesto da se uspješnost društava u upravljanju budućim novcem umirovljenika mjeri objektivnim kriterijima i na taj način stimuliraju ili destimuliraju odgovorni upravitelji, provedbeni propisi ih upućuju na ponašanje po načelima stada, po principu kuda jedan tu i svi ostali. Mjera njihove uspješnosti je prosjek prinosa svih OMF, uz dovoljno velike tolerancije zajamčenog prinosa, da ni u kojem slučaju ne može nastupiti objektivna obveza društava za prinos fonda. Isto tako, konzistentno provođenje reforme mirovinskog sustava bi značilo i davanje slobode umirovljenicima prilikom odabira budućih isplatitelja njihovih vlastitih mirovinskih beneficija. Određivanjem mirovinskih osiguravajućih društava (MOD), kao jedinih i ekskluzivnih isplatitelja samo i jedino doživotnih mirovina iz obveznog privatnog mirovinskog sustava, uskraćuje mogućnosti nasljednih prava na mirovinu po općim pravilima nasljeđivanja. Umirovljenici drugog stupa obveznog mirovinskog osiguranja su tako dovedeni u još lošiju situaciju od one u kojoj su se nalazili prije mirovinske reforme iako su formalno pravno vlasnici sredstava na osobnim računima. Naime, mirovinska osiguravajuća društva su, kao društva kapitala, iskoristila priliku koju im nedorečenost i nekonzistentnost cjelokupnog sustava pruža, da sebi u budućnosti osiguraju povlašteni ekonomski položaj, direktne i posredne zarade svojim vlasnicima, a sve na štetu umirovljenika i prihoda Državnog proračuna. Trenutna zakonodavna nedorečenost koja se odnosi na ulaganja u depozite banaka omogućava čak opciju držanja mirovinskih sredstava na depozitima po viđenju, gdje prinos umjesto vlasnika fonda ostvaruju banke. Osim toga mirovinsko osiguravajuće društvo sredstva tehničkih pričuva drži na računima svoje banke osnivača jer zakonom nije propisana banka skrbnik kao nepovezana osoba. Sve to ukazuje na potrebu promišljanja (rethinking) uzroka kompletног nepovoljnog stanja privatnog

mirovinskog sustava nakon mirovinske reforme i temeljitu reviziju zakona i modela planova privatnog mirovinskog sustava.

Rezultat postojećih zakonskih rješenja su manje očekivane mirovine iz kombiniranog prvog i drugog stupa od onih koje bi se mogle očekivati samo u prvom stupu. Manje očekivane isplaćene doživotne mirovine znače i manji porezni prihod državnog proračuna za isplaćene mirovine. MOD se u svojim kalkulacijama unaprijed osigurao od rizika doživljena kalkulirajući u formule anuiteta veliki očekivani životni vijek ili neadekvatnu diskontnu stopu tako da rizik društву predstavljaju samo oni koji će doživjeti duboku starost. Svi oni koji ne dožive duboku starost ostaju u portfelju osiguranih rizika društva. Iznosi očekivanih neisplaćenih doživotnih mirovina skupa sa neisplaćenim porezima državi nakon smrti korisnika praktično ostaju u MOD-u. Izuzetno visoka upravljačka naknada MOD-a (10%), uz aktuarske izračune koji se temelje na nerealno dugom očekivanom životnom vijeku osiguranika ili izuzetno nepovoljnem diskontnom stopom, niti ne može rezultirati ničim drugim nego manjim očekivanim primicima iz drugog mirovinskog stupa. Ovakvi rezultati ukazuju na nekonzistentnost provedbe reforme u koju se krenulo s ciljem poboljšanja materijalnog statusa budućih umirovljenika, a realizirana je na način da do krajnjih granica budu zakonskim rješenjima zaštićeni interesi krupnog kapitala kojeg u samoj reformi predstavljaju vlasnici društava za upravljanje OMF i MOD-a.

S druge strane, aktualni zahtjevi za povećanjem stope izdvajanja u drugi stup od strane predstavnika društava za upravljanje OMF, pod postojećim uvjetima, samo će još više opteretiti Državni proračun potrebom za još većim izdvajanjem za isplatu mirovina javnog mirovinskog sustava. Istovremeno ne postoji realan razlog za očekivanje da će većim izdvajanjima u drugi stup biti značajno popravljen materijalni položaj budućih umirovljenika upravo zbog nepravilnosti ugrađenih u temelje samog sustava privatnog mirovinskog osiguranja obvezne i dobrovoljne individualne kapitalizirane štednje na osobnim računima. Dok se te nepravilnosti ne otklone i stave pod kontrolu temeljitim reformom modela mirovinskih planova, promjenom načina i kontrole upravljanja i dubinskom revizijom svih zakona i svih dosadašnjih aktivnosti, dalje povećanje stope izdvajanja u drugi stup nema nikakvog ekonomskog niti socijalnog opravdanja. Mirovinski sustav nije nepromjenjiva fiksna kategorija i reforma sustava bi trebala biti konzistentan dinamički proces u smjeru ostvarenja pravednih i pravičnih rješenja za pojedinca, državu i društvo u cjelini.

Mirovinski sustav koji generira mirovinske prihode za pojedinca iz javnih i privatnih mirovinskih planova potencira sustavni pristup planiranju umirovljenja u kontekstu osobnih financija. Financijska podloga umirovljeničkog života stvara se kroz dugi niz godina prije umirovljenja s namjerom da osigura materijalnu sigurnost umirovljenika u duljem vremenskom periodu očekivanog trajanja života. Zbog toga je neophodno korištenje koncepta vremenske vrijednosti novca pri utvrđivanju vrijednosti ušteđenih sredstava na osobnim računima kao i visine budućih primitaka u mirovini. Pri tim izračunima se koriste formule financijske matematike odnosno odgovarajuće financijske tablice koje trebaju dati odgovor na pitanje koliko novac vrijedi kroz vrijeme.

Koncept vremenske vrijednosti novca neophodan je u financijskim alatima prilikom revidiranja tekuće imovine i obveza u nekom budućem periodu, kao i izračunima budućih mirovinskih prihoda i troškova života, a imajući u vidu utjecaj faktora inflacije. Posebno značajna uloga koncepta vremenske vrijednosti novca ogleda se u kalkulacijama modaliteta isplate mirovinskih beneficija. Isto tako i kalkulacije iznosa kapitaliziranih sredstava nisu moguće bez koncepta vremenske vrijednosti novca. Zapravo, privatni mirovinski planovi kapitalizirane štednje nisu mogući bez koncepta vremenske vrijednosti novca, pomoću kojeg dolazimo do konkretnih odgovora je li novac koji štedimo iskoristio vremensku komponentu i donio odgovarajuće prinose što i jeste osnovni cilj tih planova.

Koristeći se matematičkim modelima koji u sebi sadrže koncept vremenske vrijednosti novca, u radu je pokazano na primjerima izračuna anuiteta, da promjene parametara u izračunu mogu dati sasvim različite rezultate. Shodno tome za društva koja temeljem kalkulacija vremenske vrijednosti novca isplaćuju doživotne anuitete moraju biti doneseni odnosno regulirani propisi i podzakonski akti koji se referiraju na parametre korištene u formuli anuiteta, a to su period isplate i diskontna stopa. Poseban problem predstavlja nepostojanje tablica smrtnosti za utvrđivanje očekivanog životnog vijeka i koeficijente koji bi točno definirali vjerojatnost smrti i vjerojatnost doživljena. Nereguliranost tih parametara odnosi se na izračune sadašnje vrijednosti budućih obveza po anuitetima što predstavlja pasivu bilance odnosno tehničke pričuve mirovinskih osiguravajućih društava. Ovo stanje nepotpune reguliranosti ide u prilog jedino mirovinskom osiguravajućem društvu koje se na taj način apsolutno može zaštiti od svih financijskih rizika, a na štetu većine korisnika.

Planiranje umirovljenja zahtijeva procjenu prihoda od mirovinskih planova. Povećanje budućih novčanih tokova temeljenih na mirovinskim prihodima zahtijevat će dogradnju postojećih modela mirovinskih planova u Republici Hrvatskoj. Postojeći mirovinski planovi i modeli osiguranja isplate kapitalizirane mirovinske štednje u Republici Hrvatskoj su teorijski nedovoljno definirani i neprilagođeni interesima korisnika. Nedovoljno stimulirajući zakonodavni okviri i porezna regulativa povezani s nedostatnom institucionalnom podrškom, u velikoj mjeri dovode u pitanje svrhu privatnog mirovinskog sustava. Zakonska rješenja i institucionalni okviri na njima izgrađeni ne osiguravaju potrebnu razinu budućih mirovina, prije svega u pogledu njihove očekivane visine, ali i modaliteta same isplate te odgovarajućeg poreznog tretmana. U tom pogledu potrebno je sagledati i valorizirati iskustva zemalja s razvijenijim mirovinskim sustavima te ih prilagoditi hrvatskim uvjetima i potrebama. Posebno važan segment u poboljšanju modela privatnog mirovinskog sustava mora biti točno definirana i razrađena porezna politika i pravedni porezni zakoni koji stimuliraju štednju, ali i potrošnju umirovljenika.

Iako rad ne pretendira da daje smjernice u nastavku reforme mirovinskog sustava koja je neminovna i koju treba što prije pokrenuti, ipak bi se trebale uvažiti osnovne postavke koje se odnose na promjenu definiranja modela upravljanja i redefiniranju modela planova posebno u kontekstu distribucije kapitalizirane mirovinske štednje obveznog i dobrovoljnog privatnog mirovinskog plana. Obvezni mirovinski plan 2. stup ne možemo svrstati u poslovne planove, iako je povezan s zaposlenjem, iz razloga što njegov sponzor nije poslodavac nego država. S druge stane, iako se radi o planu individualnog mirovinskog računa opet ga ne možemo svrstati u individualne mirovinske planove jer individualni planovi uglavnom nisu vezani ni za neki oblik zaposlenja niti imaju komponentu obveznog doprinosa. Analizirajući mirovinske planove s pozicije planiranja budućih prihoda primjećeno je da raznovrsnost mirovinskih planova, njihova teoretska podloga i razrađena porezna politika, jedino i isključivo trebaju služiti interesima budućih umirovljenika, što je smisao i osnovni cilj uređenog mirovinskog sustava. Državni i javni interes je da budući umirovljenici u kombiniranom sustavu ne budu u trenutku stjecanja uvjeta za starosnu mirovinu socijalni slučajevi koji će opet pasti na teret države.

Shodno tome je i potreba da država strukturiranim poreznim olakšicama pomogne pri stimuliranju dobrovoljne mirovinske štednje posebno onih skupina zaposlenika s manjim primanjima. Način na koji je do sada organizirana dobrovoljna mirovinska štednja i distribucija,

unatoč poreznim olakšicama i državnim poticajima, povoljna je samo za društva uključena u sustav dobrovoljne mirovinske štednje i mirovinsko osiguravajuće društvo. Zbog toga bi se trebali porezno stimulirati i drugi oblici dugoročne mirovinske štednje pojedinca. Nakon što se privatni mirovinski sustav osloni na poštenije i pravednije temelje, mogli bi se razviti i drugi oblici uplata na individualni račun zaposlenika.

Te uplate mogu biti na dobrovoljnoj osnovi po modelima poslovnih mirovinskih planova u SAD ili nekim drugim europskim zemljama. Moguća je opcija i da se mirovinski fondovi organiziraju kao u Finskoj, Švicarskoj i Nizozemskoj gdje sami fondovi imaju pravnu osobnost, a njima upravlja Društvo direktora izabralih od vlasnika računa. Na taj bi se način onemogućilo ostvarivanje ekstra profita društvima kapitala temeljem upravljanja nad mirovinskim sredstvima te stimulirali upravljači samo na temelju njihove uspješnosti u korist interesa vlasnika računa. Isto tako i opcija da država preuzme ulogu posrednog upravljača obveznim privatnim fondovima može biti otvorena obzirom da je država sponzor obveznog privatnog plana te da snosi sve troškove informacijsko tehničke i administrativne podrške planu. A moguća je i podjela upravljanja između predstavnika koje izaberu vlasnici računa u fondovima i države, kao i razne druge opcije u smjeru organiziranja, nadogradnje i razvoja privatnih mirovinskih planova s ciljem ostvarenja većih budućih novčanih tokova za umirovljenike. Također, kompetentan nadzor i kontrola privatnog mirovinskog sustava, čija finansijska bilanca ubrzano raste, mora biti u pravcu zaštite interesa članova sustava i vlasnika računa u fondovima. Unaprjeđenje nadzorne funkcije se mora vršiti po načelima transparentnosti, razboritosti i najbolje međunarodne prakse nadzora. Jasni kriteriji, svrha i ciljevi nadzora te argumentirano razumljivo informiranje javnosti zahtijevaju proaktivnost i adekvatnu razinu znanja i iskustva zaposlenih u nadzornim institucijama sistema

S druge strane PAYG ili sustav generacijske solidarnosti osigurava svakom osiguraniku mirovinskog osiguranja doživotne mirovine na osnovu 15% doprinosa iz bruto plaće. Deficit sustava se pokriva iz poreznih primitaka državnog proračuna, a mirovine su izuzetno male i mogu se za većinu umirovljenika svrstati u socijalnu kategoriju. Shodno tome postoji i opcija prelaska PAYG sustava na socijalno osiguranje koje se financira iz poreza. Sve su to razne otvorene mogućnosti koje stoje na raspolaganju. Očekivani kompromis u kvalitetnoj dogradnji mirovinskog sustava mora biti u interesu budućih umirovljenika. U tom pogledu potrebno je sagledati i valorizirati iskustva zemalja s razvijenijim mirovinskim sustavima koji su prilagođeni interesima onih zbog kojih su se i formirali te ih prilagoditi hrvatskim uvjetima i potrebama.

Međunarodne polemike potaknute demografskim starenjem i javnim sustavima mirovinskog osiguranja, koji su zapali u finansijske poteškoće, nametnule su i mogućnost kreiranja obratne hipoteke kao dobrovoljnog i alternativnog načina pomoći starijoj populaciji. U trećem poglavlju rada prezentirana je obratna hipoteka koja spada u jedan od mogućih alata pri planiranju umirovljenja, a odnosi se na planiranje dodatnog prihoda starijim osobama koje posjeduju stan ili kuću u vlasništvu. Obratna hipoteka je potencijalno dobar izbor naročito za starije osobe koje nemaju djecu ili nasljednike. Naime, ukoliko žele ostati u svojoj kući do kraja života, a potreban im je dodatni izvor prihoda mogu ga osigurati putem obratne hipoteke. Radi se o kompleksnijem i skupljem proizvodu od hipotekarnog stambenog kredita. Uglavnom na primjeru SAD prezentirana je uloga države u subvencioniranju kamate i zaštiti korisnika, ali i potencijalna mogućnost zlouporabe od strane finansijskih institucija, a koja se može ogledati u izuzetno visokim naknadama koje poskupljuju obratnu hipoteku.

Obratna hipoteka bi trebala biti isključivo namijenjena starijim osobama koji se dobrovoljno odluče, kojima je potrebna i koji zadovoljavaju uvjete. Generalni preduvjet razmatranja koncepta obratne hipoteke je stambeni status i materijalni položaj starije populacije u Republici Hrvatskoj. Vlasnički stambeni potencijal ukupne hrvatske populacije je izuzetno veliki i od ukupnog broja kućanstava 83% posjeduje stan ili kuću u vlasništvu. Stambeni status umirovljenika je povoljan i istraživanja (HZMO 1997) u organizaciji Ekonomskog fakulteta Zagreb su pokazala da 90 % obitelji umirovljenika posjeduju vlastitu kuću ili stan. Značajna činjenica je što je većina stanova umirovljenika uglavnom otkupljena od države po cijenama višestruko nižim od tržišnih, što predstavlja povoljne polazne osnove za prihvaćanje obratne hipoteke.

Istovremeno materijalni položaj većine umirovljenika je izuzetno težak jer primaju mirovinu koja se u EU tretira kao granica siromaštva. Novac koji bi odbacivala obratna hipoteka temeljem vlasništava nad stanom ili kućom trebao bi omogućiti starijoj populaciji bolji životni standard i ostanak u vlastitom stanu ili kući. Isto tako i stambeni status samaca iz skupine srednjih godina kao i trend samačkog života, ne ulaska i sve kasnijeg ulaska u brak, može biti preduvjet za razmatranje potencijala obratne hipoteke. Obratna hipoteka je svojim povijesnim razvojem pokazala da ima i dobre i loše karakteristike. U svakom slučaju pri eventualnom kreiranju proizvoda, treba imati prvenstveno u vidu činjenicu javnog interesa, a ne samo interesa ostvarenja visokih profita vjerovnika odnosno zajmodavaca.

POPIS OZNAKA I KRATICA

Kratica	Značenje	Str.
OILSR	Office of Interstate Land Sales Registration	15
HUD	U.S. Department of Housing and Urban Development	16
SSA	Socijal Security Administration	22
SSI	Supplemental Security Income	22
FICA	Federal Insurance Contribution Act Tax	22
RSDI	Retirement, Survivors and Disability Insurance	22
ERISA	Employee Retirement Income Security Act	23
RRS	Railroad Retirement System	23
ESOP	Employee Stock Ownership Plan	24
IRA	Individual Retirement Account	29
SEP	Simplifeid Employee Pension	29
IRS	Internal Revenue Service U.S. Department of the Treasury	33
PBGC	Pension Benefit Guaranty Corporation	26
SPD	Summary Plan Description	36
PPA	Pension Protection Act	35
RM	Reverse Mortgage	42
LTC	Long Term Care	48
FM	Forward Mortgage	45
AARP	American Association of Retired Persons	47
NCLC	National Consumer Law Center	75
FHA	Federal Housing Administration	47
USA	United States of America	47
SAD	Sjedinjene Američke Države	49
FNMA	Federal National Mortgage Administration (Fannie Mae)	47
HECM	Home Equity Conversion Mortgage	66
RAM	Reverse Annuity Mortgage	53
T-rate	Treasury Securities Rate	61
FTLA	Federal Truth in Lending Act	58
FTC	Federal Trade Commission	58
HVB	Hypo Vereinsbank	66
MIP	Mortgage Insurance Premium	63
TALC	Total Annual Loan Cost	63
NRMLA	National Reverse Mortgage Lender Association	63
BPCC	Best Practices and a Code of Conduct	63
GFE	Good Faith Estimate	63
RESPA	Real Estate Settlement Procedures Act	65

TIP	The Independence Plan	68
GSE	Government Sponsored Enterprises	69
USD	United States Dollar	73
UK	United Kingdom	71
RH	Republika Hrvatska	84
HZMO	Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje	78
PAYG	Pay As You Go	85
HMID	Hrvatsko mirovinsko investicijsko društvo	85
FINA	Financijska agencija	85
MMF	Međunarodni monetarni fond	77
PBZ	Privredna banka d.d.	77
OMF	Obvezni mirovinski fond	85
RMOD	Raiffeisen mirovinsko osiguravajuće društvo	108
MOD	Mirovinsko osiguravajuće društvo	112
DMF	Dobrovoljni mirovinski fond	77
REGOS	Središnji registar osiguranika	85
ZOMO	Zakon o mirovinskom osiguranju	83
HANFA	Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga	86
PDS	Poslijediplomski studij	6
EFZG	Ekonomski fakultet Zagreb	19
EIZG	Ekonomski institut Zagreb	90
IMIN	Institut za migracije i narodnosti	124
NN	Narodne Novine, službeno glasilo RH	27
DZS	Državni zavod za statistiku	119
HAD	Hrvatsko aktuarsko društvo	94
č.l.	članak	114
str.	stranica	90
sl.	slično	110
Mlrd	miliarda	23
br.	broj	10
d.d.	dioničko društvo	61
Web	eng. mreža, kratica za stranicu na internetu	77
eng.	kratica za engleski	9
v.	vidi	27
Vs	versus, nasuprot	46
www	kratica za eng. World Wide Web	17
Pp	postotni poen	61
Ks	kamatna stopa	62
Etc	et cetera,	31
P	egl. page, stranica	8
G	kratica za godina	84
Tzv	kratica za takozvani	28
Kn	kratica kuna	87
Ppp	Power Point Presentation	70

POPIS SLIKA

Br.	Naziv slike	Str.
2.1.	Imovina privatnih mirovinskih fondova od 1945-2007 (u mlrd \$)	34
3.1.	Kretanje duga - konvencionalna hipoteka	44
3.2.	Kretanje duga - obratna hipoteka	44
3.3.	Hipoteka vs Obratna hipteka: Razlike u kretanju udjela vrijednosti stambene imovine u vlasništvu	45
3.4.	Rast broja sklopljenih ugovora obratne hipoteke u SAD	52
3.5.	Promocija godišnjeg skupa zajmodavaca u organizaciji udruge NRMLA	64
3.6.	Utjecaj godišnjeg rasta cijena nekretnina 2,5% i 5% na kretanje duga	71
3.7.	Utjecaj godišnjeg pada cijena nekretnina 2,5% i 5% na kretanje duga	72
4.1.	Deficit sustava javnog mirovinskog osiguranja nakon 2002.g.	80
4.2.	Mirovinski planovi u Hrvatskoj kao potencijalni izvor budućih mirovinskih prihoda	83
4.3.	Dinamika rasta neto imovine OMF i DMF	89
4.4.	On line informativni izračun kapitalizirane štednje u RDMF	106
4.5.	On line informativni izračun programa Privremene starosne mirovine na 15 g.	107
4.6.	On line informativni izračun programa Privremene starosne mirovine na 5 g	110
4.7.	Mirovinska osiguravajuća društva kao subjekti distribucije mirovinskih beneficija	113
4.8.	Struktura financijske imovine kućanstva u 2006.g.	121
4.9.	Usporedni prikaz demografske piramide 2001.g. i projekcije 2050.g	124

POPIS TABLICA

Br.	Naziv tablice	Str.
2.1.	Revidiranje tekuće imovine, obveza i neto vrijednosti kao razlike imovine i postojećih obveza sada i u mirovini	14
2.2.	Promjene u potrošačkom obrascu nakon odlaska u mirovinu	15
2.3.	Utjecaj inflacijskog faktora na procijenjene troškove života	18
2.4.	Utjecaj ranog umirovljenja i efekata inflacije na troškove života u mirovini	19
2.5.	Komparacija karakteristika planova definiranih doprinosa/beneficija	25
2.6.	Pregled godišnjeg limita neoporezivog ulaganja u sve vrste IRA	30
2.7.	Potencijalni izvori mirovinskih prihoda	35
3.1.	Hipoteka vs obratna hipoteka	46
3.2.	Utjecaj osnovnih parametara na visinu kreditne linije ili jednokratne isplate	56
3.3.	Kombinacija jednokratne isplate i dodatnih mjesecnih anuiteta	57
3.4.	HECM vs Home Keeper	68
4.1.	Osiguranici obveznog mirovinskog osiguranja na temelju individualne kapitalizirane štednje u Republici Hrvatskoj u razdoblju 2002.-2008.	78
4.2.	Prihodi i izdaci sustava javnog mirovinskog osiguranja nakon 2002.g	79
4.3.	Neto imovina obveznih i dobrovoljnih mirovinskih fondova	88
4.4.	Uplate obveznih doprinosa u OMF	89
4.5.	Mirovine I stupa prema Zakonu o mirovinskom osiguranju	117
4.6.	Starenje radnog kontingenta i staračkog stanovništva 1991. i 2001	125
4.7.	Projekcija stanovništva Hrvatske od 2000.g do 2050.g.	127

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Akrap, A. i Čipin. I. (2006) *Socijalni sterilitet u Hrvatskoj-zašto smo neudane i neoženjeni*, Zagreb, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti
2. Andrijašević, S. i Petranović, V. (1999) *Ekonomika osiguranja*, Zagreb, Alfa
3. Andrijašević, S. i Račić-Žlibar, T. (1999) *Rječnik osiguranja*, Zagreb, Masmedia
4. Barnhart, T. (2000) *Pet rituala bogatstva*, Zagreb, LMN
5. Brandley, S. i Mary, M. (2000) *Sudden Money, Managing a Financial Windfall*, New York. Dostupno na: <http://books.google.hr> [10.prosinac 2009.]
6. D. Pond, Jonathan (1993) *The ABCs of Managing Your Money, Planing for Financial Freedom in Retiremmt*, Denver
7. Garman, T. i Forgue, R. (1991) *Personal Finance*, Boston MA, Houghton Mifflin. Dostupno na: <http://books.google.hr> [10.prosinac 2009.]
8. Kapoor, JR. i Dlabay, LR. i Hughes, RJ. (1994) *Personal Finance*, Burr Ridge, Irwin cop.
9. Leko, V. i Božina, L. (2005) *Novac, bankarstvo i financijska tržišta*, Adverta, Zagreb
10. Lyons, SG. i Lukas,E. (2005) *Reverse Mortgage for Dummies*, Hoboken New Jersey, Willey Publishing
11. Orsag, S. (2002) *Budjetiranje kaptala: procjena investicijskih projekata*, Zagreb, Masmedia
12. Orsag, S. (2003) *Vrijednosni papiri*, Sarajevo, Revicon
13. Pope, E. at. al. (2004) *U. S. Master Pension Guid*, Chicago. Dostupno na: <http://books.google.hr> [10.veljače.2010.]
14. Van Horne, JC. i Wachowicz, JM. (2002) *Osnove financijskog menedžmenta*, Zagreb, Mate
15. Wertheimer Baletić, A. (2007) *Depopulacija, starenje stanovništva i populacijska politika u Hrvatskoj*, Zagreb, HAZU

Znanstveni radovi i studije

1. Apgar, CW. i Zhu Cia Di (2005) *Housing Welth and Retirement Savining: Enhancing Financial Security for Older Americans*, Harvard. Dostupno na: www.jchs.harvard.edu/publications/finance/w05-8.pdf [10.prosinac 2009.]

2. Bežovan, G. (1996) *Problemi stanovanja starijih osoba i mogućnosti promocije novih strategija*, Zagreb, Pravni fakultet. Dostupno na: http://crosbi.znanstvenici.hr/listaradova?sif_ust=66&chset=ASCII&lang=EN [10. prosinac 2008.]
3. Bežovan, G. (1998) *Tranzicija u stambenom sektor u i strateške točke razvoja stambene politike u Hrvatskoj*, Revija za socijalnu politiku ,5 (1). Dostupno na: http://crosbi.znanstvenici.hr/listaradova?sif_ust=66&chset=ASCII&lang=EN [10. prosinac 2008.]
4. Doergeloh, P. (2001) *Reverse Mortgage als Alterssicherungskonzept*: Mathematische Grundlage und praktische Anwendung, Oldenburg. Dostupno na: <http://www.staff.uni-oldenburg.de/pdf> [10.veljače2007.]
5. Fultz, I. (2002) *Mirovinska reforma u srednjoj i istočnoj Europi*, International Labor Office. Dostupno na: <http://www.ilo.org/public/english/region/eurpro/> [10.lipanj 2009.]
6. Grubišić M, Nušinović M. (2006), *Fee Redistribution and Cost Rationalisation in the Second Pillar of the Second Pillar of the Croation Pension Sistem*, EIZG. Dostupno na: <http://crosbi.znanstvenici.hr/prikazi>
7. Leko, V. i Stojanović, A. (2006) *Financiranje stambenog zbrinjavanja u Republici Hrvatsko*, Zagreb, Ekonomski fakultet
8. Marušić, LJ. i Škember, A. (2008) *Socijalni i gospodarski aspekti uvođenja obveznog mirovinskog osiguranja na temelju individualne kapitalizirane štednje*, Revija za socijalnu politiku, 15 (3). Dostupno na: <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/view/779/721> [10.veljače 2009.]
9. Mihailović, Z. *Osnovni modeli mirovinskih sustava kroz prizmu taksonomije OECD-a* (2005), Zagreb, Svijet osiguranja 3/05
10. Mijatović , N. (2006) *Sustav mirovinskog osiguranja*, Radno pravo br. 5. Dostupno na: <http://www.pravo.hr/zbornik/>, [05.lipanj.2008.]
11. Mitchell,O.McCarthy, D. (2002) *Annuities for an Ageing World*, University of Pennsylvania, Philadelphia. Dostupno na: <http://www.prc.eharton.upenn.edu/htm>, [25. kolovoz 2009.]
12. Nestić, D.(2006) *Analiza dugoročnih fiskalnih učinaka demografskih promjena*, Zagreb, EIZG. Dostupno na: <http://www.eizg.h/Studija-FISKALNI UCINCI OSTARENJA.pdf>. [05. svibnja 2009.]
13. Orszag, PR. i Stiglitz, JE. (1999), *Rethinking Pension Reform: Ten Myths about Social Security System*, Washington, The World Bank. Dostupno na: www.scholar/google/h/scholar [10.prosinac 2009.]

14. Puljiz,V. (1997) *Pokazatelji o položaju umirovljenika fonda radnika u republici Hrvatskoj*, Revija za socijalnu politiku (4). Dostupno na:
<http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/view/379/383> [12.siječnja 2009.]
15. Rassmusen, DW. i Megbolugbe, IF. i Morgan, B. (1997) *The Reverse Mortgage as an Asset Management Tool*, Florida State University. Dostupno na:
<http://info.worldbank.org/docs/library> [20.ožujak 2008.]
16. Reed, R.,i Gilber, K.(2003) *Applying the USA Experience*, 9th Annual Pacific Rim Real Estate Sociaty Conference,Brisbane. Dostupno na:
http://wwwprres.net/papers/Reed_Gilber [20.lipnja 2008]
17. Renko, N. (1997) *Položaj umirovljenika u Hrvatskoj*, Zagreb, Ekonomski fakultet.
18. Škember, A. (1998), Hrvatska mirovinska reforma: tijek i dvojbe, Revija za socijalnu politiku, br.5. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=toc&id_broj=2593 [20.ožujak 2009.]
19. Tomek-Roksandić, S.(2006.) *Usporedba procjene indeksa starenja zagrebačkog, hrvatskog i europskog pučanstva (II dio)*, Hrvatski časopis za javno zdravstvo 2((8). Dostupno na:
<http://www.hcjz.hr/clanak.php?id=13015&rnd=>
20. Williams, FL and Kao, YE (1997) *Value of Home Equity Used In Reverse Mortgages As A Potential Source Of Income For Elderly Americans*, Purdue University, West Lafayette. Dostupno na: <http://www.sholar.google.hr/florawilliams>, [10.travanj 2009.]

Ostali izvori:

1. AARP, *Home Made Money*, (2006) A Consumer' s Guide to Reverse Mortagage, Washington DC. Dostupno na: http://assets.aarp.org/www.aarp.org/_articles/revmort/ [20.lipnja 2009.]
2. Australian Securities& Investment Commision. Dostupno na: www.fido.gov.au/Reverse_mortgage_calculator, [19. rujan 2007.]
3. Brand, D. (2000) *Equity relaese: Making the most of Life*, UK. Dostupno na:
<http://www.hannoverlifere.co.uk/about/management/brand/index.html>, [10.travanj 2009.]
4. Department of Housing and Urban Development. Dostupno na:
<http://www.hud/buying/rvrsmort.cfm> [20. lipnja 2007.]
5. Federal Trade Commission: *Bureau of Consumer Protection, Facts for Consumers*. Dostupno na: <http://www.ftc.gov> [25. kolovoz 2007]

6. FNME (2002) *Money from Home*, Washington DC. Dostupno na: www.fanniemae.com/global/pdf/moneyfromhome, [20.lipanj 2007.]
7. HANFA:Godišnja izvješća Dostupno na: <http://www.hanfa.hr/izvješća/mjesečna/godišnja> [02.travanj 2009.]
8. Internal Revenue Service (IRS), U.S. Department of the Treasury. Dostupno na: <http://www.irs.gov/publications>, [02.ožujak 2009.]
9. Mihailović, Z. (2005) *Osnovni modeli mirovinskih sustava kroz prizmu taksonomije OECD-a* Zagreb, Svijet osiguranja 3/05
10. MIFIN Godišnjaci.Dostupno na: www.mfin.hr/hr/godisnjaci-ministarstva, [12.siječanj 2009.]
11. Mišetić, R. (2008) *U seljenička politika u funkciji razvoja hrvatskog gospodarstava*, IMIN, Zagreb, Međunarodna konferencija HGK. Dostupno na: <http://www2.hgk.hr/upolitika/zbornik.pdf>, [10.svibnja 2009.]
12. Orsag, S. i Dedi, L.(2004) *Upravljanje financijama, Formule i tablice za ispit*, Zagreb. Dostupno na: www.efzg.hr [01.rujan 2009.]
13. *Pension Reform and the Development of Pension Systems*, (2006) Washington DC. Dostupno na: www.worldbank.org/ieg/pensions/documents/pensionsevaluation.pdf [25.prosinac 2007.]
14. Publikacije Hrvatskih nezavisnih sindikata, dostupno na: www.nhs.hr [05. kolovoz 2009.]
15. Publikacije i izvješća HZMO, dostupno na: www.mirovinsko.hr/publikacije/statističke_informacije/2008/, [05. august 2009.]
16. *Reader's Digest* (2009), Podunavec , Đ. Život izbliza, Kad vaš roditelj postane ovisan o vama, Zagreb, 08/09, Reader's Digest Hrvatska,
17. Strategija razvitka Republike Hrvatske „Hrvatska u 21.stoljeću“ (Narodne novine [97-1230/2003](#))
18. Švaljek, S. (2007) *Porezno poticanje ulaganja u životno i dobrovoljno mirovinsko osiguranje*, EIZG, Dani hrvatskog osiguranja, Opatija. Dostupno na: <http://hgk.biznet.hr/> [10.04.2009]
19. The Financial Services Fact Book, (2008) Dostupno na: <http://www.irs.gov/retirement/index.html>, [02.svibanj 2009]
20. U.S.Department of Labor, dostupno na: http://www.dol.gov/cosumer_pension.html, [25. kolovoz 2009]
21. Unitet States Department of Labor, Employee Benefits Security Administration, dostupno na: <http://www.dol.gov/ebsa/publications/wyskapr.html>, [09.veljače 2009.]

Zakonodavni okvir:

1. Zakon o mirovinskom osiguranju – ZOMO (Narodne novine br. [102/98; 127/00; 59/01; 109/01; 147/02; 117/03](#). ZOMO)
2. Zakon o obveznim i dobrovoljnim mirovinskim fondovima (Narodne novine, broj ([49/99; 63/00; 103/03; 177/04 i 71/07](#)) .
3. Zakon o mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati mirovina na temelju individualne kapitalizirane štednje (Narodne novine, broj [106/99; 63/00; 107/07](#)),
4. Zakon o izmjenama i dopunama Zakon o mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati mirovina na temelju individualne kapitalizirane štednje (Narodne novine, br. [107/07](#)),
5. Zakon o prikupljanju podataka po osiguranicima o doprinosima za obvezna mirovinska osiguranja (Narodne novine, broj [177/04](#)),
6. Zakon o doprinosima za obvezna osiguranja (Narodne novine, broj [147/02; 175/03](#) i [177/04](#))
7. Zakon o porezu na dohodak (NN broj [117/04](#))
8. Pravilnik o načinu i roku izračuna zajamčenog prinosa obveznog mirovinskog fonda (Narodne novine, br. [01/2008](#))

WEB stranice:

- <http://www.muh.hr/pages/hrvatski-umirovljenicki-list/srpanj-2009.php>,
- <http://www.ssa.gov/>
- [www./hud.gov/portal/page,](http://www.hud.gov/portal/page)
- http://www_rrb.gov/
- <http://www.investopedia.com/terms/p/pensionplan>
- <http://beginnersinvest.about.com/cs/iras/f/tradvsrothira.htm>
- <http://www.360financialliteracy.org//Retirement/FAQs/Employersponsored.htm>,
- <http://www.answers.com/topic/job-hopping>
- www.investopedia.com/features/iras.asp
- www.investopedia.com/univesity/retirementplan/rothira/asp
- <http://www.newyorklife.com/cda/html>
- <http://www.answers.com/topic/annuity-finance-theory>
- <http://www.wikipedia.org/annuity>
- bcp.edu/pubs/consumer

- <http://www.gardnerhistory.org/gardnermuseum.html>
- <http://reverse.org/history>
- <http://aarp.org/money/personal/revercemortgage>
- <http://www.nrmlaonline.org/rms/press.asp>
- <http://www.ripe.hanfa.hr/regulativa/mirovinski-fondovi>
- <http://www.mirovinsko.hr/publikacije>
- <http://www.rmod.hr>
- <http://www.mirovinaplus.hr/izracun.htm>
- <http://www.mirovinsko.hr/publikacije/2007/Statistickeinformacije>
- <http://www.domovi-za-starije.com>
- <http://www.reversemortgage.org>
- <http://www.aarp.org/money/revmort>
- <http://www.ftc.gov/bcp/conline/pubs/homes/rms.shtm>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Amortization_schedule
- <http://www.hud.gov/offices/hsg/sfh/hecm/rmtopten.cfm>
- <http://www.hud.gov/buying/rvrsmort.cfm>
- <http://www.reverse.org>
- <http://www.financialfreedom.com>
- <http://www.seniorjournal.com/ReverseMortgage.htm>
- <http://nrmla.edthosting.com>
- http://www.mortgageloanplace.com/reverse_mortgages.html
- <http://www.fanniemae.com/homebuyers/findamortgage/reverse/index.jhtml>
- <http://www.consumersunion.org/finance/rmbwc798.htm>
- <http://www.asic.gov.au/fido/fido.nsf/australian/securities&investment/commissio>
- <http://www.occc.state.tx.us/pages/consumer/education/RevMortArt.htm>
- <http://www.americanreverse.com>
- <http://www.circlelending.com/familyadvantage/reverse-mortgage.asp>
- <https://www.wellsfargo.com/mortgage/refinance/learn/reverse>
- <http://www.iloveindia.com/real-estate/reverse-mortgage.html>
- <http://i-homelink.info/mortgage/reverse-mortgage>
- <http://money.ninemsn.com.au/article.aspx>
- <http://www.nchfa.com/Homebuyers/HOrreversemortgage.aspx>
- http://www.consumerlaw.org/initiatives/seniors_initiative/National Consumer Low

- <http://www.newyorklife.com/cda/html>
- <http://articles.moneycentral.msn.com/Banking/HomeFinancing>
- <http://www.seniorresource.com/finance.htm>
- <http://www.chip.ca/index.cfm?language>
- <http://www.investopedia.com/articles>
- <http://www.realestateinsiders.com/information/articles/reverse-mortgages.html>
- <http://www.mortgageloan.com/reverse-mortgage>
- <http://www.longtermcare.gov>
- <http://homebuying.about.com/od/financingadvice/qt/ReverseMortgage.htm>
- http://retireplan.about.com/cs/financialplanning/ht/reverse_mort.htm
- <http://www.blonnet.com/mentor/2007>
- <http://www.unions.org/home/unionreversemortgage.php>
- <http://www.msnbc.msn.com/id/7047332>
- <http://www.federalreserve.gov>
- <http://info.worldbank.org/docs/library>
- <http://hidra.srce.hr/arhiva/263/44262/narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni>
- <http://hrcak.srce.hr>
- <http://crosbi.znanstvenici.hr>
- <http://hgk.biznet.hr>
- <http://www.efzg.hr>
- <http://www.eizg.hr>
- <http://www.dsز.hr>
- <http://www.mfin.hr>
- <http://www.hanfa.hr>

SAŽETAK

Planiranje umirovljenja, kao osiguranje vlastite podloge umirovljeničkog života, pretpostavlja strukturirani pristup prema vlastitoj percepciji emocionalnih i finansijskih životnih ciljeva. Teorijske postavke planiranja umirovljenja u kontekstu osobnih financija obuhvaćaju osnove i oblasti planiranja umirovljenja. Osnove planiranja umirovljenja odnose se na revidiranje imovine i obveza te analiziranje izdataka i potreba sada i u mirovini. U osnovama planiranja umirovljenja obavezan je matematički alat koji se zasniva na konceptu vremenske vrijednosti novca. Oblasti planiranja umirovljenja obuhvaćaju planiranje troškova, stanovanja i prihoda u mirovini. Obratna hipoteka, kao opcija kredita za stariju populaciju pokriva istovremeno dvije oblasti planiranja umirovljenja: planiranje stanovanja i planiranje prihoda u mirovini. Generalne pretpostavke za obratnu hipoteku postoje ukoliko se promatra s pozicije povoljnog stambenog statusa i nepovoljnih tekućih primanja umirovljenika. Osnovni uvjet za generiranje prihoda temeljem obratne hipoteke je vlasništvo nad stambenom nekretninom i umirovljenička dob.

Međutim, najznačajniji izvor mirovinskih prihoda s pozicije planiranja umirovljenja jesu mirovinski planovi. U radu se, na primjeru Sjedinjenih Američkih Država, sistematiziraju najznačajnija definicijska obilježja privatnih mirovinskih planova i kompariraju sa stupnjem razvoja i obilježjima privatnih mirovinskih planova u Republici Hrvatskoj. Osim toga, mirovinskom osiguranju se pristupa iz perspektive osobnih financija i ukazuje na važnost planiranja umirovljenja u kontekstu osobnih financija. Također, rad implicira značaj sustavnog pristupa planiranju umirovljenja s ciljem povećanja materijalne neovisnosti i sigurnosti pojedinca u mirovini, a što je ujedno i javni interes društva u cjelini.

Analiza statističkih pokazatelja i procjena demografskih trendova starenja stanovništva drži da će kriza javnog mirovinskog sustava i nekonistentnost provedbe mirovinske reforme u Republici Hrvatskoj onemogućiti pojedincu materijalnu sigurnost i finansijsku neovisnost u mirovini. Pozitivna svjetska iskustva analizirana u radu, u usporedi s hrvatskom praksom, ukazuju na nove pravce u kojima bi se ova oblast u Hrvatskoj mogla razvijati. Kvalitetna zakonodavna i aplikativna dogradnja postojećih modela privatnih mirovinskih planova, koja je usmjerena prema interesima budućih umirovljenika, može povećati novčane tokove koje generiraju privatni mirovinski planovi.

SUMMARY

The Retirement Planning as the insurance of the own basis of retired life is assumingly structural approach towards the own perception of the emotional and financial life goals. Theoretical grounds of retirement planning in the context of personal finance comprise the basis and domains of retirement planning. The basis of retirement planning refer to revising of the assets and responsibilities, as well as analyzing of the current and retirement expenses and requirements. The Time Value of Money is the mandatory mathematical concept in the basis of retirement planning. Retirement planning domains comprise of the expenses planning, housing and retirement income planning. Reverse Mortage as an option for senior citizens' loan simultaneously concern two areas: housing planning and income planning. General assumptions of reverse mortgage exist as long as an observation stands from the point of the favorable residing status and unfavorable current income of the retirees. The main prerequisites for reverse mortgage income generating are the property ownership and retirement age.

However, the most significant retirement income sources, seen from the point of retirement planning, are Pension Plans. This thesis studied in way that by definition the most important characteristics of the United States of America's examples of private pension plans and compared to development levels and characteristics of the ones in the Republic of Croatia. Besides, pension insurance is being approached from the perspective of personal finance and is indicating the importance of retirement planning within the context of personal finance. In addition, the systematic retirement planning approach has been pointed out, aiming the increase of materialistic independence and security of the retiree, which at the same time represents also the public interest of the entire society.

The statistics indicators' analysis and the evaluation of demographic population aging trends indicate that the public retirement system crisis and inconsistency in retirement reform implementation in the Republic of Croatia will deprive the individual of the materialistic security and financial independence in the retirement. The world's positive experience analized in this study indicates the possibilities of the new directions in which this area could be furthermore developed in Croatia. Quality legislature and applicative upgrading of the existing private pension plans' models which are directed towards the interests of the future retirees could increase money fluctuation generated by private Pension Plans.

KLJUČNE RIJEČI/KEY WORDS

Ključne riječi	Key words
osobne financije	personal finance
umirovljenici	pensioners/retired people
mirovinsko osiguranje	pension insurance
planiranje umirovljenja	retirement planning
starenje	ageing
depopulacija	depopulation
mirovinski planovi	pension plans
mirovina	pension/retirement
anuitet	annuity
vremenska vrijednost novca	time value of money
kapitalizacija	capitalization
mirovinske beneficije	pension benefits
mirovinska reforma	pension reform
zakonodavna regulativa	regulatory rules
obratna hipoteka	reverse mortgage
stanovanje	housing

ŽIVOTOPIS

Snježana Andrijević, rođena (Josipović) 24.09.1962. godine u Varešu (BiH). Nakon završenog Ekonomskog fakulteta u Sarajevu kao diplomirani ekonomist zaposlena od 1986. godine u „Rudnik i željezara“ Vareš u sastavu „Rudarsko metalurškog kombinata“ Zenica. Petogodišnje poslovno iskustvo stečeno je u knjigovodstvu, a potom u sektoru plana i analize na poslovima izrade poslovnih planova, finansijskih izvještaja i analiza za potrebe poslovodstva.

Vrijeme od početka do druge polovine devedesetih godina provedeno u Njemačkoj, Passau, a nakon toga povratak s obitelji u Hrvatsku, Trogir. Poslovna karijera u okviru struke kontinuirano nastavljena od 2000-te nakon preseljenja u Zagreb na poslovima kontrolinga u Osiguranju Zagreb d.d., zatim na poziciji voditelja financija i računovodstva u poduzeću Doma namještaj d.o.o., a nakon toga u MD profil d.o.o kao pomoćnik finansijskog direktora. Osim radnog iskustava u realnom sektoru i finansijskoj instituciji, dvogodišnje poslovno iskustvo je stečeno u državnoj agenciji HANFA. Od sredine 2007. godine zaposlena u banci (Banco Popolare Croatia, d.d. i trenutno Credo banka d.d iz Splita) na poslovima zamjenika direktora podružnice, voditelja sektora računovodstva i kontrolinga te u kontroli rizika.

PDS Financije poduzeća upisala 2005. godine na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu. Udana, majka dvoje djece. Živi i radi u Zagrebu. Informatički pismena, prisutna na konferencijama, stručnim seminarima i edukacijama u okviru struke. Jezici engleski i njemački - aktivno znanje.